Tarık Buğra

Yağmur Beklerken

Türkiye İş Bankası
1989 Yılı Edebiyat
Büyük Ödülü

TÜRKİYE İŞ BANKASI Kültür Yayınları

TÜRKİYE İŞ BANKASI
KÜLTÜR YAYINLARI

Genel Yayın No : 310
Edebiyat Dizisi : 73

Her hakkı Kültür Yayınları
İş-Türk Limited Şirketi'nindir.

Kapak Düzeni : Fahrettin D.SEPETÇİOĞLU
Birinci Baskı : 5.000 Adet
ISBN : 975 - 458 - 033 - 2
90.06.Y.0222.1

Tisamat Basım Sanayii / 1990 - ANKARA

TARIK BUĞRA

YAĞMUR BEKLERKEN

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

Hatice'ye

İÇİNDEKİLER

		Sayfa
1)	BİR AÇILIŞ TÖRENİ	1
2)	BİR BAŞKA AÇILIŞ	25
3)	TAVUĞNA MI KIŞ DEDİK LEN OĞLUM	49
4)	YERLE GÖK ARASINDA	63
5)	BAŞKA BULUTLAR	73
6)	BİR BEN VARDIR BENDE BENDEN İÇERİ	93
7)	İNSANA BİR DE DÜŞMAN LÂZIM	117
8)	BİR AVUÇ TOPRAĞA BUNCA KIYL Ü KAAL	137
9)	DAĞI DAĞA KAVUŞTURAN	155
10)	IRMAKLAR YOKUŞ YUKARI AKMIYOR	181

1

BİR AÇILIŞ TÖRENİ

TÖREN 17.30'da, hükûmet dâireleri kapandıktan yarım saat sonra başlayacaktır. Ama belediye çavuşu, yanında jandarma onbaşısı, çarşıyı ve arastaları dolaşmış, esnafa kepenk kapattırmıştır. Bu yüzden de kaymakamlığın sol ilerisindeki küçük alanda daha şimdiden birkaç yüz kişilik bir kalabalık birikmiştir.

Mumcu Rıza Efendi yelek cebinden çıkardığı saatine bakıyor; ezan'a göre ayarlanan çift kapaklı gümüş Serkisof'u kafasında çabucak alafranga'ya çeviriyor ve yanındaki Avkat Rahmi'ye mırıldanıyor:

— Yirmi dakke daha dinelecek millet.

Rahmi'nin amcasıdır o. Ama yiğeninin ona çeken tek yanı yoktur: Rıza Efendi ekşimek için sebep arar ve bulur; Rahmi ise, açık elâ gözleri yumuk yumuk, gülmek için yapar ayni şeyi. Biri ak, öteki kara. Görünüşleriyle de: Rıza Efendi kara yağız, Rahmi sarışın.

İki yutkunduktan sonra, asıl söylemek istediğini söylüyor Rıza Efendi:

— Vallaha eziyettir bu.

Rahmi'nin gözleri yumuluyor, iri dişleri görünüyor:

— Yoo be emmi... bundan alâ seyiri nerde bulacak garipler.

Haklı olan da o galiba: Bütün bu insanlar, amcası dâhil, tiyatroda perdenin açılmasını bekler gibidir. Rıza Efendi de, belki bu

yüzden, yâni, perde niçin açılmıyor diye sinirleniyor. Rahmi öyle düşünüyor ve gene gülüyor.. sessiz sessiz.. her zamanki gibi.. çocukluğundan beri nasılsa öyle.

Derken, önce malmüdürü, sandık emini, daha sonra nüfusçu, zıraatçı, askerlik şûbesi reisi, daha sonra da, tam ortalarında ağır ceza reisi, adliyeciler.

Onları tahrirat kâtibi karşılıyor, duracakları yerleri gösteriyor.

Saat şimdi beş buçuğa beş vardır. Hükûmet Konağı'nın taş merdivenlerinde kaymakam beyle Cumhuriyet Halk Fırkası'nın ilçe mûtemedi görünüyor. Onları, tahrirat kâtibi ile ona uyan öteki memurların başlattığı alkışlar karşılıyor:

Kaymakam bey ceketataylı, kelebek kravatlıdır; alkışlara silindir şapkasını havaya kaldırarak karşılık veriyor.

Cumhuriyet Halk Fırkası mûtemedi, manifaturacı, Gülbeyazlar'ın Mahmud'a gelince, gri-çizgili, koyu lâcivert bir elbise giymiştir o. Horozibiği renginde, sarı ve yeşil çizgili bir kravat takmıştır. Küçücük siperli, kahverengi kasketini elinde tutmakta, kaymakam beyin hizasında, uzaklara, görünmeyen birilerine gülümsemektedir.

Kaymakam beyin bir adım sol gerisinde jandarma mülâzimisânisi, bu üçlü grup merdivenin en üst basamağında, öylece, iki, üç sâniye kadar duruyor, sonra da çevik adımlarla, biraz sonra açılışı yapılacak parkın minyatür bir zafer tâkını andıran kapısına yürüyor. Yüzlerce insan da, onları görmek için, ayak parmaklarının üstünde yaylanıyor, başların üstünden, omuz aralarından görüş boşluğu arıyor.

Ve, kaymakam bey; "Aziz hemşehrilerim" diye, nutkuna başlıyor, "güzel kasabamıza böyle bir park kazandıran" Cumhuriyet Halk Fırkası mûtemedi ile belediye reisini övüyor. En sonunda da halkı; "Burası sizindir. Girin, oturun dinlenin, serinlenin" diye içeriye çağırıyor.

Giriliyor.. "buyurun, buyurun.. istirham ederim siz buyurun"-larla kaymakam beyle fırka mûtemedi girdikten sonra.

Bu arada halk kendi arasında fısıldaşıyor, dürtükleşe dürtükleşe; "Len oğlum, parasızmış bu sefer kahve, çay" diye.

*
**

Park eski Yoğurt Pazarı'nın yerine kurulmuştur. Tabanı otuz, otuz beş metre kadar tutan bir eşkenar üçken biçimindedir. Taban Belediye Alanı'na inen, kumu, toprağı akmış, irili, ufaklı taşları ortaya çıkmış, üzerinden geçen arabaları zangırdatan şoseye paraleldir. Üçkenin öteki kenarlarını da, biri vilâyetten, öteki ovadan gelen ve yüz metre kadar ötede, kuzeye doğru gitmek üzere birleşen yollar çizmektedir.

Çalışmalar bir önceki baharda, tam bir yıl önce, iki düzine kadar akasya fidanının dikimiyle başlamıştır. Ağaçlar henüz çok gençtir; gölgeleri cılızdır. Ama ortadaki çimento havuz ile duvarlar boyunca sıralanan şebboylar, akşamsefaları, hüsnüyusuflar, özellikle de, iskemleler ve üzerlerine örtü serilmiş masalar parka görmezlikten gelinemeyecek ve küçümsenemeyecek bir saygınlık kazandırmaktadır. Park yöredeki benzersizliği ve en azından ilk oluşuyla kasabalılara övünç vereceğe benzemektedir. Nitekim, başta delikanlılar, çoğunun oturuşunda bir büyüklenme var.

Rahmi kestiriyor; bu akşamdan tezi yok, kelimenin söylenişi önem kazanacaktır:

"Parktaydım."

"Parka gitti."

"Parka gidiyorum."

"Buyur karayiğen parka gidelim."

Rıza Efendi de bunlara benzer bir şeyler düşünüyor olmalı; çünkü -ortalıkçı çocuk ne getirecekse- çay veya kahvenin gelmesini beklemeden gümüş tabakasını çıkarıyor ve sigarasını sararken başlıyor dırlanmaya:

Fasulye sırığı gibi üç buçuk akasya ile park mı olurmuş..

Hiç değilse şu avuç içi kadar havuza bir fıskıye koysalarmış ya..

Tapucu Ragıp Efendi'nin çiçekleri dillere destandır; Rıza Efendi; "Ha bi tenezzül edip ona gitselerdi ya.. patates, soğan, fide, tohum, ne, esirgemez verirdi, yazık" diyor.

Gülhâne Parkı'nı, Yıldız Parkı'nı, Bahri Baba Parkı'nı görmüştür o. Ama bunun lâfını bile etmiyor; çok bilmiş görünmek, onuruna toz kondurmak istemez. Konuya bambaşka açıdan bakıyor: Ona kalırsa, asıl önemlisi, "parka ne gerek".. çünkü, "her bir yanımız park": Dereözü'nden yukarı doğru bir yürüdün mü, dedem yaşında cevizler, meşeler, ardıçlar, çınarlar, söğütler!

Ve, ille de, şu fasulye sırığı gibi akasyalar!

Rıza Efendi'nin onlara fena halde taktığı belli: Cılız dallar, yeşili fersiz, tırnak kadar yapraklar!

Rahmi, gözleri yumuk yumuk, buna karşılık iri dişlerinin hepsini göstere göstere gülüyor:

— Büyücekler emmi.. onlar da gocaman gocaman olcek.

Ne var ki, "emmi"ye göre asıl mesele de bu:

— Öyleee, diyor; hem de çabucak büyücekler.

Ve, iflâh olmaz karaciğerinin tadsızlaştırdığı esmer yüz büsbütün ekşiyor:

— Neye çınar değel de akasya dikerler? Çabuk böyür de ondan... görüversinler böyüdüğünü kendileri.

Sardığı sigarayı tabakasına yerleştiriyor. Tabakanın sert yaylı kapağını tak diye kapatıyor: Rıza Efendi bir yıldır, Doktor Fazıl - enişte- Bey kesin olarak yasak edeli beri bir tek sigara içmemiş, ama içtiği günlerdeki kadar sarmıştır:

"Amma da sardım haaa.. zabahtan bu yana tam on beş etmiş." Ve eklerdi: "Şo Çarıkçı namussuzu canımı pek sıktı da."

Rahmi gülüyor.. sessiz sessiz. Rıza Efendi de baba yâdigârı gümüş tabakayı cebine koyarken kaldığı yerden başlıyor:

— Ağaç deyip geçme.. onun da soylusu olur, soysuzu olur. Bi de pistir bunlar. Bak, bak.. işte.. şo sümük gibi, kara kara sarkan şeylere bak.. adamın üstüne, başına yıvışı yıvışıverirler. Tü!

Rıza Efendi'de, yerine, zamanına ve konusuna uygun hikâyeler vardır. Şimdi de;

— Hârun Reşîd ile ihtiyar bağcının hikayesini bilir misin diye başlıyor:

Hârun Reşîd, bir gün, veziri Câfer ile kırlarda geziyormuş. Derken, bağında bir fidan dikmeye çalışan iyice yaşlı bir adama rastlamışlar. Hârun Reşîd sormuş:

"O diktiğin nedir baba?"

Adamcağız;

"Zeytindir, evlad" demiş.

Bundan sonra da aralarında şöyle bir konuşma geçmiş:

"Kaç yılda meyve verir o?"
"Otuz."

"Allah'ın takdiri bilinmez; ama ben seni, bu diktiğin fidanların meyvesi için hayli yaşlanmış görüyorum."

"Doğrudur evlâd. Ben de zaten kendim için dikmiyorum bunları. Şu gördüğün koca zeytin ağaçlarını dedem dikmiş. Meyvelerini ben ve babam topladı. Benimkilerini de torunlarım yer."

Cevap Hârun Reşîd'in hoşuna gitmiş, vezirine;
"Câfer" demiş, "bu ihtiyara bir altın ver."
İhtiyar altını alınca tadlı tadlı gülmüş:
"Benim fidanlarım dikilirken meyve verdi."
Hârun Reşîd bu sözden de hoşlanmış:
"Câfer, bir altın daha ver ona."
İhtiyar o zaman şöyle demiş:

"Herkesin zeytini yılda bir mahsûl verir; bu ihtiyarınkiler iki verdi."

Rıza Efendi, Hârun Reşîd'in, bu sözler üzerine; "Haydi Câfer, bir an önce gidelim buradan; yoksa bu ihtiyar neyim var, neyim yoksa alacak" dediğini de anlatıyor, ama hikâyenin "torunlar için dikmek" yönüne iyice basıyor ve insanların, artık, sadece kendileri için dikmek, iyi işlerinin ve başarılarının sonucunu ille de görmek hırsına kapıldığına inanıyor; "Dedelerimiz yol kıyılarına, meydanlara, mesire yerlerine, bizim için çınarlar, kestaneler, ardıçlar, gürgenler dikmiş; biz de parklara kendimiz için akasyalar dikiyoruz" diyor.

Tam bu sırada yanlarından, elindeki tepside boşlarla ortalıkçı bir çocuk geçmektedir.

— Len oğlum, bize bi şey vermeycen mi?

Rahmi anlıyor: Rıza Efendi gururunu incinmiş saymaktadır. Öyle ya, bugüne bugün, adıyla, sanıyla Mumcular'ın Rıza Efendi'dir o. Varlıklıdır; fakir, fukara babasıdır; hayır, hasenat sahibidir; sayılır, sevilir ve övülür; anlaşmazlıklarda aracılığına, zor durumlarda düşüncesine başvurulur. Ne var ki, bu şenlik gününde yüzüne bakan; "Bi emrin vâ mı Rıza emmi?" diyen yok. Bütün ayakçılar, başta parkın kiracısı, kaymakam beyin masasına pervâne; ordan vakit buldukça da öteki fırkacıların ve memurların hizmetinde! Ne yâni, koskoca Rıza Efendi de, delikanlılar ve ayaktakımı gibi, ocağa gidip gazoz veya çay mı kapsın?

Bereket, her şey düzeliveriyor; çünkü gözünden hiçbir şey kaçırmayan fırka mûtemedi Gülbeyazlar'ın Mahmud bu sahneyi de görmüştür: O değilden yanlarına geliyor;

— Kusura kalma Rıza emmi; bu telâşta yetişemedim. Bir emrin var mı? Bana söyle.

Rıza Efendi de, o zaman, bir çocuk gibi utanıyor:

— Yoo oğlum.. ne kusuru.. ne emrim olcek.. estafurullah.

Fırka mûtemedi, Rıza Efendi'nin yiğeni, sevilen ve tutulan avkat "Rahmi Bey"in hatırını soruyor; kendisini bir aramadığı için gönül koyduğunu söylüyor.

Bu arada, işaret ettiği belediye çavuşu da yanlarına gelmiştir; ona, Rıza Efendi ile Rahmi Bey'in kahvelerini yaptırmasını söylüyor;

— Bizim masamıza buyursaydınız, diyor.

Rıza Efendi;

— Böyle eyi işte.. zâti kalkıyorduk, deyince de, bir dakika kadar yanlarında oturuyor.

Artık her şey düzelmiş, güzelleşmiştir; pis akasya ağaçları zamanla çınar olacak gibidir. Rahmi gene -hep öyle, sessiz sessiz- gülüyor; amcasının sırtını, canı gibi sevdiği, sekiz yaşındaki Serdar'ı nasıl okşarsa öyle, sıvazlıyor;

— Emmilerin emmisi, diyor.

Kahvelerini, belediye çavuşunun yanında, patronun kendisi getirmiştir. Rıza Efendi ona bütün ağırbaşlılığı ile teşekkür ediyor;

— Eline sağlık, diyor. Ekliyor da: Hayırlı uğurlu olsun

Ve Rahmi'ye dönüyor:

— Eyi oldu bu park, be sarı inat.. milletin bi araya gelip hava alcağı bi yerimiz oldu. Neydi o duman dolu kahveler.

Rahmi gene gülüyor.. daha bir candan. Sol elini de artık amcasının omzundan çekmiyor.

Ama gözleri ve kafası, parkın bir araya getirdiği "millet"tedir. Bu "millet"te kasabayı düşünüyor:

Aile arasında da, sonra sonra okulda da ona sarı inat derlerdi.. az önce amcasının dediği gibi. Bir gün, ama çok sonraları, Rahmi hukuk mektebinin bitirme sınavlarına hazırlandığı günlerde,

aileyi ilgilendiren bir konu tartışılırken, amcasına, bütün ömründe ilk ve son defa bağırıvermişti: "Beni inatçı gösteren de, yapan da sizlersiniz."

Kadınlar ve genç erkekler değil, ama Rıza Efendi bal gibi anlamıştı: Rahmi, anlayışsızlıklarınız, yanlış tutumlarınız yüzünden beni inatçı sanıyorsunuz demek istemişti; yâni bunu demişti.. asıl inatçı sizsiniz demişti.

Rıza Efendi, o gün, şöyle bir bakmış, beş, on saniye kadar susmuş, sonra da odayı bırakıp çıkmıştı. Hep birden yüklenmişlerdi o zaman Rahmi'ye; "saygısızlık ettin.. kırdın" diye.

Oysa, Rıza Efendi, işte o günden sonra daha bir sevmiş, benimsemişti Rahmi'yi. Sarı inat'lar artık sevgi gösterisi, ya da uzlaşma, hattâ, "hoş gör işte" sokuluşları idi. Öteki akrabalarında ve arkadaşlarında hep eskisi gibi kalsa da, Rıza Efendi'de "n'olcek, sarı inat işte" sözü anlamını tamamen değiştirmişti.

Canı pek çekmiştir, ama dalıp gitmek istemiyor Rahmi, amcasına ve eskilere. Dikkatini daha bir zorluyor ve kaymakam beyle fırka mûtemedini saran iskemle çemberinin gittikçe büyüdüğünü görüyor: Öyle, öyle; park enikonu bir olay.. tebrik ve övgüler gırla gidiyor.

Amcasına dönüyor -hep öyle- gülüyor. Bir Bafra Mâden yakıyor:

Ne çıkar yâni, şu sarı inat'lığı bırakıp o da çekse iskemlesini kaymakam beyle fırka mûtemedini saran halkanın bir yerine!

Amcasına yorduğu bu dilek utanç veriyor ona: Bu kadar insafsızlaşmak doğru olmaz; çünkü amcasının buna benzer düşünceleri çoktan bıraktığını biliyor. Amcası artık onun burnu büyüklüklerinden hoşlanıyor; hattâ asıl onları seviyor.. belki de artık sâdece bunları seviyor: "Kaymakamsa kaymakam, mûtemetse mûtemet.. ne yapalım yâni? bir saygısızlığımız mı oldu? Hörmette kusur mu ettik?"

Bir gün -ki, bu da çok eskiden, avukatlığının ilk yıllarındadır- bir yatsı sonrası sohbetinde, kasabanın ileri gelenlere karşı tutumu eleştiriliyordu.. amcası, koca dayısı ve ailenin öteki büyükleri tarafından. Rahmi, tıpkı o sarı inat konusundaki gibi, parlayıvermişti: "Ne kadar da çok Gazi Mustafa Kemâl Paşa, Fevzi Paşa, İsmet Paşa varmış."

Bu sözle, eline kırk paralık devlet veya fırka yetkisi geçirenin

Ankara'yı, yâni beş yıllık başkenti kasabaya taşımaya kalkıştığını, hattâ taşıdığını söylemek istiyordu.

Rahmi kaymakam beyle fırka mûtemedine, daha doğrusu, onları saran iskemle çemberine bakarak, "hâlâ o mektup" diye düşünüyor. Ama ekliyor da: "Suç kaymakam beyle Gülbeyazlar'ın Mahmud'da mı, yoksa bu iskemlelerde mi?"

Bu sorusu, yâni bu kuşkusu da yeni değildir ve onu Ankara için de duymuştur. Kesin bir cevap bulduğunu söyleyemez; ama sorusunun -kuşkusunun- peşini bırakacağa da benzemiyor. Bu yüzden de, böyle durumlarda öfkesi bir o yana, bir bu yana yönelir.

Bu öfke, işte şimdi de hedefini kesin olarak seçemiyor. Buna karşılık, gözüne kestirdiği, daha doğrusu, suçlamak için can attığı birisi var:

Sıtma doktorudur bu seçtiği kurban. Arap asıllıdır o. İriyarıdır, kalçalı, göbeklidir. Mîsâk-ı Millî'den sonra kökünden kopan yüzbinlerden birisi! Yer yurt, ev bark, hısım akraba, soy sop, kültür, kısacası, bu balığın suları sınırların ötesinde kalmış. Mîsâk-ı Millî'nin ne kadarını ve nelerini benimseyebilmişse o kadarıyla yetinmek zorundadır artık. O kadarı denilen de -Rahmi'ye göreonun ya efendi, huzurlu, dürüst olmasını sağlayacak, ya da kalleş, çıkarcı, bencil, içinden pazarlıklı ve ikiyüzlü azınlık mîzâcını benimsemesine sebep olacak. Hangisi olduğu veya olacağı -şimdiden- kestirilemez.. sanıyor Rahmi; çünkü doktorun eksilmeyen güleçliğini, cana yakınlığını maske sanıyor. Arada bir utanır bundan.. bu kötüye yoruşundan. Ama elinde değil. "Elimde değil" der ve ekler: "İmparatorluk başka, millet olma çabası başka."

İş bu noktaya, yâni "psikososyal" yorum ve açıklama ukalâlıklarına gelince, Rahmi, düpedüz mırıldanıyor; yerli ağzıyla, a'yı gereğince uzatmadan:

"— Namussuz."

Ama sıtma doktoruna değil, kendisinedir bu sövüş; çünkü Anakız'ı hatırlamıştır:

*
**

Daha iptidâî'nin -ilkokul'un- başlangıç yıllarında vurulmuştur Rahmi Anakız'a:

Bembeyaz, pespembe, inadına da kara kara gözlü, kaşları, saçları kestanerengi.. nazlı mı nazlı, süzüm süzüm süzülen bir kız

çocuğuydu Anakız. Evleri okulun yolu üstündeydi. Oyalanırdı Rahmi onu göreyim diye. Kız hemencecik anlamıştı bu ilgiyi. Artık Rahmi görününce yan dönüyor, hafifçe kaldırdığı omuzunun üstünden, birini kıstığı kömür gözleriyle gaddar gaddar bakıyordu. Sonra da başını, saçlarını savurarak çeviriveriyordu. (Beş, bilemedin altı yaşlarında olmalıydı o zaman).

Rahmi bir gün, bir koşu -atmaca sanki- kızın yanına vardı; kımıldamasına ve gık demesine fırsat bırakmadan, kucakladı, öptü yanağından ve;

"— Ben seni alcem" dedikten sonra -atmaca- fişek gibi havalanıp bulutların ardında kayboldu. Okula artık başka yoldan gidiyordu.

Sonra, yalvar yakar râzı ettiği -bacısı- Zeynep'le Anakız'a, tarçınlı akide şekeri gibi bir boncuk gönderdi. Anakız da buna, bir buçuk arşınlık bir kaytanla karşılık verdi. Dillere düştüler.

Rahmi Anakız'ı -elbette- alacaktı. Anakız Rahmi'ye -elbette- varacaktı. Rahmi Anakız için okuyup büyük adam olmak istiyordu.

Sonra, Rahmi îdâdî'nin -lisenin- son sınıfında -on yedi yaşındaiken, Anakız'ı işte bu sıtma doktoruna veriverdiler:

Anakız on beş yaşında, adam kırka merdiven dayamış. Ama, Anakız'ın işte bu adamdan iki oğlu, bir kızı oldu. (Kız, hık demiş kaytan gönderenin burnundan düşmüş. Rahmi; "Serdar'a alayım onu" diye düşünüyor ve gözleri yumuk yumuk, gülüyor).

— Ne gülüp durun oğlum kendi kendine? Ha bi çift lâf et.

Rahmi'nin gülüşü büsbütün genişliyor:

— Sıtma doktoruna gülerim.. pek hoş herif. Bu park da pek eyi oldu be emmi; dediğin gibi, millet birbirinin yüzünü görcek. Gün olur, avratları da takar kolumuza getiririz.

Rıza Efendi bu şakayı aykırı buluyor; kaşlarını eğiyor. Ama, kaymakam bey de -sahi- o kısa açış konuşmasında o demeye getirmiştir. Öyle ya; Cumhuriyet nerdeyse yedinci yaşını tamamlayacak da, herifler avratlarını hâlâ sakınır.. toplumdan.

Tam bu sırada kaymakam beyin masasından kahkahalar patlıyor. Olacak şey değil, kaymakam beyin kendisi ile Gülbeyazlar'ın Mahmud bile sesli sesli gülmektedir. Kaymakam bey, iki kahkaha arasında, zorlana zorlana; bu yüzden de sesini ayarlayamadan,

— Hem ayva, hem para olmaz, ha? diyebiliyor.

Anlamıştır Rahmi; sıtma doktoru, günlük konuşmalarında hiç belli etmediği Arap şivesiyle; "evet" yerine, "eyva, eyva" diyen, Türkçe bilmez bir Arap dilencinin fıkrasını anlatmıştır. Pek de güzel anlatır "namussuz."

Kaymakam bey, kendisini kaymakam bey yapan ciddiyetini zarzor bularak doğruluyor. Ayni anda, yakın masalarda oturanlar dâhil, çemberdeki herkes ayağa fırlıyor. Silindir şapka havaya kalkıyor ve, "şerefle.. devletle" uğurlamalarını arkasında bırakan kaymakam bey, on santim gerisinde Gülbeyazlar'ın Mahmud, onun üç adım gerisinde de jandarma mülâzimisânisi ile belediye reisi ve tahrirat kâtibi, parkı boydan boya geçerek gidiyor. Kaymakam bey, önlerinden geçerken, Rahmi'ye dudağını hafifçe gererek, şöyle bir bakmış, Mahmud ise açıkça gülümsemiştir. Rahmi;

— Biz de gitsek emmi, diyor.

Çünkü, kaymakam beyin hemen arkasından ve kalan ekâbiri umursamadan sıtma doktoru da kalkmıştır.. Anakız'a gitmek için.

Masalarına yaklaştığı zaman Rahmi'yi candan selâmlıyor; hattâ, birileri veya bir şey zorlamış gibi, duruyor, hâl hatır soruyor. Rahmi de ona gülüyor.

Acaba Anakız hikâyesini, o, tarçınlı akide şekerlerini andıran boncuğu ve kaytanı bilir mi? Bir söyleyen olmuş mudur? Ve, kim bilir, bunca yıldan sonra, belki de Anakız'ın kendisi, hoş bir zamanlarında, şakaya getirip söyleyivermiştir. Olamaz mı yâni?

Kendisi, yâni Rahmi ayni şeyi, ayni şekilde yapmadı mı?

Gözlerini kısıyor; iri iri dişleri görünüyor. Ne candan gülüştür bu! gören kahkaha sesini kaçırdığını sanır, şaşırır ve içinin yıkandığına inanır.

Ama.. sakın bir oyun olmasın?

Gerçekten de -yalnız memurların değil, yerlilerin arasında da- bu gülüşden pirelenenler vardır. Meselâ..

Ama Rahmi onları -hiç değilse sokakları evlerine gidenlerin doldurduğu şu akşam saatinde- düşünmek istemiyor; çünkü sıtma doktoru ve Anakız, ona karısını ve çocuklarını hatırlatmıştır.

O da evine gitmek istiyor. Hem artık Anakız yoktur ki.. doktor onun adını değiştirmiş. Azize yaptırmıştır; Azize Hanım'dır artık

Anakız. En iyisi de budur: Anakız'ın bâkire anne, yâni Meryem Ana olduğunu düşünen, düşününce de hoşlanan kaç kişi çıkar? Anakız'ın Anadolu Meryem'i olduğunu, belki sıtma doktoru bile aklından geçirmemiştir.. kaba bulmuştur sâdece. Azize bir raslantıdır elbette. Ninesinin adıdır diye seçmiştir.. elbette.

Tekrarlıyor Rahmi:

— Biz de gitsek emmi.

Çift kapaklı gümüş Serkisof da uygun buluyor bunu:

— Gidelim ya.. on ikiye geliyor.. ezan okunacak nerdeyse.

Rahmi tabağa beş kuruş bırakıyor. Onun, adı kadar bilinen eliaçıklığıdır bu: İkram olmasa yüz yirmi para ödeyeceği iki kahveye beş kuruş bahşiş!

Hamamönü'nü geçip Çınaraltı'na geldikleri zaman akşam ezanı okunmaya başlamıştır. Yolları burada ayrılacaktır. Amca Güroluk'ta oturmaktadır. Rahmi'nin evi ise Gâvur Mahallesi'ndedir.

Rahmi;

— Ekmeği bizde yiyelim, emmi, diyor.

— Yo be sarı.. beklerler.

— Serdar'la habar salardık, gelirlerdi. Cümbürcemaat eyi olurdu.

— Başka sefer.. Allah'ın akşamı mı yok. Ben şurda edâ edivereyim. Hadi eyvallah.

Rıza Efendi mescide doğru yürüyor. Rahmi şöyle bir bakıyor arkasından:

Babası gibi sever amcasını. O bakıp büyütmüştür Rahmi'yi. Ama, arada bir, işte şimdi olduğu gibi, amcasında babasını düşünür ve görmemek, uzak olmak ister ondan.

Yalnız babasını mı? bütün bir yetişme dönemi.. noksansız ve çocuklarını kayırmasız, onlardan ayırmasız benimseyişine rağmen.. yıllarca ve yıllarca süren sığıntı ezikliğinin hatırlanışı da vardır amcasında.. arada bir ama, olsun; vardır işte.

Gerçi, borcunu fazlasıyla ödemiştir. Ne var ki, bu borç ödemiş olmak ve -daha önceleri- borç ödeme çabası da ayrı bir tedirginlik konusudur; çünkü karşısında -amca, yenge, yiğenler- borcu aklının kıyısından geçiren olmamıştır. Kendisindedir çıban başı.. minicik de olsa ve sürekli olarak sızlamasa da!

Amcası ona, çocukluk günlerinde de, ergenliğinde de istemeden vermiştir ve kendi çocuklarına verdiğini vermiştir. Doğrudur bu. Ama bir de istemek ve isteyememek denilen şeyler vardır. İşte bu acıyı tadmıştır Rahmi. Ve amcasının hatırlattıklarından birisi de işte bu acıdır: İsteyememek.. şımaramamak.. nazlanamamak!

Öyle sessiz, kahkahasız gülüşleri bundan mıdır acaba? o gülüşlerin çeşitli yorumlara açık düşmeleri.. ve pirelendirmeleri?

Bir bakıma, herkese açık, içi dışı bir. Ama, bir bakıma da, ne yapıp edeceğini, neye karar vereceğini, şu veya bu konuda aklından neler geçtiğini -karısı ve amcası dâhil- kimse bilmez. (Belki kendisi de bilemez).

"— Ben de seni onu pek seversin" veya "hiç sevmezsin bellerdim."

Bu söz ve yığınla benzeri ona kaç kişi tarafından, kaç defa söylenmiştir. Acaba, bu da mı öyle yetişmenin tortularından birisidir?

Aile'den savaşa baba değil de amaca gitseydi.. babanın yerine şehit.. yok ama; ona gerek yok.. baba da yaşasaydı, Rahmi gene böyle mi olur, böyle mi gülerdi?

Aklına takılan soru onu -hep öyle- güldürüyor: "Mümkünü mü var."

*
**

Sayısız akşamların bir alışkanlığı; başını kaldırıyor ve alt kattaki oturma odasının penceresinden -perdenin aralığından- el sallayan kızını -Müberrer'i- görüyor.. ve artık hep gülüyor:

Biliyor; Serdar, "ana, babam geliyor" diye fırlamış, kapının arkasına geçmiştir. Eli tokmaktadır. Babası sokak kapısındaki taş merdivenin üçüncü -sondan bir evelki- basamağına çıkınca açıverecektir kapıyı. Kucaklaşma sahanlıkta başlar ve kapının arkasında, Rahmi ayakkabılarını çıkarıp karısının tuttuğu terliklerini giyene kadar Serdar'ın kolları boynunda kalır. Müberrer de ancak o zaman çıkar oturma odasının eşiğine. Hep öyle yapar o: Ağabeyinin önüne geçemeyeceğini anlamış, geride kalmayı, beklemeyi seçmiştir. Ya da buna râzı olmuştur; yarışı bırakmıştır. Oysa kız çocukları kolay kolay pes etmez; bunu biliyor Rahmi.

Bununla beraber, Müberrer'in kaybettiği söylenemez. Hattâ,

tam tersine, kazanan odur: Annesi de, babası da ona karşı duydukları sevgiye saygı benzeri bir şeyler eklemiştir. Müberrer, böylece, Serdar'la çekişip didişip durmak, onun tarafından küçümsenip tartaklanmak derdinden de kurtulmuştur. Sözü dinlenir onun. Konu komşu hısım akraba, bir iki yıldan beri, Müberrer için; "büyümüş de küçülmüş bu kız" demektedir.

Buna karşılık Rahmi, ikide bir, onun için dertlenirdi: "Çocukluğunu bilmeyecek" diye. Ama eşi hiç de öyle düşünmemektedir. Konu açıldıkça, hep; "Sen onu bir de arkadaşlarıyla oynarken göreceksin" demiştir: Hiç de ezik bulmaz kızını; hep güvenmiştir ona. Zaten, Rahmi de, çoktan beri; "Len avrat, sen haklısın galiba" demektedir. Kısacası, Müberrer bir başka türlü döğüşüyor. Rahmi artık bunu anlamış; "Gelinime Allah'ın yardımı gerekecek ya, dâmadım Kadir Gecesi doğanlardan biri olacak.. mutlaka" demeye başlamıştır.

— Gel bakalım benim sultan kızım.

Ayakkabıları çıkarıp terlikleri giyme faslı tamamlanmıştır; sıra -sabrı zerre kadar düşündürtmeyen tertemiz bir gülümseyişle, hep eşikte beklemekte olan- Müberrer'indir. O da, bu sözle birlikte hop diye atlıyor babasının boynuna. Ama uzatmıyor kucaklaşmayı; ustaca ve zarafetle sıyrılıp yatak odasına koşuyor: Rahmi bir kolu oğlunun, öteki de, kendisinden bir karış kadar uzun olan karısının omzunda, oturma odasına geçerken, gecelik entarisini yetiştiriyor.

Rahmi ceketini çoktan atmıştır. Yelek düğmelerini çözmekte, sedirde oturmaktadır. Ayaklarını uzatmıştır. Müberrer yere çömeliyor, babasının çoraplarını çıkarıyor, götürüyor. Dönünce de sokağa bakan pencereleri örtüyor; çünkü az sonra annesi, mutfakta yaktığı lâmbaları getirecektir. Nitekim öyle de oluyor.

Bu arada Serdar ara vermeden konuşmuş, günlük raporu tamamlamıştır. Şimdi sıra, Rahmi'nin haftada iki, bilemedin üç defa söylediği söze gelmiştir:

— Avrat be.. İçeym mi?

Cevap hep olduğu gibidir:

— Sen bilin.

Rahmi'nin, eve girişinden beri eksilmeyen gülüşü genişliyor; ellerini hızlı hızlı uğuşturuyor; ustaca çocuklaşıyor:

— İçeym, içeym.

Ve herkes bu sevince uyuyor. Gelip gitmeler hızlanıyor. Kim ne yapacağını bilmektedir:

Mutfakta maltız zaten yanmaktadır; anne iki gözlü ocağı da tutuşturuyor. Günü belli olmayan "işret" için her zaman hazırlıklıdır o: Kocası daha bahçenin balkonunda lüks lâmbasını pompalarken, dört, beş küçük meze tabağını hazırlamıştır bile.. başta sazan balığı yumurtası ve salamurası. Rahmi bayılır bunlara ve gülüşü daha bir tatlılaştırarak; "Kız" der, "bunları yiyince canım daha bi çekiyor seni." Sever bu çeşit "zevzeklik"leri.

Bu arada Serdar'la Müberrer, yarım saat kadar önce bahçeden kopardıkları domatesleri, biberleri, kaysıları, kirazları, soğusunlar diye saldıkları kuyudan çekmiş, tabaklara -en güzel nasıl duracaklarsa öyle- dizmeye çalışıyor, tartışıyorlar.

Mavi ile turuncu arasındaki gidiş gelişler en sonra, lüksün dantel gömleği nihayet akkorlaşıyor, Rahmi de lâmbayı çardaktaki çengeline asıyor.

Balkon bir oda kadar geniştir. Hem mutfaktan, hem de -misafirler için- sofadan geçilir oraya. İki yanı ve mutfağın penceresi hanımelleri ve sarmaşıklarla perdelenmiş kafeslerle örtülüdür. Dört basamaklı bir taş merdivenle inilir bahçeye.

Bahçe şimdi alacakaranlıktan geceye kaymaktadır ve olduğundan da büyük görünmektedir. Lüksün vurduğu dallar en tatlı yeşillerdedir. Bu bahçe ve üç yıl önce "emvâl-i metrûke"nin malmüdürlüğünde açık artırma ile yapılan satışlardan, üç yüz liraya kadar çıkarak aldığı bu ev Rahmi'nin tazeliği solmayan gururudur:

Dünyanın masrafını yapmış, bahçeye araba araba toprak ve gübre taşıtmıştır. Ağaçları aşılatmış, yeni fideler diktirmiştir. Ta İstanbul'dan çiçek tohumları, soğanları, patatesleri getirmiştir. Çeşitli ve renk renk yıldızları, yediveren gülleri, ortancaları, glayölleri, acemlâleleri ve adını kasabanın bilmediği daha başka çiçekleri ve şamkaysısı, Yalvaç ekşisi elması, Draganlı kirazı ile, bu bir buçuk dönümlük bahçeyi gözü gibi sakınır.. kıskanır da.

Amcasının parkta Tapucu Ragıp Efendi'nin sözünü edip de; "Ha bi tenezzül edip ona gitselerdi ya.. patates, soğan, tohum, fide, ne esirgemez verirdi, yazık" deyişi boşuna değildir; bal gibi bir dokundurmadır bu kıskançlığına.. yalnız bende olsun, yalnız bende

var hırsına! Rıza Efendi o sözüyle; "Sen niye ilgilenmedin kasabamızın parkıyla" demeye getirmiştir.

Rahmi billur kadehini, hasır örgülü binlik'teki İstafilina ile doldururken bunu düşünüyor ve amcasını haksız buluyor: "Herkes kendisi yapsın.. hak etsin."

Başilkesidir bu. Hayatı, daha güzelini, daha iyisini, daha çoğunu kazanma yarışı sayıyor.. bir bakıma, gösteriş meraklısı denilecek kadar. Böyle diyenlerin olduğunu da biliyor. Umursamıyor ama; "hasetten" diyor.. ve gülüyor.

Ev, bodrumu, tavan arası ve iki katıyla tam bir konak yavrusudur. Onu, kasaba eşrafının en ileri geleni, kendisine karşı pey sürecek kimsenin çıkmayacağına inanan Güdük Hacı almak istemişti:

Artırmanın başlangıcı yetmiş liraydı; "Yetmiş beş" demişti. Bir başka ses çıkacağını beklemiyor, yanında getirdiği dâmadı ve torunu ile şakalaşıyordu. Rahmi'nin; "Yetmiş yedi olsun" deyişini işitmedi bile. Uyarılınca da şaşkın şaşkın baktı; "Kim?" diye sordu. Rahmi'yi gösterdiler. İnanamamış gibi sordu: "Sen mi?"

Rahmi gülüyordu: "Kusura kalma Hacı emmi.. ben."

Güdük Hacı çok öfkelenmişti; "Yüz lira" diye gürledi.

Rahmi -psikolojik savaş- sessizliği yeterince uzattıktan sonra, özür diler gibi konuştu: "Yüz on olsun." Hep gülüyordu, yumuk yumuk gözlerle.

Güdük Hacı; "Yüz yirmi panganot" dedi.

Dünya krizi, özellikle de afyon piyasasındaki çöküntü ondan da çok şey götürmüştü; ama sâdece parasından.. gururundan değil. Onurluydu, soyluydu. Kendisine karşı pey sürülmesini saygısızlık gibi görüyor, burnundan soluyordu. Rahmi'yi beklemeden ekledi: "Yüz otuz."

Ne var ki, bu kükreyiş de yetmemişti karşısındaki gülüşün titremesine. Rahmi'nin sesi de hep rahattı; "Ben iyiyim, sende ne var, ne yok, Hacım" der gibiydi: "Yüz elli olsun."

Güdük Hacı şöyle bir duraklamış, hatta yutkunmuştu. Yüzü kıpkırmızıydı; "Uyma elin yeni yetmesine" der gibi salladı başını ve sâdece beş lira artırdı: "Yüz elli beş."

Ama Rahmi bunun da yıkıcı karşılığını buluverdi: "Yüz elli altı kayme."

Güdük Hacı öfkelenmekle büyüklüğün arasındaki ilişkisizliği kavramış olmalıydı ve -galiba- bir çocukla oynadığını göstermek hevesine kapılmıştı: "Yüz elli altı buçuk."

O zaman da Rahmi derhal taktik değiştirdi: "Yüz seksen altı buçuk olsun."

Güdük Hacı ağırbaşlılığına döndü: "Yüz doksan."

"İki yüz olsun" dedi Rahmi.

Güdük Hacı bir kere daha gürledi: "İki yüz elli panganot".. bu rezillik bitiversin, der gibiydi.

Rahmi; "İki yüz elli beş olsun" dedi.

Gene gülüyordu. Sesi gene rahattı; ama önleyememiş, yanında oturan -o zaman beş yaşında idi- Serdar'ın elini tutmuştu.

Malmüdürlüğünün küçük, ama tıklım tıklım dolu salonunda çıt çıkmıyordu. Ve, Güdük Hacı'nın büyüklüğünü artık koruyamayacağı anlaşılıyordu.. çünkü şakayı denemişti:

"— Gömü mü buldun len oğlum?"

Şaka -nükte- Rahmi'nin işidir; cevabı yapıştırıyor:

"— Yo be Hacı Bey.. tam tersi: Eyi yerden eşittim; gömü o evdeymiş."

Ve ekledi, gülüşünü genişleterek, yani Güdük Hacı gibi, nüktede gerginleşmeden:

"— Şimdi eyice inandım."

Tam bir eşitlik iddiası ve açıklaması idi bu ve; "sen niye çekilmiyorsun?" anlamına geliyordu. Herkes anladı.

Bu şakalaşmalara, malmüdürü başta, salondakilerin hepsi de aşırı şekilde gülüyordu; belli ki herkes heyecanlanmıştır.. sanki başpehlivanlık güreşindedirler.

Güdük Hacı; "İki yüz atmış" diyor. Rahmi de, ayni anda, dâmadının, onun kulağına bir şeyler fısıldadığını görüyor.. ve, dudaklarında hep o gülüş, dönüp Serdar'a bakıyor: Serdar daha öğüt verecek, "aklını başına topla, baba" diyecek yaşta değildir; "İyi ki değil" diye geçiriyor ve;

"— İki yüz yetmiş olsun" diyor.

Güdük Hacı, bu arada, dudaklarını -ve bıyıklarını da- emmektedir. Gözleri kısılmıştır; ölçüp biçtiği belli.. dâmadını haklı bulduğu da. Ama, gene de;

"— İki yüz yetmiş beş" diyor.

Rahmi; "Beni üç yüze çıkartacak, namussuz" diye düşünüyor ve;

"— Üç yüz olsun bakalım" diyor.

O zaman Güdük Hacı doğruluyor:

"— Güle güle oturun.. hayırlı, uğurlu olsun. İşallah rahat edersin. Bize kısmet değilmiş."

Rahmi bu dileklerin içten olduğuna inansa, teşekkür edecek. İnanmak elinden gelmiyor ama. Bu yüzden de, öteki gibi, efendiliği taklit edemiyor:

"— Dert etme be Hacım.. ev mi yok bu günlerde? Sen de bitişiğindekini alırsın, komşu oluruz gine."

Bitişikteki ev küçücük bahçeli, bir buçuk katlı bir şeydir. Asıl önemlisi de, Rahmi'nin Girit'te şehit düşen babası, Güdük Hacı'ların konağına yakın bir küçük evde doğup büyümüştür. Rahmi, sonradan satılan o evi hayâl meyâl hatırlar.

Haber ertesi günü beklememiş, bütün kasabaya yayılıvermişti:

"— Duydun mu len -veya, gıız- Abukat Rahmi, Pilavcıyan'ın evini tam üç yüz panganota almış."

*
**

— Len avrat, cızbızları daha goymadın mı!

— Şimdi, diyor Güldâne mutfaktan.

Serdar'la Müberrer gidip geliyor, arada bir masaya oturup mezelerden çimleniyorlar. Rahmi onlarla ilgileniyor, konuşuyor. Bir gören olsa; "Ne kadar candan" der. Aslında ise, ona mahsus bir yutturmacadır bu; kafası başka yerlerde:

Bahçeye olduğu kadar eve de el atmıştır Rahmi. Tavan arasını çocuklar için iki odalı bir çatı katı yapmıştır. Yağlı boyaları yenilemiştir. Kafesleri de. Bahçeye doğru bir çıkma mutfak yaptırmış, bu koca balkonu eklemiştir. Bu işler olurken, alt üst olan bahçeyi ve bodrumu görüp de; "Kolay gelsin.. hayır ola?" diyenlere hep ayni cevabı vermiştir: "Gömü ararım. Bulunca müjde salıcağım Hacı Bey'e."

Bu hatırlayışla gülüyor. Müberrer de kendisine sanıyor, seviniyor ve babasını daha çok seviyor; daha bir şekerleşiyor. İşte bunu

iyi anlıyor Rahmi; böylece de mutluluğu daha bir dolgunlaşıyor. Ama, kendi babasız çocukluğunu düşünmeden de yapamıyor:

Cephe değiştirirken iki gün izinle evinde kalan babasını hatırlayamamaktadır. Beyninin derinliklerinde silik mi silik bir hayâl vardır ve bu hayâl bir askerin, daha doğrusu bir asker elbisesinin kucağında küçük, çok, çok küçük, ancak görülebilecek kadar küçük bir çocuktur; kendisidir.

Kafasında, baba adına biçim, çizgi, renk diye bir şey yoktur; sadece bir ikincinin çok özel sıcaklığı, çok özel kokusu; çok özel okşayışı vardır. Ve bunları hâlâ -her ne kadar böyle gülse de- hâlâ yana yana özler, arar, ister.

Babası o koca izinden sonra hiç gelmedi. Rahmi, onun çok başka bir yere gittiğini altı yaşına doğru anladı: Artık baba yoktur, sâdece ana vardır; anladı. Altı yaş sonrasını ise çok iyi bilmektedir:

Ana şehit karısıdır.

Ana bahçeye gider.

Ana çapa çapalar, ot yolar, soğan, sarmısak, yeregeçen eker; domates, patates, patlıcan, kabak eker.

Ana elma, erik, zerdali toplar.

Ana bunların kimini kurutur, kimini pestil yapar.

Ana inek sağar; yoğurt çalar, yayık vurur.

Ana satılacakları satar, alınacakları alır.

Ana, geceleri, kör kandilin dibinde sökük diker, yama yamar, beş paralıkları, on paralıkları, yirmi paralıkları, kuruşları sayar, ha sayar.

Ana aş pişirir, çamaşır yıkar, tahtaları siler; ana oğlunun ve izin yâdigârı kızının başlarını -bitlendiler mi diye- arar, tarar.

Ana buruş buruş, ana kırış kırış olur; ana solar, sararır, kavrulur.

Ve, ana, yaş otuz demeden, oğlan dokuz, kız altı yaşında, iki çocuğunu bırakarak Yârenler'deki mezarlığa, beş kişiyle, götürülür.

*
**

— Bak, babamı bile güldürüyorsun, diyor Serdar Müberrer'e.

Müberrer hem utanıyor, hem üzülüyor.

Durumu nasıl idare etmeli?

En iyisi baba'lanmak; bağırıveriyor:

— Len avrat; olmadı mı şo yerebatasıca cızbızlar!

Ve dönüyor çocuklara:

— Hadi bi bakın.

Ama Güldâne lüksün ışığını güzelliğin doruğuna çıkarmıştır, balkon kapısının eşiğinde:

Bir elinde sahan, ötekinde maşa. İki çocuk anası. Üçüncünün haberini geçen ay vermiş. Ama hâlâ kız gibi. Zaten, yaşı da daha yirmi beş!

Rahmi ona "Arap" diye takılır. Esmer. Ama nasıl bir esmer; olursa o kadar tatlı olur:

— Karnınızı bunlarla doyurmayın, diyor.

Meze düşmanıdır o. İkişer köfte veriyor ve soruyor kocasına:

— Sofrayı kurayım mı?

Rahmi nemrutlaşmaya çalışıyor:

— İlle kaçacan değ mi? Sofra bahâne. Hele bi otur karşıma da acık keyfim gelsin gız.

Güldâne -nazla- oturuyor.

Yok ama.. olmuyor: Bu akşam hak güden çok şey var. Meselâ amcası.. Rıza Efendi:

*
**

O yıllarda amcası da varlıklı değildir. Onun şansı askerden -hem de erken- dönebilmesi olmuştur. Babadan kalma haşhaş yağı değirmenini işletmekte, evini kıt kanaat geçindirebilmektedir. Yengesini, Rahmi'nin annesini yeniden evlenmeye râzı etmek için elinden geleni yapmış, ama başaramamıştır. Rahmi onun kendi evinden kısıp annesine yardıma çalıştığını iyi bilir. Nitekim, ana'nın ölümünden sonra Rahmi ile kız kardeşi Zeynep'i yanına almıştır.

Bu arada Rıza Efendi, kardeşinin küçük evini Güdük Hacı'ya satıyor, bunu da müftüye danışdıktan sonra parayı yetim ve öksüzler adına işletmek için yapıyor; iyi de yapıyor:

Başlangıçta köylerden balmumu ve afyon toplayıp kasabadaki büyük tüccarlara satmalar.. yöre pazarlarına pazenler, kaputbezleri, amelikan bezleri götürmeler. Derken haşhaşhânenin büyütülmesi ve onun yanında zahirecilik!

Rahmi îdâdîde okurken Rıza Efendi artık enikonu zengindir. Ve Rahmi ile Zeynep'in parası da hatırı sayılır bir sermâye haline gelmiştir. Noksansız bir çeyiz ve düğünle iyi bir ere verilen Zeynep'in hissesi ayrılmıştır. Rahmi'ninkini ise hâlâ o işletir. Rahmi evin üç yüz lirasını oradan çekmiştir. Avukatlıktan elde ettiği kazanç da küçümsenemez, ama Rahmi; "Amcam olmasa zor bulurduk böyle bir evi" der. Aslında, okumasını da ona borçludur, çünkü, daha rüştiyede okulu bırakıp çalışmak, onun yanına girmek için diretmiş, ama Rıza Efendi onu; "Anan senin okuyup böyük adam olacağına inanırdı" diye direterek önlemiştir.

Rıza Efendi, Rahmi bürosunu düzüp işlerini de hâle yola koyduktan sonra, sermâye ayırımını, parasını geri vermeyi, tekrar tekrar teklif etmiş, ama o, bunları; "Paranın üstünde benim ne hakkım var? pek istiyorsan, onu Serdar'la Müberrer için işletiver sevâbına" diye geri çevirmiştir. Bu konuşmalarda şakasını da yapmıştır tatlı tatlı: "Parayı senden çekecek kadar akılsız mı sandın beni?"

Amcaya yapılabilecek en güzel övgüdür bu: "Sen benden bin kat akıllısın" anlamına gelir ve doğrudur; çünkü Rıza Efendi para işlerini gerçekten çok iyi becermektedir. Nitekim, kasabanın sekiz, on zenginini râzı edip İstanbul ve İzmir'de olmak üzere iki şûbesi bulunan ve ilçelerinin adını taşıyan bir banka kurmuştur. Kabul edilen mantığı da şudur:

"— Len oğlum, hepimiz de İstanbullara, İzmirlere gider pankalarla iş görürüz. Oralarda da bizimle iş gören bi yığın tüccar, esnaf, ne var. Neye elin pankalarına dünyanın parasını kazandıralım?"

Tutmuştur bu. Banka tıkır tıkır işlemekte, üstelik kasabanın yeni yetmelerine ekmek kapısı olmaktadır. Gerçi bu işi başlangıçta delibozukluk sayanlar, başarılınca da çekemeyenler çıkmamış değildir; başarılmıştır ama!

Osmanlı Bankası ile iddialaşacak, kendilerini onunla ölçecek değiller elbette ya, işte her yıl hatırı sayılır kârlar dağıtıyorlar. Geçen yıl sermâyelerini elli bin liraya bile çıkardılar, ortaklarını çoğalttılar: "Oh olsun Güdük Hacı gibilerine."

Amcası şimdilerde büyük bir savaş vermektedir. Rahmi bunu da biliyor ve başarmasını çok istiyor:

Torlaklar'ın Şemsi Efendi kasabanın en zengini idi. Adam öleli iki yıl oluyor. Ama verese birbirine düşmüş, bir türlü anlaşamıyor. Sözün doğrusu, anlaşmak istemiyorlar: Aralarına, rahmetlinin daha hastalık günlerinde husumet girmiş bir kere. Kar'a kara demek için içlerinden birinin ak demesini bekliyorlar. Bu arada belli olan bir şey var: Dereözü'ndeki büyük un fabrikası da, Yazı'daki kereste fabrikası da satılacak. Kapılarına çoktan kilit vurulmuş. Haberi duyup, yâni kokuyu alıp da ilden, hattâ tâ İstanbul'dan, İzmir'den gelenler var: Kimi oğlanlardan birini, kimi ötekini, kimi büyük dâmadı, kimi de küçüğü kandırıp malları kapatmaya çalışıyor, bin dümen çeviriyor. Eninde sonunda da gidecek fabrikalar. Rıza Efendi;

"— Len oğlum, kasabamızın koskoca pavlikaları ellere mi gitsin? Yüzümüz o vakit heç mi gızarmeycek?" diyor ve onları bankaya aldırmak için yönetim kurulu üyelerine dil döküp duruyor.

Kereste fabrikasının güçlü bir dinamosu vardır. Rıza Efendi ondan yararlanıp evlere elektrik vermeyi bile düşünüyor; ama karşısına; "alektirik de ne?" diye çıkanlar da var.

Bir başarsa!

*
**

Rahmi; "Bi koparsa şo işi" diye düşünüyor ve kadehindeki iki parmak rakıyı bir dikişte bitiriyor, ağzına da kocaman bir sazan salamurası atıyor.

— Cızbız, cızbız deye başımın etini yedin, şimdi de elini sürmüyorsun.. soğuyup gittiler bile..

Güldâne bayağı öfkelidir; ama Rahmi oralı olmuyor, başka telden çalıyor:

— Emminleydik; bize gidelim dedim, gelmedi. Park açıldı.. pek cümbüşlüydü avrat, bi görecektin.

Anlatıyor açılış törenini.. uzun uzun. Araya sıkıştırıyor da:

— Avratlarını getirmemişlerdi emme.

Dedikodusu hâlâ süren, kasabadaki ilk balo'nun Güldâne ve kendisi için yeterince açık, çok da tatlı taşlamasıdır bu: İkisinin

kafasında da, o güne kadar eşlerini uzakça akrabalarına bile çıkarmayan yerli ve yabancı memur irilerinin -daha çekicisi- karılarının balodaki, anlatıla anlatıla bitirilemeyen halleri canlanıyor. Gülüyorlar. Ve, Rahmi, o gün, bu gün, belki on kere söylediğini, ayni kalleş bir hak veriş taklidi ile tekrarlıyor:

— Eee, emir emirdir.. memurluk koley değil.. ne yapsınlar, yazık.

Ve o kadarla da kalmıyor:

— Bi yudum da sen içmen mi avrat?

Bu da, ayni balo ile ilgili, ama aslı faslı olmayan bir söylentiye dokundurmadır: Sözüm ona, baloda herifler de, karılar da öyle bi çekmişler ki kafayı, tarifi mümkün değil! Ömürlerinde lohusa veya mevlid şerbetinden başka bir şey içmemiş zavallı kadıncağızları kafa çekerken düşünmek -namussuzca- hoşlarına gidiyordu insanların.. Rahmi'nin de.

Ama Rahmi, her seferinde olduğu gibi, çabucak utanıyor ve;

— Hadi gaari, kurun sofrayı, diyor. Sözüm ona çıkışıyor da: Nerdeyse yatsı okunacak.

Büyük mutfağın yemek odası gibi kullanılan köşesine sofra bezi seriliyor. İki karış altlıklı tahta sini yerleştiriliyor; üstüne tahta kaşıklar konuyor. Herkesin yeri bellidir; sininin etrafına bağdaş kurup oturuyorlar, sofra bezinin taşan kısımlarını dizlerine örtüyorlar. Güldâne çorba tasını getirip ortaya koyuyor. Bu akşamın yemeği etsuyuna düğünçorbası, kuzu kızartması, bulgur pilâvı ve ayrandır. Yemekte konuşulmuyor.

Çorba biterken, İstanbul yönünden gelen posta treninin düdüğü, hafif de olsa, işitiliyor. Dinlenir o ses. Rahmi;

— Bugün tehir yok, diyor.

Ve, yemekten sonra acı kahvesini içip sedire uzanan Rahmi Bafra Mâden'ini tüttürürken sokak kapısı çalınıyor: Kasabanın gazete bâyiliğini de yapan fotoğrafçı Yavuz Atâ'nın oğlu, Serdar'ın arkadaşı Hilmi, bir önceki günün tarihini taşıyan Cumhuriyet'i getirmiştir.

Güldâne arka odada yatsıyı kılmakta, Rahmi, başucuna asılı lâmbanın ışığında gazetenin birinci sayfa başlıklarını okumak-

tadır. Onun yanına, yere çömelen ve ayni şeyi yapan Serdar soruyor:

— Baba, fırka ne demek?

"Yeni bir fırka kuruluyor" haberinin ilk çıktığı günün gazetesidir bu. Rahmi;

— Ne bileyim ben, diyor ve bunu söyleten dalgınlıktan kurtuluveriyor: Daha yatmadın mı sen? Hadi bakalım, yallah.

Güldâne, duasının son cümleleriyle dudakları kıpır kıpır, başında kar beyaz namaz örtüsü, gelmiş ve son konuşmaları işitmiştir. Kocasının Serdar'ı yarımyamalak öptüğünü de görmüştür: Bir şeyler dönüyor olmalı; anlamaya çalışıyor. Soramıyor. Sedirin öbür ucunda mışıldayan Müberrer'i, bir başkasının beceremeyeceği bir yumuşaklıkla kucağına alıyor. O şikâyet mırıltıları çıkarınca da, koklar gibi öperek kulağına fısıldıyor;

— Yatcez bâdem şekerim.

2

BİR BAŞKA AÇILIŞ

ARADAN bir ay kadar geçti. Bu süre içinde park kafayı çekmiş delikanlıların ve haytaların ele geçirme denemelerinden, kaymakam beyin kesin tutumu ve fırka mütemedinin aralıksız denetimi sâyesinde kurtulmuş, memurlarla ağırbaşlı, adı sanı belli kimselerin ikindi üzerleri ve akşam yemeği sonraları geldiği bir yer olmuştu. Geri kalan insanlar, özellikle de, kasabanın perşembe günleri kurulan pazarına gelen köylüler, parkın gramofonunda çalınan yeni şarkıları ve tangoları -alafrangayı- kimi kaldırımlara oturmuş, kimi duvarlardaki parmaklıklara dayanmış, dışardan dinliyor, içerdekileri de seyrediyordu.

Seyredişleri -veya bakışları- dinleyişlerinden çok daha ilgi çekiciydi. Hükümet doktoru onları göstererek;

— Bakar körlere benziyorlar, dedi ve pekiştirdi de: Tıpkı öyle.

Gerçekten de köylüler gösterilen veya gösterilebilecek hiçbir tepkiyi umursamadan -hükûmet doktoruna göre, kavrayamadandimdik bakıyorlardı insanlara.. dimdik ve kirpiklerini kırpmadan!

Duvara oldukça yakın bir masada, Rahmi, Rahmi'nin yiğeni, Rıza Efendi'nin oğlu Süleyman, hükûmet doktoru ve savcı vardı. Üç ova köylüsü de, beş, altı adım gerilerindeki parmaklıklara abanmış, gene öyle bakıyorlardı. Süleyman, onlar işitir diye çekinir gibi mırıldandı:

— Görmüyorlar sanki.. doktor bey haklı.

Arkası duvara dönük oturan Rahmi gülünce de üsteledi:

— Öyle, öyle.. demin, sen gelmeden önce, ben de onlara diktim gözlerimi; dakikalarca öyle kaldık, kılları kıpırdamadı.

— Sen öyle bil, emmimin oğlu, dedi Rahmi. Gene gülüyordu: Köylerine giderken veya gidince anlattıklarını bir duysan, asıl o zaman şaşarsın. Bana inanmazsan babana sor; o benden iyi tanır bunları.

Aklı yatmıyordu Süleyman'ın. Ötekilerin de. Rahmi anladı bunu. Anlayınca da sarı inadı tuttu ve kafasındaki büyük konuya rağmen kaptırıverdi:

— Sen öyle san, emmimin oğlu. Dilleri ayrı onların, dilleri. Hepsi de bundan ibaret. Dilleri dediysem yanlış anlama; bakışların, gülüşlerin, ellerin, kolların dillerini diyorum ben. Daha açığı mı? Onu da söyleyeyim: Sen kendini üstün gördüğün için, ya da onu küçümseyişinden böyle bakar, böyle gülersin; o da bunu kabul etmediği için senin bakışını, gülüşünü anlayamaz, nasıl karşılık vereceğini bilmez.. bilemez; karşılığın nedir, çıkaramaz. Bak bana şimdi.

Sandalyesinin yerini birden bire değiştirdi. Şimdi köylülerle karşıkarşıya idi. Güldü:

— Ne bakıp durun len?

Adamlar kıpırdamadı. Süleyman dâvayı kazandığını sandı. Ama aldanıyordu; çok sabırsız davranmıştı. O gülümserken Rahmi de ekledi:

— Eğnidikli misin sen?

Adamların üçü birden doğruldu ve üçü birden cevap verdi:

— Hı.

— Ekinler nası orda?

Gene üçü birden, üçü de üzgün, ayni fotoğrafın üç kopyesi gibi, verdi cevabı:

— Yo be.

— Yağmadı demek?

— I'ıh.

— Buralar da öyle.

Üç ses birden, tâlim etmişler gibi konuştu:

— Gördük.. gelirken.

— Yağar işallah.

Gene üç ses, gene ayni anda;

— İşallah, diye tekrarladı.

Ve, en yaşlıları, tek başına ekledi:

— Her yerlere işallah.

Rahmi Bafra Mâden paketini gösterdi:

— Cığara içen mi?

Yaşlı olan başıyla evetledi. Ötekiler;

— I'ıh, dedi.

Rahmi kalktı. Parmaklığa yürüdü. Paketi yaşlıya uzattı:

— Sende kalsın.

Üçünün de gözlerinde bir şeyler yanıp sönmüştü. Adam sıgara paketini, incitmemek ister gibi, aldı;

— Hadi eyvallah, dedi.

Bir asker komutuydu sanki; üçü birden soldan geri dönüp ağır ağır uzaklaştılar.. hiçbir şey konuşmadan. Ancak yirmi, yirmi beş adım uzaklaştıktan sonra başladılar başlarını birbirlerine çevirip ellerini, kollarını sallamaya.

Rahmi de ondan sonra döndü masaya. Gülüyordu.. sessiz sessiz ve yumuk gözlerle. Oturduktan hemen sonra;

— Ver bir sıgara, dedi.

Kime söylediği belli değildi. Kimseye bakmıyordu. Süleyman'a da. Ama Süleyman nefis Türk Ocağı paketini uzattı. Kibriti de çaktı. Rahmi, ilk dumanları savururken mırıldanıyordu:

— Acıkmışlar.. açlar, yazık. Dilenmeyi de bilmezler. Kapımızda bekleştiler. İki lokma alınca da gittiler. Anlamadın sen emmimin oğlu; eşeklik edip verdim paketi.. kendimi bi bok sandığım için. Bilirim ben; ayıp olmasın diye aldı paketi. Bilirim ben; bekledikleri iki lokma iki çift lâf.. hattâ bir selâmünaleyküm; yok sayılmamak, eşya farz edilmemek: Varlıklarının, insanlıklarının kabul edildiğine inanmak. Asıl açlık bu. Yürütecek, konuşturacak, göz-

lerinin ferini getirecek iki lokma bu.

Durdu. Süleyman'ın karşı çıkmasını bekledi. Bunun gelmeyeceğini anlayınca da barış bildirisini kendi sundu:

— Hiç değilse bana öyle gelir.

Savcı, garsona çayları yenilemesini söyledi.

Parka gelenler oluyordu. Gelenlerin hemen hepsiyle selâmlaşıyorlardı. Bunların arasında durup hâl, hatır soranlar oluyordu. Ama dördü de, sanki bunların hiçbiri olmamış da hep susmuş, hep bu konuyu düşünmüş gibiydiler. Rahmi'nin neden sonra, içini çekerek söylediği söz de buna göre oldu:

— Bu yağmur meselesi çok mühim, Süleyman, çok.

— Serbest Fırka'dan da mı?

Gerçekten dalıp gitmiş olmalıydılar; irkildiler çünkü. Rahmi toparlanmaya çalıştı:

— Ooo, üstâdım.. buyurun.

Savcı, sâdece "buyurun" dedi. Ötekiler ayağa kalkmıştı. Süleyman yandaki masadan bir sandalye çekti.

Kasabanın en ünlü avkatı Kenan Bey'di gelen: Beş arzuhalci, dört dâvavekili, dört avkat.. hepsinin kralı idi Kenan Bey:

Kocaman bir baş.. yarıya yaklaşan akların bejleştirdiği dalgalı, gür, yumuşak, kumral saçlar.. geniş bir alın.. parmak, parmak kaşlar.. köşeli bir çene.. kallâvi bir burun ve dev gibi, ama kalçasız, göbeksiz bir beden yapısı! Kara cübbesini de giydi mi, korkudan mı, saygıdan mı bilinmez, karşısındaki insan kabuğuna çekilmek isterdi. Kavga için yaratılmışa benzerdi. Dış görünüş bu.

Ünü de bu görünüşü destekler: Kenan Bey bütün yörede tanınmıştır. İlden bile aldığı büyük davalar vardır. Aldığı dâvayı da kazanır; hiç değilse sürüncemeye sokar. Bilgisini de taktik ustalığını da övmeyen hukukçu yoktur. Savcı tiksinir ondan. Ama Kenan Bey bunu bilir ve umursamaz; rahattır. Çünkü ününü ve üstünlüğünü o da -adı gibi- benimsemiştir; olağan saymaktadır. Bu sâyede de, saygınlığını zedeleyecek, duygusal veya işle ilgili sürtüşmelerden, takışmalardan, kötülemelerden, çekişmelerden kendisini koruyabilmektedir.

Rahmi bürosunu açtığı zaman, hayırlı olsun'a gelen ilk ve tek meslektaş o olmuştur. Bu kadarla da kalmamış, Rahmi'ye, gerçek-

ten zengin olan kitaplığından dilediğince yararlanabileceğini söylemiştir. Ve, Rahmi, aldığı ilk dâvaları ona Kenan Bey'in gönderdiğini de çok sonraları öğrenmiştir.. Kenan Bey'in yardımcısı Kâşif'ten ve; "Sana bu kadar arka çıkan adama bu yaptığın doğru mudur?" sözünden sonra.

Kâşif'e bu sözleri söyleten duruşma artık bir şaka konusu olarak hâlâ konuşulur:

Rahmi ilk defa karşı karşıya geliyordu Kenan Bey'le. Hiç saklamaz: O da çekiniyor ve Kenan Bey'in aldığı bir dâvada karşı tarafı savunmak istemiyordu; çünkü dinliyor, dosyayı inceliyor, yapılacak bir şey göremiyordu: Adam hem büyük dâvaları alıyor, hem de yüklendiği dâvanın haklı olup olmadığını titizlikle araştırıyordu. Koca bir serveti vardı; paraya pula baktığı yoktu.

Ama Rahmi, o dâvada, kendisine gelen adamı dinlemiş, belgelere, delillere, tanıklıklara bakmış ve; "Yakaladım seni, üstâd" demişti.

Gerçekten de yakalamıştı; nitekim duruşmalarda Kenan Bey bir türlü Kenan Bey olamıyor, tutuk, hattâ ezik görünüyordu. Buna karşılık, başlangıçta, "ha şimdi parlayacak, şimdi bir açmaz açacak" tedirginliğini duyan Rahmi, gittikçe açılıyor -nüktenin, dokundurmanın, hattâ, ne ayıp, alayın bini bir para- ver yansın gitmeye başlıyordu. / Hatırladıkça; amma da yılışıkmışım ha, der... utana utana. /

Sonunda dâvayı kazandı. / Kazanamaz olaydım, der. /

Karar okunurken, yan gözle ve hiç bırakmadan Kenan Bey'e bakıyordu. O dev gibi adamın, pek de önemi olmayan böyle bir dâvayı kaybettim diye bu kadar çökkünleşip üzülmesine şaşıyordu.. gerçekten de çökkün, üzgün.. ve zavallı bulmuştu onu.

Kararın son cümlesinde, Kenan Bey kâğıtlarını toplayıp çantasına yerleştiriyordu. Okuma bitince Rahmi'ye dönmüş ve çok yakışıksız bulmuş da acırmış gibi buruk bir gülümseyişle, aynen şöyle söylemişti:

"— Tebrik ederim. Lâkin, genç meslektaşım, muvaffakıyet size yakışmıyor.. hiç iyi gelmiyor."

Rahmi bu sözü ancak o tartışmada, Kenan Bey'in sekreteri, kendisinin de rüştiyeden sınıf arkadaşı Kâşif, işin aslını anlatınca kavrayabilmişti: O dâva, Kenan Bey'in haksızlığını bile bile, kesinlikle

kıramayacağı bir hatır yüzünden aldığı ilk ve tek dâva imiş. Kâşif'e de; "Ne ise ki, karşıma Rahmi Bey çıkacak.. efendidir o genç" demiş.

Kâşif eklemişti: "Sen emmini kırabilir misin? o müvekkili de Kenan Bey için emmin gibi biriydi."

Dâvadan sonra aylarca konuşmamış, selâmlaşmamışlardı. Bu da, Kenan Bey gücendiği için değil, Rahmi kendisinde onun yüzüne bakabilecek yürek bulamadığından olmuştu. O süre, Rahmi'nin evinde de, kahvede veya meyhânede de nemrutun, geçimsizin biri olup çıktığı, gülüşünün de eksilmediği, aksine arttığı, ama bir başkalaştığı günlerdi. Kendine gelişini de gene Kenan Bey sağlamıştı, bir gün, mahkeme koridorunda; "bir ay kadar benim duruşmalarıma girebilir misiniz?" diyerek. Kendisi hastahâneye yatmak için İstanbul'a gitmek zorunda idi.

İşte bundan sonra iki gerçek dost oldular; Rahmi Kenan Bey'i hem usta, hem de gerçek bir ağabey bildi.

*
**

Kenan Bey oturmuştu. Süleyman'ın paketinden aldığı -yakmadığı ve yaktırmadığı- Türk Ocağı ile oynarken sorusunu tekrarladı:

— Serbest Fırka'dan da mı? söylemedin?

Kahveye, lokantaya, parka gelmezdi o. Büyücek şehirlere göre, avuç içi kadar bir kasaba, öğle yemeklerinde de evine giderdi. Bir yerlerde oturup birileriyle "iki çift lâf etmeye" hiç yanaşmamıştı. Okurdu. Ragıp Efendi'nin çiçek bahçesi, Kenan Bey'in de kitapları!

Bir gün Rahmi'ye;

"— Dostoyevski'yi tanımayanlarla ne konuşacağım?" demişti. Dostoyevski'ye tutkundu.

Masadakiler, özellikle de cevap beklenen kendisi Dostoyevski'yi pek takmadığına göre, demek bu gelişin sebebi Serbest Cumhuriyet Fırkası'dır.

Hepsi de -elbette- anladı bunu. Ve hükûmet doktoru tedirginleşti. Savcı ciddi bir dalgınlığa büründü; o kadar ki, gören onu masada tek başına oturuyor veya, en azından, kimse konuşmuyor, bir şey sormuyor ve cevap beklemiyor sanırdı: Başını arkaya at-

mış, uzaklara, çok uzaklara ve çok önemli meselelere dalıp gitmişti. Bir Süleyman'dı canlanan, cevabı öğrenmek için -Kenan Bey'den de fazla- sabırsızlanan.

Rahmi amca çocuğunun hangi cevabı işitmek için can attığını da iyi biliyordu; şakaya boğmak istedi:

— Ağbey, yoksa fırkayı mı açacaksınız burda?

Kenan Bey, aldığı sigarayı yeniden paketine yerleştiriyordu, Rahmi'ye bakarak konuştu:

— Henüz bir karara varamadım. Düşünüyorum. Konuşmak istedim sizinle.. ve daha başka güvenilebileceklerle..

Savcı kolladığı vesileyi yakalamış olmalıydı; hızla doğruldu:

— Bana müsaade ediniz.

Ve "gerekçe"sini de -önemle- söyledi:

— Müstantik Bey. Tavla oynayacağız. Meydan okudu bana, adliyede.

Kenan Bey iskemlenin arkalığına yaslandı:

— Alın onun boyunun ölçüsünü.

Gülüyordu. Ama Rahmi gibi sessiz değil! Savcı daha pek uzaklaşmadan da hükûmet doktoruna döndü:

— Siz de seversiniz sanırım tavlayı, Semih Bey?

Doktor hiç alınmadı:

— İkisi de acemi; fakat o kadar hırslı oynarlar ki, ömür doğrusu.. seyrine doyum olmaz.

Hemen doğrulmuş, sözlerinin yarısını ayakta söylemişti. Gitti.

Rahmi, Kenan Bey'in pakete yerleştirdiği sigarayı alıp yaktı. Elinde olmadan başını kaldırdı ve göz göze gelince de konuşmak zorunda kaldı:

— Hiç durmadım ki üzerinde.. yağmurun ne demek olduğunu iyi bilirim; lâkin, devlet, hükûmet işleri, siyaset.. kaymakam beyle Gülbeyazlar'ın Mahmud'u koyun bir yana.. azıcık aklım erer dersem yalan olur.

Ve, az önce Kenan Bey'in yaptığı gibi, arkasına yaslandı. Güldü:

— Ne emrederdiniz ağbey? çay, kahve?

Kenan Bey Türk Ocağı paketinden gene bir sigara almış oynuyordu. Bu sefer başını kaldırmadan sordu:

— Siyaseti tehlikeli mi buluyorsunuz, Rahmi? Rahmi artık rahatlamıştı:

— O da gelmedi aklıma. Diyorum ya, ağbey: hiç durmadım üzerinde.

— Peki; gideyim ben.

Kenan Bey kalkmıştı bile. Onlar da kalktılar:

— Bir çay içseydin ağbey.. pek güzeldir Mıstığın çayı; suyunu İbre'den getirtiyor.

— Sanırım. Lâkin, biliyorsun, benim midem. Ne ise. Tekrar rica ediyorum, Rahmi; düşünün lütfen. Hiç değilse tavsiye edebileceğiniz kimseler vardır.

Ayakta.. karşı karşıya!

Kenan Bey, "eyvallah" deyip gitse, mesele yok; ama hep öyle duruyorlar işte ve, bu da, Rahmi'yi tedirginleştiriyor:

Bir yandan onlara bakanlar, ki herkes bakıyor.. biliyor bunu Rahmi.. bir yandan da..

Karşılaşmalarında, durup konuşmalarında, ya da beraber yürümek zorunda kalınca, Rahmi, Kenan Bey'den bir an önce ayrılmanın yolunu, mutlaka bulur; çünkü aralarındaki boy ve yapı aykırılığı -gülünç, ama öyle işte- Rahmi'yi tedirginleştirir; gerginleştirir hattâ.

Gene öyle oluyor ve Rahmi, seyredenleri de düşündüğü için önleyemiyor; soruyor:

— Nasıl insanlar isterdiniz?

Ama Kenan Bey öyle bir baktı ki, eklemeden yapamadı:

— Siyasetçi nasıl olur, pek bilmem de..

Yaptığı çıkıştan geri dönmek, işi şakaya bozmak istemişti; olmadı. Sözü ve gülüşü ters tepti. Kenan Bey'e, "amma da siyasetçi oldun, len oğlum" veya "ne siyasetçidir o namussuz" gibi sözleri hatırlatmış olmalıydı. Cevap buna göreydi:

— Çete kurmuyoruz, Rahmi.. yâni kurmayacağız.

Adımını atmıştı. Gidecekti. Rahmi kolunu tuttu onun.. yumu-

şacık. Durmak zorunda kaldı. Razı da oldu barışa:

— Dürüst ve namuslu insanlar, Rahmi.. sevilip sayılanlar. Ben hep öylelerini istedim, seçtim; sen de hep öylelerini arkaladın.

— Tamam ağbey.. anlar gibi oldum.

Gülüşü tatlılaşmıştı. Kenan Bey karşı duramadı:

— Konuşalım.

— Konuşalım ağbey.

— Ne zaman?

— Hemen derdim ya..

Önleyememiş, etrafa bakınmıştı. Kenan Bey de bunu anladı:

— Pekalâ, dedi; lâkin fazla gecikmesin.

— Gecikmez ağbey.

— İyi olur sanırım. Allahaısmarladık.

Yürüyüp gitti. Park, mark, dağ, tepe; bastığı yeri titretir gibiydi. Ve, sağa, sola selâm verişleri de, selâm vermeden geçip gidişi de ona göreydi.

Rahmi parkı, kaşlarının altından, bir kere daha süzdü:

Başını doğrudan doğruya çevirerek baksa hemen herkesle göz göze gelirdi. Öyle sandı. Ama çok sürmemiş, ayni saniyenin içinde bütün masalar kendi içine çevrilmişti; kimse kimseyle, hele onlarla hiç ilgilenmemiş gibiydi. Ne var ki, Rahmi, dipte, Hükümet Konağı'na yakın köşedeki masada, Güdük Hacı ve daha başka iki tüccarla oturan Gülbeyaz Mahmud'un, bitişik masadaki Kantarcılar'ın Hâlis'e işaret ettiğini de görmüştü. Nitekim, az sonra, Hâlis kalkmış, ağzı kulaklarında, geliyordu:

Halk Fırkası'nın kâtibi ve yörenin başpehlivanıdır o. Mahmud'un yanından hiç ayrılmaz. Yolda iki adım gerisinden gider, kahvede, lokantada, parkta -şimdi olduğu gibi- onun oturduğu masanın az ötesindekinde oturur. Yanında da, çoğu zaman, ya fırkanın odacısı, ya da Gülbeyazlar'ın çiftlik yanaşmalarından biri bulunur. Mahmud'un iç aynasıdır; insan, Mahmud'un kimden soğuyup kime gücendiğini, kiminle arasının nasıl olduğunu veya kime itibar etmeye hazırlandığını ona bakarak anlayabilirdi.

Hâlis -kendine göre- kurnazdır da; hattâ -kendine göre- cin gibidir. İşte, masalarına yaklaştığı zaman, gelmiyormuş da geçip gidecekmiş gibi davranıyor:

— Selâmünaleyküm.

Ama davranışını sürdüremedi, "buyur" bekledi.

— Aleykümselâm, Hâlis.

Hepsi o kadar. Rahmi Süleyman'a dönmüştü.

— Nasısın Rahmi Bey?

— Eyi, eyi.

"Buyur" da, "buyurman mı?" da, hâlâ yok. Ama Hâlis'in de pes etmeye niyeti yok; dudaklarındaki gülüş daha bir yaygınlaşıyor:

— Ne der seninki?

Başıyla, Kenan Bey'in çıktığı kapıyı göstermişti.

Rahmi, birdenbire, candan bir dost kesiliverdi:

— Bağışla Hâlis Pehlivan; anlamadım: Ne den sen?

— Seninki ne der derim.

Rahmi güldü:

— Ha.. o mu? Ko Alla'sen. Sahi be karayiğen, senin ağa ne der?

— Nası ne der?

— He'eçç! Hâlisim be, mâdem gidiyorsun, geçerken Mıstığa deyver de, bize iki dene çay yollayversin.

Hâlis, gülüşü bozulmuş olarak ve çaresiz, sırf çayları söylemek için kahve ocağına giderken, Süleyman;

— Bugün bir şeyler dönmüş burada, dedi.

— Anladım. Dönmüş. Bizden ve bizim gibilerden başka da herkes biliyor.

"Bizim gibiler" dediği, pancar derdine düşenlerdi. Süleyman'la parka bütün gün pancar tarlalarını dolaşmaktan gelmişlerdi. Ve, dili varıp da söyleyebilseydi, Kenan Bey'e; "Elbette" derdi, "Serbest Fırka'dan da mühim.. hem de bin kat" derdi. İşte, az önce, üç köylü de göstermişti yağmurun ne dert olduğunu. Ve, onlar bu derdi, tarlalarda çekerken kasabada bir şeyler dönmüştü. Emindi bundan. Yanılmadıklarını anlamak için de fazla beklemediler: Masalarına, Hâlis'in söylediği çaylardan önce, Doktor Fazıl.Bey geldi.

— Buyur enişte.

Kasabada, hemen hemen herkes "enişte" derdi ona. Çünkü,

Fazıl Bey Erzurumlu idi ve buraya gelip yerleştikten sonra karısını kaybetmişti. İki küçük çocuğu vardı. Bu yüzden de çok bekleyemedi, yeniden evlendi, Kenan Bey'in kâtibi Kâşif'in küçük bacısını aldı. Enişteliği buradan gelir.

Masaya otururken;

— Kâşif söyledi, diye, lâfı evirip çevirmeden girdi konuya; Kenan Bey bir mektup almış, İstanbul'dan.. hatırı sayılır, tanınmış bir arkadaşından: Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kur orada diyormuş. Anladığıma göre, Kenan Bey de iyice niyetliymiş. Kâşif'e; "Güvendiklerimle konuşacağım" demiş. Bütün gün seni aratmış.

Mıstık Fazıl Bey'in de çayını göndermişti. Rahmi;

— Konuştuk, dedi, şekerini atarken; demin.. burada.

— Var mı öyle bir niyeti?

Rahmi duraklamadı:

— Sanırım.

Fazıl Bey çayını, ısırdığı minicik bir şeker parçasıyla yudumluyordu. Neden sonra sordu:

— Siz ne düşünüyorsunuz? Doğru olur mu?

Rahmi güldü. Kenan Bey'le konuşurken duyduğu tedirginlik tazeleniyordu;

— Enişte be, dedi, bizim aklımız erer mi böyle şeylere? Ben, günlerden beri gökyüzüne bakıp duruyorum.. aklım, fikrim hep orda.

İç cebinden çıkardığı kocaman mendiliyle boynunu, ensesini, alnını sildi. Bir kaçamaktı bu; ama, enikonu ıslanan mendilini göstererek kaçamak olmadığına inandırdı:

— Bak, enişte.. tere bak. Herkes terliyor.. oturduğu yerde. Yedi, sekiz kere yıkayıp kuruttum bu mendili.. sâdece öğleden sonra. Havalar böyle giderse, yıkayacak su da bulamayacağız diye korkarım. Benim bundan başka bir şey düşündüğüm de, düşünecek hâlim de yok. Gidiyor pancarlar.. ekinler de.

Süleyman'a döndü; bıraktıkları yerden aldı:

— Sen de içindesin, bilirsin.. bu yağmur meselesi mühim.. çok.

Fırka konusunu kapattığına inanmış olmalıydı: Oturuşunu değiştirdi, bir Bafra Mâden çıkardı, kibrite uzandı. Ama yanılmıştı: Süleyman;

— Elbette, diye başladığı halde, onun hiç beklemediği bir şey-

ler söyleyiverdi: Lâkin fırka kurulmuş, kurulmamış, gökyüzüne ne? Pancarlara, ekinlere ne? Fırkayı düşünmezsek yağmur yağacak mı?

Sustular. Yalnız Süleyman değil, Fazıl Bey de bekliyordu. İkisinin gözleri de onda idi. Rahmi; "Bu fırka meselesi, galiba, daha mühim" diye düşündü: Söyledikleri bir şey değil, Süleyman'ın bu söyleyişi? Bu ses tonu, bu yüz ifadesi ve bu bakış? Hiç olmamıştı böyle.. çocukluk oyunlarında bile. Üzüldü. Güldü.

Onun gülüşünü ve gülüşlerindeki mâna çeşitliliğini bilmesi gereken ve bildiğini sandığı -üç, beş kişiden biri- Süleyman;

— Bunda gülünecek ne var, dedi.

Rahmi'nin gülüşü değişti, candanlaştı;

— Heeeçç, emmimin oğlu.

Yemin de etti; çok sevdikleriyle konuşurken -Süleyman'ın bunu da bildiğine inanırdı- yaptığı gibi, yerli ağzıyla:

— Valla heç.

Ama Süleyman -gene- anlamaya yanaşmadı:

— Toprağı da, yağmuru da biliyorum. Lâkin insanların da beklediği şeyler.. beklediği rahmet de var. Öteki yağmıyor diye bundan vaz mı geçelim? Biri yok diye öteki de mi olmasın?

Haklı veya haksız, doğru, yanlış, hattâ insafsız; ama kaya gibi bir mantık. Rahmi bocaladı ve şakaya bozarak kaçmayı uygun gördü:

— Kenan Bey benden isim istiyordu; dur seni başa alayım.

— Hiç fena olmaz.

Süleyman, anlaşılan, barışa yanaşmak istemiyordu. Daha kötüsü, ekledi de:

— Kendim de konuşabilirim.

Fazıl Bey;

— Birer çay daha içer miyiz, diye araya girdi.

Konu, gerçekten, kapanacaktı; ama olmadı: Önce Eczacı Yakûb'la Dişçi Nevzat beyler, kadeh arkadaşları ceza yargıcı ile, onların hemen arkasından da Davavekili Vevbi ve -kafatasındaki Yunan kurşunuyla- emekli yüzbaşı Aziz gelmişti. Masa artık onların de-

ğildi ve Serbest Cumhuriyet Fırkası bu sefer, önüne kimsenin geçemeyeceği konu oldu:

Kenan Bey partiyi kurabilir miydi, kuramaz mıydı?

Kuracak olursa, yönetim kurulu kimlerden oluşurdu?

Partinin, başarı değil, yaşama şansı ne idi?

Halk Fırkası'na karşı çıkmak, yalnız İsmet Paşa'ya değil, Gazi Paşa'ya da karşı çıkmak sayılmaz mıydı?

Eczacı Yâkûb Bey;

— Delilik, diyordu; Gazi hazretleri göz yumacak buna, ha?

Dişçi;

— Hadi ordan, dedi; hem bir şey bilmez, hem de her şeye karışır, fikir beyân edersin.

Bu ikisi birbirlerinden ayrı duramaz, ama, bütün konularda, çekişmeden de yapamazlardı. Pamuğun rengine kara demek için biri ötekinin ak demesini beklerdi sanki.

Eczacı,

— Göreceksin, dedi.

Dişçi;

— Sen göreceksin, diye cevap verdi; fırkayı kurduran Gazi hazretleri, câhil.

Fazıl Bey;

— Galiba öyle, Yâkûb, dedi.

— Pöh, diye burun kıvırdı eczacı; öyle de olsa, Kenan Bey fırkayı kurmaya kalkıştı mı, baldırı çıplaklardan, ayaktakımından, ipsiz sapsızlardan, kaybedecek bir şeyleri olmayanlardan başkasını bulamaz.

Dişçi buna da -hem de beklenmedik bir şekilde- karşı çıktı:

— Sen bana nasıl baldırı çıplak dersin?

— Tövbe yâ Rabbi.. kim dedi sana baldırı çıplak diye be?

— Çevirme lâfı.. sen demedin mi, öylelerinden başkasını bulamaz diye? Haberin olsun: Fırka kurulursa, iki sayılı azâsı ben olacağım. Yaz bunu bir kenara.

Eczacıdan başka hepsi güldü. Ama inanmadıkları için değil; tam tersine, tombalacık ve Hayyam delisi dişçiyi politika çabala-

rı içinde görür gibi oldukları için.

Eczacı;

— Ben sözümü geri aldım, dedi.

Ciddiydi. Nevzad'ın inatçılığını ötekilerden de iyi bilirdi. Aziz Yüzbaşı da ona arka çıktı:

— Lafın gelişiydi o, Nevzad Beyciğim.

— Olabilir, kumandanım. Lâkin ben lâf olsun diye konuşmam. Görecek.

— İyi, iyi, dedi eczacı.

Somurtuyordu. Ama çok sürmedi bu; celâlleniverdi:

— Ben de lâf olsun diye konuşmam. Elbette baldırı çıplaklardan ve ipsiz sapsızlardan başkasını bulamayacak Kenan Beyefendi.

Rahmi işte o zaman kendini tutamadı:

— Desenize bütün millet onunla olacak!

Eczacı hışımla baktı ona; ama yumuk yumuk gözler, iri dişler ve derinleşen kazayakları masadakileri neşeyle güldürmüştü, o da dayanamadı ve bu sözü sıradan bir nükte saydı;

— Yakında göreceğiz, demekle yetindi.

Enişte Doktor Fazıl, konuyu noktalamak istedi:

— Hayırlı olsun.

— Hayırı da nerden bekleriz!

Bunu söyleyen Rıza Efendi idi: Sessiz, sedasız gelmiş, Rahmi ile Süleyman'ın üç adım gerisinde, bir iskemleye ilişmişti.

Rahmi'nin "buyur emmi"si geç kalmıştı: Süleyman;

— Böyle otur baba, diye çabucak kalktı.

Rıza Efendi geçip oturdu. Herkes ona bakıyordu, sözü nereye getirmek istediğini öğrenmek için.

Rıza Efendi önce herkese tek tek "merhaba" dedi. İkinci merhaba'ya geçmeden önce, selâm verdiği kimsenin yüzüne bakıyor, karşılığını bekliyor ve alıyordu. Dünya'nın en önemli işi, sanki, bu selamlaşmalardır.. gören öyle sanır. Ve, Rahmi iyi tanıyordu amcasını; konuşmak için hiçbir zaman ve hiçbir durumda, hiçbir konu için acelesi olmamıştır onun. Şimdi de, merhaba faslı bittikten sonra;

— Bağışlayın, diye başlıyor; haddim olmadan lafa karıştım.

Susuyor ve oğlunun masada bıraktığı Türk Ocağı paketini inceliyor.. ciddî ciddî. Rahmi onun, aslında; "Estağfurullah"ları beklediğini biliyordu.. tıpkı merhaba'larının karşılığını bekleyişi gibi.

Yargıç, kendi estağfurullah'ını söyledikten sonra sordu:

— Hayırı nerden bekleyelim, Rıza Efendi?

Rıza Efendi belli belirsiz gülümsedi. Bu da onun üslûb özelliklerindendir: Yapmacıksız, içten.. küçümsemeden ve küçümseyişleri hoş gören.. belki de umursamayan; "haklısın ya, bir de ben varım paşam" diyen bir gülümseyiş. Ve, Rıza Efendi, buna uygun bir sesle;

— Şo fırkalar da, Angara da pek möhemdir helbette, dedi.

Kaşları, hafifçe çatıktır. Tane tane konuşuyor ve konuşurken Türk Ocağı paketini evirip çeviriyor, inceliyor. Asıl önemlisi de, şu değil, şo; pek değil bek, haydi möhem bir yana, Ankara değil, Angara diyor, yerli ağzını özellikle belirtiyor. Oysa, İstanbul ağzını pek güzel kapmıştır o.. rüştiye sıralarında ve Harbiye Nezareti'nde yaptığı askerlik yıllarında.

Rahmi gülüyor; çünkü bu oyunu kendisi de oynar ve sever.. amcasında görüp sevdiği için. Bir farkla; amcası gibi, yabancı memurlarla konuşurken ve sâdece bir kompleks yüzünden değil; tam aksine, bir, çok sevdikleriyle, bir de -kendi kavlince- dalga geçmek istedikleriyle konuşurken: Meselâ, emmi.. meselâ, len avrat.

Gülüyor işte Rahmi. Ve Rıza Efendi, hep öyle, konuşuyor:

— Emme ve lâkin yöremize, böyünkü halında fırkaların da, Angara'nın da cırnık hayrı dokunamaz. Bizse hayrı, böyüne böyün anca ve ganca ordan bekleriz.

Ordan derken işaret parmağını gökyüzüne kaldırmıştı. Rahmi -hep gülerek- içinden konuştu: "Len oğlum, onu derken barnağını göğe dooru bi galdırdı ki.."

Rıza Efendi, hayırı gökyüzüne bağlaması yanlış anlaşılır diye korkmuş gibi -ilk defa acele acele- ekledi:

— Irahmet üç, beş gün daha yağmayverdi mi, eyi belle bunu hâkim beğ, yandı millet.

Başını kaldırıp bakıyor ve bakışlarını bir süre adliyecilerin oturduğu masada tutuyor, ondan sonra ekliyor:

— Mâmur beğler hâriç helbette.

Tam bu sırada, beş, altı masa ötelerinde bir bağırış, bir çığırıştır koptu: Kavga vardı. Sağdan, soldan koşuşup ayırdılar, kavgacıları yatıştırdılar. Yargıç kendini tutamadı; Allah, Allah diye söylendikten sonra da konuştu:

— Ne oldu bu kuzu gibi millete, vallahi aklım almıyor.

— Hah işte, dedi Rıza Efendi; ben de onu demek isterin ya. Kaç yıldır burdasın sen? Üç.. değmi? Üç yılda üç kavga görüp işittin mi? Yoo değ mi? Emme üç haftadır millet birbirini yer, değ mi?

Her "değil mi"den sonra bekliyor ve zoraki baş sallamaları ile de olsa, cevabını söke söke alıyordu. Sürdürdü konuşmasını:

— Ne mi oldu bu millete? Ben sana deyvereyin. Dinle bak. /

— Nasıl dinlesin, Rıza Efendi? diye, gülerek kesti dişçi; ne bir çay ısmarlar, ne de, pakete sıkı sıkı sarılmış, bir sigara verirsin.

Rıza Efendi gülümsedi. Açtı paketi, içinden bir sigara "seçti" ve yargıca, uzattı:

— Duman et bakalım.

Dişçi;

— Bize de, bize de.. hepimize, dedi.

Demekle de kalmadı, paketi alarak herkese tuttu.

Rıza Efendi gülümsüyor ve sabırla bekliyordu:

— Ha bi de sahabına veriver, Nevzad Beğ.

Başını hafifçe eğerek oğlunu, "içme şu zıkkımı, ne olur" diye resmen yalvardığı Süleyman'ı göstermişti.

Kısacası, Rıza Efendi, pes etmek şöyle dursun, hiçbir fırsatı kaçırmıyor, taşı gediğine koyuveriyordu:

— Parasını el alır, dumanını yel alır, zifiri de sana kâr kalır.

Tekerlemeyi mırıldanarak söylemişti;

— Bitti mi, diye sorduktan sonra paketi dişçiden alarak arkasını çevirdi. Bu arada yelek cebinden, yontula yontula parmağının bir boğumu kadar kalmış kopye kalemini çıkarmıştı. Konusuna döndü: Ne oldu bu kuzu gibi millete dediydin hâkim beğ. Böyün ayın kaçı?

Yargıç, belli bir isteksizlikle cevap verdi:

— Galiba yirmi ikisi.

Rıza Efendi paketin arkasına özene özene yazdı yirmi ikiyi:

— Yirmi iki. Şimdi de göğe bak. Bak, bak. Rahmete benzer bir şey var mı?

Ötekiler de, hattâ Fazıl Bey bile, durumu pek eğlenceli buluyorlardı. Yargıca gelince, o tam aksine, konuşmanın yönetimini Rıza Efendi'ye kaptırdıkları için değilse bile, onun boyuna kendisine sorup durmasından iyice tedirginleşmişti. Bunu belli etmek de istedi:

— Bilmem, Rıza Efendi.. ne anlarım ben havadan!

Pek bezgin gibiydi. Rıza Efendi ise, inadına canlandı:

— Anlamaycek ne var bunda hâkim beğ? yeller boyuna doğudan eserse, bulutların rengi de bööle katır sidiği gibi olursaaa rahmetten umut yok demektir.

Eczacı işi iyice şakaya bozup sohbeti ve yargıcı kurtarmayı denedi:

— Havalar pek dayanılmayacak gibi değil be Rıza Efendi; ha beş, on gün daha yağmayıversin.

Ama Rıza Efendi onu da püskürttü:

— Hah; tamam. Beş, on gün değel, üç, beş gün daha yağmadı mı, sen o vakıt seyret cümbüşü! Biz gine gelir, burda, havuzun başında serinleriz emme, otuz bin kişinin ciğeri de fırın kapağı gibi yanar. Millet aç kalmış kurtlara döner, birbirini yir.

Esmer yüzüne kan basmıştı. Rahmi; "Eyvah, öfkelendi" diye düşündü: Tanırdı amcasının.. kalın ve kara kaşların, yarısı kırlaşmış, hafifçe komik, ama daha çok sevimli bâdem bıyığın ve hasta karaciğerin öfkesini de:

Rıza Efendi memurlarla, okumuş yazmışlarla oturup konuşuyorsa hoşlandığı için değildi bu. Hele övünmek için hiç değildi. Biliyordu Rahmi: Aldırmazdı Rıza Efendi bu okumuş yazmış takımının kasabadaki yaşayış tarzını, halkın görenek ve geleneklerini umursamayışlarına; hattâ onlara zıt bir yol tutturmalarına.

Rıza Efendi onların küçümseyişlerini yadırgamıyor, üstelik bazı konularda haklı bile buluyordu. Ama Rıza Efendi, işte şu son günlerde olduğu gibi, koca kasaba ve yöresi, yetmiş küsur köyü ve beş bucağı ile tam bir ölüm kalım derdinde iken, onların hâlâ davul zurna çalmalarına akıl erdiremiyordu.. onları daha çok saymak,

daha çok benimsemek için istiyordu bu dertle ilgilenmelerini, bu dertle dertlenmelerini.. hem de bütün halk adına!

Biliyordu Rahmi bunu. Ve, Rahmi, öfkenin amcasında saldırı için değil, kırılmak, incinmek, küsmek için olduğunu da biliyordu. Nitekim, Rıza Efendi işte Türk Ocağı paketini pat diye masaya bırakıyor, kopye kalemini yelek cebine yerleştirmeye hazırlanıyordu: Heyecanı.. ve umudu uçup gitmiş, konunun tadı da, önemi de kaçmıştı. Rıza Efendi şimdi, bir iyi niyet ve sevgi jesti anlaşılmamış.. yanlış anlaşılmış bir çocuğu andırıyordu. Ve, bunu yalnız Rahmi değil, ötekiler de anladı.

— Neden yanarlar, Rıza Efendi?

Ceza yargıcı -gücendirdiği çocuğun- gönlünü almak ister gibi sormuştu. Rıza Efendi iskemlesinin arkalığına iyice yaslandı. Göğsünü, elinden geldiği kadar kabarttı ve kesip attı:

— Köylerde ne havuzlu park, ne de Kuru Mustafa'nın kara gömülmüş gazozu var da ondan hâkim beğ.

Büsbütün çocuklaşmıştı; ama eczacı bile yeni bir şaka denemesine girişemedi. Fazıl Bey ortaya sordu:

— Çay demletelim mi?

Dişçi;

— Yok be doktor, dedi; vakit epey ilerledi.

Rıza Efendi gülümsedi:

— Eh.. vakt-i kerâhet.

Oldukça ağır bir taştı bu; ama aldıran olmadı. Neşelendiler bile.

Saatlara bakıldı. Yargıç;

— Beş, on dakika sonra kalkarız, dedi.

— Sen de gel, Rıza Efendi; iki tek atar, efkâr dağıtırız.

Teklifi, tam bir iyi niyetle, yüzbaşı yapmıştı.

— Neden olmasın kumandan? efkâr dağıtmaya olmasa da, şeref almaya geliriz helbette.

Rahmi baktı: Amcası, "yeni çarpışmalara hazırım" demek istiyor ve yaptığı dokundurmaları kimsenin umursamadığını da, umursamayacaklarını da anlamıyordu. İçi burkuldu; sâdece amcasının gönlünde kalan bu savaşa katılmak, savaşı suyun yüzüne çıkartmak hırsını duyar gibi oldu. Ama gülmekle yetindi ve pasif direnişi seçti.

— Emmi be.. oldu mu ya? Hani bize gidecektik.. çocuklar orda.

Rıza Efendi ona, "bu yalanı da neden kıvırdın" der gibi baktı ve direndi:

— Unutuvermişim işte, sarı yiğen.. olmaz emme şinci; gelirin demiş bulunduk bi kere. Sen Süleyman'la giden gaari.

Rahmi çaresiz;

— Eyi ya, dedi.

— Bak şu aksiliğe.. Süleyman da bu akşam bizde olacak.

Bunu söyleyen "Sami Muallim"di. Ötekiler ona, merhaba derken, Rahmi güldü: "Bu akşam, başta ben, herkes bir şey kıvırıyor" diye düşünmüştü. Bütün öğle sonrası Süleyman'la beraberdiler ve Sami'nin bir kere olsun adı geçmemişti. O bir yana, Süleyman bir ara, kendisine; "Bu gece babamla bir konuşayım" demişti. Ama şimdi, o da, böyle bir sözleşme varmış gibi davranıyordu. Rıza Efendi'nin bir sözünü hatırladı:

"— Sarı be.. korkarım senin bacanak bizim oğlanın huyunu değiştirecek."

Rahmi ile bacanağının -Sami Muallim'in- yıldızları hiç barışmamıştı. Rahmi'ye göre, bu da, tam bir kesinlikle, Sami'nin yüzündendi: Sami'nin kendisini, varlığını ve itibarını.. daha çok da, gönül rahatlığını ve mutluluğunu kıskandığını sanıyordu. Gösterdiği yakınlıkların, hattâ -başlangıçta- sevginin karşılıksız kalışını ve Sami'nin kendisinden -düpedüz- kaçışını buna bağlardı. Sonra sonra o da Sami'yi sevmez, hattâ ondan tiksinir olmuştu; çünkü Sami -ona göre elbette inadına- Rahmi'nin kötü buldukları, hiç değilse beğenmedikleri ile konuşup görüşüyor, aykırı bulduklarını yapıyordu. Bütün bunlar bir yana, karısını da hor görürdü. Güldâne, bu konuda, Rahmi'yi -gerçekten- tiksindiren ve baldızı adına da, karısı adına da dertlendiren ne hikâyeler anlatmıştı; bunlar da Sâmi'nin -bacanağının- yalnız kendisini değil, Serdar'la Müberrer'i düşman gibi gördüğünü, evinde adlarını bile ettirmediğini gösteriyordu. Huriye'yi -Güldâne'nin bacısını- hırpaladıkları olmuş. Anlatılanlardan Rahmi'nin çıkardığına göre, bunun sebebi de ayni şeydir ve kadıncağızı, kendisi gibi, enistesine, ablasına ve yiğenlerine düşman edemeyişidir; hiç değilse soğutamayışıdır.

Rahmi'ye öyle gelir ki, Sâmi'nin Süleyman'a gösterdiği yakınlık ve aşırı sevgi de, onu Rahmi'den koparmak, soğutmak içindir;

bunu başaramazsa ona da düşman olacaktır.

Açıkça hiçbir zaman konuşmadılar; ama Rahmi, bütün bunları amcasının da sezdiğini sanmaktadır.

Süleyman'ın, evinde akşam sofrasını beklettiği akşamlar daima Sami ile, memurların gittiği lokantada olduğunu Rıza Efendi Rahmi'den çok önce öğrenmişti. O söz işte bu yüzdendi ve;

"— Şuna bi nasihat ediver" diye tamamlanmıştı.

Rıza Efendi, Sami'nin oğlunu da evinden soğutacağını düşünüyor ve gerçekten korkuyordu.

Rahmi bu korkuyu daha bir haklı buldu: Bir saat önce Serbest Fırka dolayısı ile aralarında geçenleri düşünmüştü. Süleyman'la, yarından tezi yok, konuşmaya karar verdi. Onun kendisini saydığına ve dinleyeceğine inanıyordu:

— Süleyman da gelemeyeceğine göre emmi, hadi biz gidelim.

Sami'nin yalan söylediğini Rıza Efendi de anlamış olmalıydı; bütün gücü tükenmiş gibi;

— Doğrusu bu galiba, Sarı dedi. Sonra ötekilere döndü: Bize müsâde.. neşeniz bol olsun.

Sami ile oğluna bakmadı bile. Hevesi uçup gitmişti. Kendisini yenik, yalnız ve sıra dışına atılmış buluyor olmalıydı. Hiç değilse Rahmi öyle sandı ve başı eğik, güldü.

Konuşmadan yürüdüler. Alacakaranlık bastırmıştı. Akşam ezanı, onlar Ulu Câmi'nin önünden geçerken okunmaya başladı. Ama ortalıkta, Tekke Deresi'ne açılan sokağın başına geldikleri zaman bile, serinlikten haber yoktu.

*
**

Havada bir bungunluk, bir bungunluk.. yağmurdan da hâlâ haber yok. Yağmur artık hiçbir zaman yağmayacak gibiydi: Pancarlara elvedâ!

Oysa pancar her şeydir. Kasaba yerlilerinin pancarları bir yana bırakılsa bile, köylerde pancar olmadı mı, bütün evler suyu çekilmiş değirmene dönecektir. Bunun korkunç ve unutulamaz bir örneği, özellikle son günlerde dilden düşmeyen örneği beş yıl önce yaşanmıştır. O kuraklığın ardında bıraktığı yıkıntı ancak giderilebilmiştir:

Buğday, arpa, yulaf, çavdar bir yana, sâdece pancar ürününden yöreye, yılda elli bin liradan fazla para girerdi. Ve koca bir yılın kaderi, arabacısından demircisine, yemenicisinden manifaturacısına, avkatına, dokturuna, eczacısına, attarına, bakkalına kadar, buna bağlıydı. Köylü pancarını kaldırsın, paraya kavuşsun ki, bu koca çark alışıldığınca dönebilsin. Allah köylüye, köylü de kentliye!

Rıza Efendi'nin, yontula yontula parmak boğumu kadar kalmış kopye kalemi ile Yenice veya Türk Ocağı paketlerinin ardına sıralamak istediği rakamlar işte bunu anlatabilmek içindir; yağmurun ne demek olduğunu açıklayabilmek içindir.

Ama yağmur yağmıyordu işte. Yağmayacağa benziyordu. Pancar yaprakları daha böyle kedi kulağı kadarken kurumuş, şöyle bir uğuştursan, çıtır çıtır ufalanacak hâle gelmişti.

Ve, bunun böyle olduğunu düşünmek kasabayı tedirginleştiriyor, sinirleri gerdikçe geriyordu. Yargıca; "Ne oldu bu kuzu gibi millete" dedirten şeydi bu: Herkes barut; dokunmaya gelmiyor. Bu kadarına şaşan yargıç bey, bir de evleri görse acaba ne der? Hatır, gönül, saygı unutulup gitmişe, hiç bilinmemişe döndü. Kasaba bütünlüğünü kaybetti.. evler bile!

Belediye reisi ile fırka başkanının, çay'daki ve Taşoluk'taki serçe parmağı kadar kalmış suyu, gündüzleri baştan çevirtip, geceleri de, nöbeti, möbeti unutup sâdece hısım akrabalarının bahçelerine salıverdikleri, belediye çavuşunun; "Nöbet benim" veya, "Benim nöbetim gelmeyecek mi?" diyenleri, sövüp sayarak kovdukları, hattâ biraz ileri gidenleri hırpalamaya kalkıştıkları söyleniyor. Bu söylentilerin homurdanmalara sebep olduğu, hattâ Kupdeller'in Deli Yâkûb gibileri çarşı pazarda bağırtıp çağırttığı biliniyor.

Kısacası, evet, hatır, gönül, sıra, saygı unutulup gitmişe dönmüş, hiç olmamışa benzemişti. Kasaba bütünlüğünü kaybetmişti.. evler bile!

*
**

— Hacı emmi, heeey.. sana derin; merhaba.

Bütün kasabanın Hacı emmi'si, uykudan uyanır gibi, silkindi:

— Hı? Merhaba, merhaba.

Rahmi ışıl ışıl gülüyor:

— Hayrola Hacı emmi; bek sıkkın görünün?

— Üsteleme be Mumcu'nun oğlu. Hadi deyvereyin emme: Yoktan yere gönlünü kırdım köroğlunun zabah zabah.

Gerçekten de sabahın körüydü: Mıstık parkın kahve ocağını daha yeni yakıyordu. Rahmi tarlaya gitmek için geçerken görmüştü Tabak -debbağ- Hacı Ali'yi; dipteki masaya oturmuş kara kara düşünürken.

Hiç de üstelememişti Rahmi; ama anlatmıştı o evdeki kavgayı: Ağlar bırakmış elli küsur yıllık helâlini.. torun vermiş karısını. Bir dokunan olsa kendisi de ağlayıverecek. Kendisini zorluyor ve;

— Ben de câmiden gelirin, diyor. Allah gabul eder mi ki bu namazı?

Saf bir endîşenin sorusudur bu.. gerçekten öğrenmek isteği.

Sonra gene dönüyor asıl meseleye, kavgasına ve;

— Ha bi sebebi olsa dedikten sonra, Rahmi'ye açıklamak için değil, kavrayabilmek için mırıldanıyor: Ne bileyin ben.. bi bungunluk var; şuramda.. mıncıklanıp durur işte. İkide bir hafakan basar. Sam yelinden mi ne?

Sam yelindendi elbette.

Ve Rahmi kendisinden biliyordu; evlerin çoğunda olmaktadır öyle gönül kırmalar.

O gün Ağır Ceza'daki ilk duruşma onundu. Ama önce tarlaya gitmesi gerekiyordu: İlden aldığı su pompası dün geceki yük treni ile gelmişti. Denemek, çalıştırmak istiyordu. Suyu şimdilik bitişikteki Kerpiçlik denen küçük gölden alacak, bu arada da kuyu kazdıracaktı. Mazot bidonları, pompa, hortumlar ve işçiler tarlada idi.

— Hacı emmi, kak bizim tarlaya gidelim, dedi.

— Ne var ki tarlanda? gece rahmet mi yağmış?

— Hadi sen.. yolda anlatırım.

— Etme be Mumcu'nun oğlu; içim zâti kararmış kararceği gader, bi de bancarları görüp zifirleşmesin büsbütün.

— Kak dedim sana.

Kolundan çekiyordu. Hacı Ali, doğrulurken;

— Senin bu gülüşüne de heç dayanamam, dedi.

Ortalık iyice ağarmıştı. Çarşıda kepenkler birer ikişer açılıyordu. Kasabanın dışına çıktılar. Mezarlığın altından güneye giden yola saptılar. Tarlalar başlamıştı.

— Yüreğim galdırmaz be Mumcu'nun oğlu.

Tam bir sızlanıştı bu. Ama yetmişlik gözleri bütün pancar tarlalarını, yaprak sektirmeden, incelemek istiyordu.

Bir buçuk kilometre kadar sonra Rahmi'nin tarlasına yaklaşmışlardı. Hacı Ali sordu:

— Ne yapar len o herifler orda?

— Pompa koyduruyom Hacı emmi; rahmetten umut kaldı mı ki?

— Pompa mı? su mu çekcen?

— He ya.

— Nerde buldun onu?

— Getirttim.. vilâyetten. Hani, eli kolu bağlı durmak günahtır derler de. Su beş adım ötede deye bırakalım mı?

— Bek akıllısın Mumcu'nun oğlu. Emme velâkin, üç güne varmaz o su da gurur. Gurudu bile de sen ona.

— Bilirin Hacı emmi. O yüzden kuyu açtırırın ben de ya.

— Guyu mu? Su çıkar mı dersin?

— Neye çıkmasın Hacı emmi? Goca dağların dabanı işte. Bi adam boyu gaz, nereyi istersen; çıkmassa vabalın boynuma.

Tarlanın yirmi metre kadar berisinde durmuşlardı. Rahmi;

— Hacı emmi be, ben seni buralara gader boşuna mı yordum?

Aslında nefesi sıklaşan kendisi idi. Bunun farkına vardı ve daha bir tatlı güldü:

— Ben de söyleycem sağda, solda; emme senin sözün daha bi dinlenir: Gör gözlerinle de, aklın yatarsa anlatıver millete.

Hacı Ali ak sakallarını sıvazlamaya başlamıştı. Epey sonra konuştu:

— Aklım yatmasına yattı bilem. Guyu açmek de goley. Emme pompayı nerden bulsun millet?

— Veririm ben de Hacı emmi.. parasıyla değil mi? saatına bi şey keseriz, olur biter.

Onlar yanlarına vardığı zaman işçiler de hortumu döşemişlerdi. Pompayı, bir vakitler Torlağın kereste fabrikasını çalıştıran Osman Usta işletti: Upuzun ve kapkara hortum, gölcüğün kıyısındaki sazların arasından tarlaya doğru kabarmaya başladı. Birkaç dakika sonra da, pancarların dibine verilen ucundan köpüklü köpüklü sular fışkırmaya başladı. Ama su döküldüğü yerden bir karış öteye gidemiyordu; toprak hemen emiyordu. Rahmi;

— Gölü akıtsan kanmaz len, diye mırıldandı; umutsuz ve çökkün.

Gerçekten de, esmer toprağın yüzünü saran çatlaklar sanki yerin dibine kadar iniyordu: Toprağın suyu öyle bir emişi vardı. Ama çok sürmedi bu. O çatlaklar da, birer kaynak olmuş gibi su taşırtmaya başladı.

Motor çatapata çalışıyor, su hep akıyor, toprak her an biraz daha koyulaşarak esmerliğini buluyordu. Pancarların köklerinde sanki birer birer mum yanmaya, ışıkları da yapraklara sızmaya başlamıştı. Yeşil ışıldar, ya da şarkı söylemeye hazırlanır gibiydi. Öyle geldi Rahmi'ye. Ellerini kaldırdı, avuçlarını gökyüzüne doğru açtı ve dudakları kıpır kıpır, okumaya başladı. Hacı Ali de onun sırtını sıvazladı.

Osman Usta sağa sola koşuyor, emirler veriyor, hortumun ağzını değiştiriyordu. Rahmi elini Hacı Ali'nin omzuna attı. Gülüyordu;

— Hadi biz gidelim, Hacı emmi, dedi.

Beje çalan ak sakal kalkıp indi:

— Yoo Mumcu'nun oğlu.. sen git.. ben galcem.. seyretçem.

— Eyi ya, kal, dedi Rahmi; benim mahkemem var. Hadi eyvallah.

Ve, gider ayak seslendi:

— Len Osman Usta.. kuyuyu orda bi yerde açıverin gaari.

Eliyle bir yerleri gösteriyordu. Ekledi de:

— Sen daha eyi bilin ya.

Gelirken hızlı yürümüştü; dönüşü koşar adım oldu.. "Emmiler, emmiler" türküsünü çığırarak.

3

TAVUĞNA MI KIŞ DEDİK LEN OĞLUM

YAĞMUR hâlâ yağmıyor, yağacağa da benzemiyordu. Park zaten konuşulmaz olmuştu ya, Rahmi'nin pompası Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı da ikinci plâna atmıştı. Gerçi bunda Kenan Bey'in yeniden hastalanıp İstanbul'a gidişinin de payı vardı; ama kuraklığın kesinleşmeye başladığı bu günlerde -memurların değil elbette- halkın sohbet konusu dönüp dolaşıp pompaya ve Rahmi'ye geliyordu:

Rahmi'yi övenler, hayır sahibi sayanlar da vardı, kötüleyip para düşkünü görenler de:

Kimi, "Sen ne den oğlum? herifçi oğlu parasını sayıp tâ İstanbollardan getirtmiş.. vermese ne lâzım gelir len" diyor; kimi de, "Bi haftada çıkardı parasını.. şinci de panganot kırıyor" diyordu. Övüp savunanların arasında, iki yıldır hasat mevsiminde ilden gelen biçerdöver'i örnek göstererek; "Papelleri o elin herifine basarken eyi mi?" diyenler çıkıyordu.

Bu arada Rahmi'nin neyi var, neyi yoksa, özellikle de son zamanlarda aldıklarını, bire beş katarak sayanlar ve; "Gözünü mal hörsü -hırsı- bürümüş" diyenler çıktı.

Bütün bunları gelip Rahmi'ye -yarı şaka, yarı ciddî- yetiştirenler az değildi. Rahmi onları gözlerini yumuklaştıran gülüşü ile dinliyor ve hep aynı şeyi söylüyordu:

— Deyversinler be kara yiğen.. demekle dil aşınmaz emme, Allah'ın bildiği de değişmez.

Eklediği de oluyordu:

— Ha bi de pompayı kiralayanlarla konuşsalar ya.

Pompayı kiralayanlar sâdece dua ediyorlardı ona; "Diriliverdi bancarlar.. Allah râzı olsun."

Pompa bedahvaya kaldı diyorlardı. Ama Rahmi'nin aldığı para, tıpatıp, mazot parası oluyordu. Yaptığı tek -nâmus değil- namussuzluk hâli vakti pek iyi olmayanlardan kırdığını varlıklılara bindirmekti. Buna karşılık; "Bu da benden oluversin" dedikleri de oldu.

Mal mülk hörsüne -hırsına- gelince, bak bu doğruydu:

Amcasının ailenin belini doğrultmak için çektiklerini, daha önemlisi de, anasının "bi topak tereyağı" ve "bi tas yağlı yoğurt"la Yoğurt Pazarı'na, bir sepet fasulye veya "badılcan"la, soğanla Sebze Pazarı'na gidişlerini.. asıl asıl, o yağları, yoğurtları, fasulyeleri, patlıcanları, soğanları elde etmek için bahçede ve ahırda neler çektiklerini iyi biliyor ve unutamıyordu:

Bahçeden alınanların ne kadarı pişecek, ne kadarı kurutulacak veya pestil veya turşu yapılacak, ne kadarı da satılacak?

Çocukluğunda, bahçe Rahmi'ye uçsuz bucaksız görünürdü.. Dünya'nın en büyük bahçesiydi o: Sınırları boyunca sıra sıra ve güneye düşen "Alçak Bahçe" bölümünde topluca dikilmiş meyve ağaçları; erikler, elmalar, ayvalar, armutlar ve sanki, o da bulunsun, der gibi, birer ergen, vişne, dut, kiraz!

Elmalardan birisi.. elbette dünyanın en güzel elmalarını vereni, nereden bakılırsa bakılsın hemen göze çarpacak bir yerde idi.. ve, onu anası, baba evinden, geleneğe göre, çeyiziyle birlikte, minik bir fidan olarak getirmişti koca evine. Tutmuş ve sağlıklı olarak gelişmişti. Bu da, evliliğin sağlıklı, mutlu, verimli olacağının müjdesi idi. Ama, işte, baba şehit düşmüş, ana iki çocukla dul kalmış, bahçe de, Rahmi ona ve öteki ağaçlara tırmanacak kadar büyümeden satılmıştı.

(Lâf aramızda, bahçeyi alan Başçavuş'un Nafiz'e Rahmi -hiç belli etmese, hep öyle gülse de- hâlâ düşmandır.)

Rahmi ayaklandıktan, akranlarıyla erik hırsızlığına çıkmaya

başladıktan sonra da, bütün îdâdî yıllarında da, Büyük Bahçe'nin semtine uğramadı. Kesin olarak istemiyordu görmeyi. Tâ hukuku bitirip de bürosunu açana kadar. O güne kadar hep hayâlinde yaşattı bahçeyi.. allayıp pullayıp çiftlikleştirerek, ormanlaştırarak!

Bir gün.. çok eski değildir; Rahmi'nin Güldâne ile sözlerinin kesildiği sıralarda, Nafiz'in oğlu, Rahmi'nin iptidâî'den sınıf arkadaşı, Tahtaburun Hasan Hüseyin, bütün sınıf arkadaşlarını "bahçede âlem yapmaya" çağırdı.

Sevinmişti buna Rahmi; çünkü kendisini artık pek zayıf saymıyordu.. düze çıkmak üzere olduğuna inanıyordu. Gitti bahçeye ve onu yürek burkacak kadar küçük buldu.

Ama bir ân için. Bir ân.. hepsi o kadar. Çünkü, hemen ardından, anasını bu bahçeyle cebelleşir gördü ve gene uçsuz bucaksız buldu. Duygulanmış görünmüyordu. Sık sık gülüyordu: Anasının, bacısına salıncak kurduğu o elma ağacına bakarken bile. Ağaç orada, öğleden sonra pek güneş tutmayan yerinde duruyordu ve salıncağın kurulduğu, toprağa paralel dalı da, altındaki otlar da hep eskisi gibiydi. Anası bahçenin bir yerlerinde çalışırken, Rahmi salıncağı sallar, sonra da bu otlara serilip uyuya kalırdı.

O "âlem" günü, Hasan Hüseyin'e;

— Len Tahtaburun, sofrayı şoraya kuralım, demişti.. hemen uyuyuverecekmiş gibi, sesi mahmur, gözleri yumuk yumuk, o otlara serilivererek.

Gerçekten de, sanki uyuyuverecek ve ayni sesle uyanacaktı: "Hişş, Rahmi.. kak gaari; ahşam oldu, gitçez."

Ve, sanki, anası, sırtında kızı, iki elinde iki sepet ile, önde, kendisi de üç, beş adım geride, bir mahalle, yedi, sekiz sokak geçerek, kendilerini yalnız çakal ineğin beklediği evlerine gideceklerdi.

Rahmi, hemen bu kuruntunun peşinden, belki de bu kuruntu ile iç içe, ama kesinlikle bu kuruntu yüzünden takmıştı kafasına, ne yapıp yapıp bahçeyi yeniden edinmeyi:

Bahçe onun kafasında, tadına varamadığı, içine -kişiliğine- sindiremediği, ailesi ile, anası ile, babası ve bacısı ile özdeşleşivermişti. Sanki bahçeyi satın alırsa, edinirse, onları da elde edecek, edinecekti. Ve, sanki, alamazsa, edinemezse hep onlarsız, onları yana yana özleyerek yaşayacaktı; hep yarım kalacaktı; içindeki boşluğun acısını hep çekecekti.

Ama, Tahtaburun Hasan Hüseyin, pek işine yaramadığı halde, bahçeyi satmadı: Rahmi'nin, ölünceye kadar babası Nafiz'e, sonraları da kendisine karşı beslediği o eylemsiz, hattâ belirtisiz düşmanlığı sezer ve buna daha domuzuna karşılık verir gibiydi. Konunun her yenilenişinde; "Hele bi düşüneyin.: anama da bi danışmam ilâzım" demişti.

Rahmi; "Ne düşünceymiş ya bu seninki de len oğlum, senden Bursa'yı isteyen mi var?" dedikçe de, ya; "Anamı bilmen mi hay Rahmi, eyice bunadı gaari, yazık.. bi dediği bi dediğni dutmaz" demiş, ya da lâfı büsbütün saptırmıştı: "Rahmi be, gel sana bitişiğimizdeki Neccarlar'ın bahçayı alalın.. netçen bizimkini sen?"

Kısacası, Şeytan azapta der gibiydi.

Rahmi'nin bağ, bahçe hırsı -kısacası- işte bundan sonra başlamıştır. Ve -o hörs'ten söz edenler haklıdır- sürmektedir.

Ama o bu hırsı yalnız bu komplekse bağlamak istemez. Ona kalırsa, asıl önemlisi, hattâ tek sebebi, kendisini güvende görmek ihtiyacıdır. Bu ihtiyaçla kapılmıştır bu hırsa. Gerekçesi de, çok güzel bulduğu çok genç karısı ile doğumunu beklediği Serdar olmuştur:

Dükkân kapısı hak kapısı demişler; ama avukat dükkânı ötekilere hiç benzemiyordu. Hele kışın.. aylarca kapısından giren olmazdı. Önemli -yağlı- dâvalar için de, öteki tanınmış eskiler hesaba katılmasa bile, sâdece Kenan Bey geçit vermez bir engel gibi görünüyordu. Böylece de Rahmi, iyi ve sağlam bir yan gelir düşünmek zorunda sayıyordu kendisini.

Pancar ve kavak ağacı gibi para getiren şeylere amcasının verdiği akılla girişti. Sebze ve meyve ile tavukları, iki koyunu, bir ineği -Sarıkızı- hem keyfi, hem de evinin ihtiyacı için ekledi. Ama, bunlarla, dört beş yıl içinde hatırı sayılır bir gelir sağladı, iyiden iyiye zenginleşti. Şimdi bir ikinci iş'den, bir yan gelirden söz edilecekse, o, artık avkatlığıdır.

*
**

Daha ikindi bile okunmamıştı; ama Rahmi, kâtibine kepenkleri çektirtmiş, kapıyı da kapattırmıştı. Arkadaki penceresiz odada idiler. Bir cinayet dâvası için temyiz lâyihası dikte edecekti. Dosyayı az önce, lüksün ışığında bir kere daha incelemişti. Yazdıracağı cümleler kafasında hazır gibiydi. İşi pek zor olmayacağa

benziyordu. Keyfi yerindeydi. Çalışma hazırlığı sürdürülürken, daha yeni evlendirdiği kâtibine takılıp duruyordu. Fakat tadı birden bire kaçar gibi oluverdi:

Odada dolaşırken gözü, asıl büro kısmının sokağa açılan camlı ve dantel perdeli kapısına takılmıştı. Dışardaki sarışın aydınlık ona tarlaları, bahçeleri, güz mevsiminin meyve ve sebze renklerini, özellikle de bugün, yarın buzağılayacak Sarıkız'ı hatırlatıvermişti. İçinden, "sık dişini Mumcu'nun oğlu" diye geçirdi. Sıktı da:

Savcının iddiası.. kararın gerekçesi.. tanıkların söyledikleri ve yakalanan çelişkilere dayandıracağı karşı iddialar ile karşı gerekçeler!

— Yaz bakalım Mahmud'un oğlu.

Rahmi'nin -inadına, inadına- yazıldığı gibi söylediği Continantale marka yazı makinesinin başına geçen Mahmud'un oğlu Kâmil de iki parmakla, harfleri araya araya yazmaya başladı.

Rahmi'nin avkatlık mesleğinde sürdürdüğü tek keyfidir bu. Nitekim "çat, çat.. çat.. çat çat"lar büsbütün seyrekleştiği zaman takılıyor Kâmil'e:

— Get len sende.. bi de kakmış, bi aya galmaz, Kâşif ağamla yarışacan dersin. Nah yarışırsın.. daha g'nin, j'nin yerini bilmen. Buldun mu? Eyi. Dur bakeym, gine candarma mı yazdın. Eyi.. aferim, doğruymuş len.

Kâmil'in yüzü midesine kramp girmiş gibidir. Dili dişlerinin arasından kedi memesi gibi görünmektedir: Sevemiyor bir türlü bu "gâvur icâdını." Yazı makinesi bir oyuncak olarak hoşuna gidiyor; ama iş olarak? daha değil. Bir vakitler de Kenan Bey'in kâtibi Kâşif onu kıskanırdı; çünkü elle yazılırdı lâyihalar, dilekçeler. Ve, yargıçlar da, mahkeme kalemindekiler de Kâmil'in yazısını öve öve bitiremezlerdi: Hem okunaklı, hem de güzel mi güzeldir yazısı. Nasıl da çabuk yazardı.

Bunları -parantez içi- düşünmek Rahmi'nin neşesini de, çalışma şevkini de artırıyor. İyi gidecek.

Olmuyor ama: Dantel perdeli sokak kapısı, hırsızlama, açılıyor, güneş ışığı arka odanın eşiğini aşıyor.

— Selâmünaleyküm, emmimin oğlu.

Tanıdı bu yılışık sesi. Sahibi de, zaten, güneş ışığının kaybolduğu yerde idi artık.

Rahmi'nin açık elâ gözleri yumuldu, iri dişleri ışıldadı. Gören can ciğer bir dostunu karşılıyor sanır. Sesi de ona göre.. mi?

— Hayrola Veli ağa; Esma yengeyi mi boşaycan yoksa?

Ve ekliyor:

— Boşanma dâvaları almıyorum artık.

Ne var ki, Çarıkçı'nın Veli oralı olmuyor:

— Zevzeklik etme, Alla'sen.. zâti canım sıkkın, bi de sen gelme üstüme üstüme.

Buyur muyur beklediği yok; kara muşamba kaplı kanapeye oturuyor. Gümüş tabakasını çıkarıyor:

— İki çift lâf edelim dedikse günaha mı girdik yâni?

Rahmi şöyle bir duraklıyor. Durumu hiç de zor değildir: Hep öyle gülerek; "yok" diyebilir ve arkasından da ekleyebilir: "Bir başka zaman konuşsak olmaz mı? görüyorsun işte, çalışıyorum."

Ama ikindi güneşi bağları, bahçeleri, tarlaları şakır şakır yıkamaktadır ve Sarıkız buzağı beklemektedir. Çok daha önemlisi de, Çarıkçı'nın Veli, konuşsalar da, konuşmasalar da, buradan götürmek istediği cümleleri götürecek, üstelik, Rahmi'nin konuşmayışını bütün delillerden kuvvetli bir ıspatlama yorumu yapıp çıkacaktır. Şimdi önemli olan konuyu öğrenmektir: Niçin geldi?

— Kâmil, oğlum, söndürüver şu çırayı; öne geçelim.. aydınlığa. Buyur bakalım Veli ağa.

Geçiyorlar. Rahmi çalışma masasındaki koltuğa, öteki de onun karşısına değil, sol yanına oturuyor.

— De bakalım Veli ağam.

O karşısına değil de yanına oturdu ya, Rahmi de büsbütün dönüyor, dışarıya bakıyor. Başarmış, yıldıramasa bile, Çarıkçı'nın Veli'yi duraklatmış, kararsızlığa düşürmüştür:

— Yoo be, deycek bi şey yok. Ha bi seni dinleyim dedim.

Rahmi -sözüm ona- kırmıyor Veli'yi ve başlıyor hızlı hızlı anlatmaya:

— Biliyorsun işte; biz iyi, kötü kurtardık pancarları. Ama tadı yok: Millet ne edecek, bilemiyorum. Ekinler daha da kötü. Üç, beş gün daha yağmazsa anası ağlar köylünün de, kentlinin de. Torla-

ğın fabrikalarına gelince, benim bildiğim, eninde, sonunda büyük dâmadın dediği olacak. Bana sorarsan..

Ve, içeriye, Continantaleyle oynayan kâtibine sesleniyor:

— Len Kâmil, hadi iki çay söyleyver Battal'a.. sen de git ordan.. dükkânı ben kapatırın.

Kâmil yanından geçerken de kulağına fısıldıyor:

— Gelinimi sevindirmeyi unutma len, emi!

Sonra Veli'ye dönüyor:

— Ne diyordum?

Bekliyor ve tam öteki toparlanıp cevap verecekken;

— Ha.. fabrikalar, diye yeniden başlıyor: Bana soracak olursan, en iyisi un fabrikasını da, kereste fabrikasını da bankaya satsınlar derim. Amcam pek iyi düşündü bunu. Ama anlayacak olan kim? Haksız mıyım, Veli ağa?

Veli yutkunuyor, kemküm ediyor ve kendi konusunu açacak gücü arıyor. Rahmi de anlıyor bunu ve daha fazla eziyete gönlü râzı olmuyor:

— Belki sen de farkındasın Veli ağa; günlerdir kahveye mahveye çıktığım yok. Millet ne yapar, ne işler, neler konuşur, hiç haberim yok. Hadi sevabına sen deyiver bana.

Veli ona bakıyor: Ayni gülüş yenilenmiş.. deminki gibi. Pireleniyor:

— Benimle zevkleniyon mu sen?

— Töbe.. o nasıl söz, Veli ağam.. olur mu hiç?

Adam duraklıyor. Kırçıl sakalını sıvazlıyor; gözleri Rahmi'yi didikliyor:

— Ne bilem ben? öyle bi gülün ki, keyfinden mi, öfkenden mi, bilene eşk olsun.

Rahmi'nin gözleri büsbütün yumuklaşıyor, birkaç dişi daha görünüyor. O kadar da değil; iki adımda Veli'nin yanına varıp omuzlarını sımsıkı tutuyor ve sevgiyle sarsıyor:

— Var, var... sende haberler var Veli ağam. Deyiver bakayım.

O da dayanamıyor:

— Habar, mabar, heç bi şey yok.. millet Selbes Fırka'dan başka

bi lâf etmez ki, habar olsun.

Demek mesele bu imiş. Nitekim Veli, sanki aklına o anda ve o rast gele söylenen sözden gelivermiş gibi canlanıyor:

— Essah be Mumcu'nun oğlu.. senin aklın peş erer; bi deyver bana Alla'sen. Aslı, faslı nedir şo Selbes Fırka'nın? Kenan Bey'in adamları başka der, Gülbeyaz'ınkiler başka.. hangisi doğru der? Bu fırka eyi mi olur, kötü mü?

Adamın fitne fücurun teki olduğunu Rahmi de bilir, bütün kasaba da. Onun en büyük, hattâ tek zevkinin lâf alıp lâf satmak olduğunu ve bunu insanları birbirine düşürmek için yaptığını da öyle.. herkes bilir. Ama o işini gene de başarıyla sürdürür: Lâf dinlemek merakının eşi az görülmüş bir tüccarıdır o.

Onunla başa çıkmak zordur; hattâ imkânsızdır: Her sözü dilediğince yorumlamak dehâsı vardır onda. Susmak da para etmez; çünkü bütün susuşların da yorumunu bulur:

"Helbette konuşmeycek len oğlum.. bilmen mi sen onu?"

Ve, konuştukları Kenan Bey'i sevip tutanlar ise:

"Kenan Beğ'in karşısında bi tek dağvâ gazanabilmiş mi? Ona garşı çıkmeycek de benimle mi uğreşcek?"

Yok, eğer meclis Gülbeyazlar'ın yakınları ise, bu sefer de:

"Unuttun mu len oğlum, emmisiyle Gülbeyazlar panga meselesinde, bi ha deyen olseydi, birbirlerinin ümüğnü sıkıvereceklerdi."

Veli'nin bir kozu da yaltaklanmak, sırasına göre yalvarmaktır; onu da kullanıyor:

— Bi ben miyim merak eden? Eyi mi, kötü mü, millet te bilmez, yazık. Senin gibi aklı erenler göstermezse dooru yolu nası bulalın?

Rahmi gülüyor.. sessiz sessiz. Ve aklına gelen düşünce ile, dalga geçiyor: "En iyisi kapıdan çevirmek miydi dedin? vay dangalak, vay.. herif o zaman da; anladı len ne deyceğmi de, soora gonuşuruz Veli â, bek işim var şinci diye govmaya getirdi.. diyecekti."

Ve, birden bire ciddîleşiyor, tane tane konuşuyor:

— İyi dinle Veli ağa: Ben seni iyi bilirim.. senden lâf çıkmaz.

Bekliyor. Soruyor da:

— Öyle değil mi?

— Helbette oğlum. Yogsam bi guşgun mu var?

— Şu diyeceklerimi de kimseye anlatmayacağına yemin et.

— Yemine, memine ne hacat, len oğlum? gendin demedin mi, ben seni bilirin, ağzından lâf çıkmaz deye?

— Dedim, dedim. Ama bu diyeceğim pek mühim de.

Veli sandalyesinde duramaz oluyor. Rahmi de duraklıyor:

— Nazardan pek korkarım ben.

— Nazardan mı? Nazarlık nesi var bunun, hay oğlum?

— Öyle deme Veli ağa.. denedim ben paçalı tavukta. Ama güvenirim sana. Yemin etmesen de söyleyeceğim işte: Benim Sarıkız buzağılayacak Veli ağa.

Veli'nin dünya komiği şaşırmışlığına gülmüyor; daha keyiflendirici olanı buluyor:

— Vallahi.. belki de doğurdu bile.

Ve gerçekten telâşlanıveriyor:

— Düştü aklıma bir kere, çayı mayı bekleyemem ben. Hadi gidelim. Kusura bakmazsın, değil mi?

*
**

Hükümet Konağı'nın önünde Doktor Fazıl Bey'e rastladı ve kıramadığı için, onunla parka girdi. Doktor;

— Gel, bir çay içelim, demişti. Canı sıkkın görünüyordu. Oturur oturmaz da anlattı:

Bir hastaya götürmüşler. Adamın oyluk kemiği eriyormuş. İrin, koku, pislik, bilgisizlik, yalan yanlış ilâçlar!

Doktor bu hastadan daha başka hastalıklara, çıbanlara, yaralara, urlara geçti. İnsana hem acıyor, hem de kızıyordu. Kim bilir kaç olayın birikimiyle, geçici de olsa, zifir gibi kararmıştı içi. Rahmi dinledi, dinledi, artık konuşmayacağını anlayınca da.. o sessiz gülüşüyle;

— Enişte be, dedi; sen urları, irinleri, çıbanları asıl bizim meslekte göreceksin. Hak var ya.. şu bildiğimiz hak, hukuk.. dinlerin, kanunların takdis ettiği hak? Vebâlin boynuma enişte; mahkemelik olmaya görsün; o zaman Koh veya Koli basilinden de, bütün

Koküslerden de tiksindiriyor insanı. Kan dâvaları, veraset dâvaları, zîna dâvaları.. sevmiyorum insanı dâvada. Hastahâneler ve hasta yatakları mahkemelerden iyi; güzel hattâ. İnkârlar, inatlaşmalar, hırslar, hasetler, yalanlar, kayırmalar.. enişte be.. vebâlin boynuma, beden hastalıkları bunların yanında hiç kalır. İnan bana.

Doktor ona uzun uzun baktı. Sonunda da;

— Senin canını benden çok sıkmışlar, dedi.

Sesi sımsıcaktı. Onunla dertleşilebilirdi. Ayni sesle sordu:

— Neler oldu?

Çayları tazelenmişti. Doktor şekeri dişliyor, Rahmi fincanı karıştırıyordu. Dalıp gitmiş gibiydi. Gerçekte ise, iç dökme, açılma konusundaki çekingenliğini yenmeye çalışıyordu. Neden sonra başardı:

— Şu fırka meselesi, dedi ve arkasından da boşanıverdi: Bana ne elin fırkasından, hırkasından! Ama ille bulaştıracaklar.. istesen de, istemesen de. Adım gibi biliyorum bunu.

Doktor, jest, mimik, gülümseyiş aramayan nükteciliği ile sordu:

— Elin mi dedin? Hırkaya bir şey diyemem, ama fırka elin midir?

Konu Rahmi'yi gerçekten gerginleştiriyordu; sesi sertleşti:

— Elbette elin.. bana ne? Ne erer benim aklım siyasete? Üstelik başımı kaşıyacak vaktim yok benim. Sevmiyorum da öyle şeyleri, enişte. Demin söyledim işte; inatlaşmalar, hasetler, hırslar, tiksindiriyor beni. Fırkacılık dediğin de daha bir azdıracak bunları.. görürüz. Bilirim ben insanları. Şimdiden selâmı, sabahı kesenler var. Geçenlerde.. hangi geçenlerde? bu Cuma, İplik Câmi'nin şadırvanında, herifin biri abdes alırken, yanındaki muslukta abdes alana; "Len oğlum, tavuğna mı kış dedik? neye alman selâmımı?" dedi. Tanırım ikisini de: Biri Gülbeyazlar'dan; Halk Fırkalı yâni. Öteki de, sağda, solda Serbest Fırka demeye başlayan kırk yıllık dostu.

Çayından içmek için ara vermişti. Aslında öfkesini yatıştırmak içindi bu. Yeniden konuşurken gülüyordu:

— O kadarla da kalmayacak enişte. Ne halleri varsa görsünler diyemiyorum. Seni de beni de bulaştıracaklar: Sevdiklerini, beğen-

diklerini tuttukları fırkaya, sevmediklerini, kızdıklarını da karşı fırkaya gelin ediverecekler; "Ben onu bilmez miyim, len.. bakma sen onun açığa vurmadığına, kalben Halkçı o, oğlum." Söyleyecekler bunu ve benzerlerini, enişte.. göreceksin. Bu yüzden de bir sürü insan, sana, bana karşı değişecek. Görürsün bak.

— Mümkün, dedi doktor; fakat, bana öyle geliyor ki, sen de kendini biraz fazla düşünüyorsun.

Bunları da gülümsemeden, bakışları ve yüz çizgileri değişmeden söylemişti. Bunun için de nükte Rahmi'ye incitici geldi; savunmaya zorladı onu:

— Kim düşünmez kendini enişte? düşünmeyene acımaz mısın? Geçenlerde.. sen de vardın.. Eczacı Yâkûb Bey, yeni fırkaya baldırıçıplaklardan başkası girmez diyordu. O kadarını doğru bulmam ben. Lâkin, insanların kaybetmekten korktukları bir şeyleri vardır. Olmalıdır da. Benim de, çok şükür, var. Onlar için yaşıyorum.. diyemesem de, yaşamayı onların yüzünden tatlı buluyorum.. herkes gibi.

Çayını bitirdikten sonra, bambaşka bir tonda konuştu:

— İstersen korkak de bana..

Gülüşü de değişti:

— Hani pek de yanlış olmaz, enişte; kurduğum düzenin de, rahatımın bozulmasını da istemiyorum.

Doktor susuyordu.. hep ona bakarak. Ne düşündüğü, ne duyduğu kestirilemezdi.. her zamanki gibi. Bilmiyen, onu donuk, düşünmez, duymaz sanırdı. Ama Rahmi tanırdı doktoru. Bir şeyler düşündüğü ve duyduğu kesindi. Acaba ne idi bu? Küçümseme mi? Yoksa, hak veriş mi? Belki de zerre kadar bile önem vermemişti de, Rahmi kendi içindeki kararsızlığı doktora yoruyor, birinden birinin seçimini onda arıyordu:

Köylü, kentli; okumuş, câhil; yaşlı genç.. yavaş yavaş bütün çevrenin en önemli ilgi konusu olmaya başlayan bu fırka meselesinden kaçışını -Rahmi- bir bakıma küçülüş sanır gibi oluyor, ama bir bakıma da kendisini tartışılamayacak kadar haklı buluyordu: Çalış, didin, çabala; aklını, bilgini ve emeğini ortaya koy, bir şeyler elde et.. sonra da, bunun getirdiği huzuru, imkânları ve övüncü tehlikeye koy, kaybetmeyi göze al! Hem de bir hiç için!

Bir hiç için diyordu o. Ona göre, fırka kurulacaktı da ne olacaktı?

"Tut ki" diye düşünüyordu, "hiçbir tehlikesi yok; yâni zaman Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası zamanı değil.. adamı asmazlar da, sürmezler de. Ve Serbest Fırka kazanabilir. İyi de, kazansa ne olacak? Gülbeyazlar'ın dımızı kırılacak, belediye reisi düşecek veeee, onların yerine başkaları ile başkalarının adamları kabaracak hindi gibi!"

"Heves edecek şey mi bu?"

Çok partili düzende değişimin -değil asıl başkent için olacağını- başkent'e ulaşabileceğini, okumuş, câhil, birçok insanla birlikte, kabul edemiyordu:

Başkent ve dalbudakları ile birlikte iktidar, onun için de kurtuluşu gerçekleştiren.. sağlayan takımın bilek hakkıydı.. bütün sorumlulukları, görevleri, yetkileri ve şerefleri ile!

Kavga ise kavga, politika ise politika orada, başkentte ve o takımın içinde olmalıydı. Bir şeyler göze alınacak ise, orada, onlar almalı idi.. kendileri için de, memleket için de.

Rahmi; "Küçücük aşım, ağrısız başım" diyordu. Ve, küçücük aşların sahipleri için başağrısını akla da, insafa da aykırı buluyordu: "Niye karıştırırlar milleti kendi işlerine?"

Sorusu bu idi ve, üstelik, beş, altı yılcık içinde, yâni Terakkipervercilerden bu yana zamanın değiştiğini gösterecek hiçbir belirti göremiyordu: Ona göre, başkenttekiler ve başkent ilişkileri dün ne ise bugün de o idi: Ne o yâni, Gazi Paşa, İsmet Paşa'yı ve takımını yesinler diye bırakıverecek miydi? Olsa olsa bir süre atlar tepişecekti. Araya girmenin ne âlemi vardı?

Doktor ona, sır vermeyen gözleriyle hep öyle bakıyor, Rahmi ise, bu düşünceleri hakkında onun ne hüküm verdiğini anlamak için gittikçe hırslanıyordu. Kendisini bu hırsa o kadar kaptırıverdi ki, sonunda, aklından geçenleri bir bir anlatmış gibi soruverdi:

— Haksız mıyım, enişte?

Şaşılacak şey; doktor soruyu yadırgamadı. Her şeyi bilirmiş gibi, sâkin sâkin cevap verdi:

— Haklısın diyememek başka, haksızsın demek başka. Emîn ol Rahmi, benim aklım, sâdece, meseleyi, Kenan Bey'den köşe, bucak kaçacak kadar büyültmeni almıyor.

Sustu. İstediği etkiyi tam olarak yapmak için olmalıydı bu. Ba-

şardı da; çünkü Rahmi'nin pembe beyaz yüzü kıpkırmızı oldu. Yutkundu, söyleyecek bir şey bulamadı. Doktor da o zaman, ilk defa, gülümsedi.. dostça:

— Bak Rahmi; kendin söyledin işte, istesek de, istemesek de hepimizi bulaştıracaklar diye. Yerden göğe kadar haklısın bunda.. bulaştıracaklar. Hem de yalnız kahvelerde, çarşıda, pazarda, ağaç altlarında değil. Gülbeyazlar'ın Mahmud da, belediye reisi de, kaymakam bey de, seni, beni, hepimizi kesinkes yanlarında görmek isteyecek, görmeyince de, söylediğin gibi, bakışlarını değiştirecekler. Velhasıl, hiç istemeden, herkes siyasetçi olacak.. çoğumuz, yüzüne, gözüne bulaştıra bulaştıra. Sen, bir yandan bunun böyle olacağını benden iyi biliyor, bir yandan da siyasetin en kötüsüne, en işe yaramazına kapılıyorsun. Beni şaşırtan.. yâni sana yakıştıramadığım da bu işte. Hadi bir çay daha içelim.

Rahmi, çok istediği halde gülemedi ve;

— Ben Erzurumlu değilim enişte, demekten başka bir şey yapamadı.

Ama doktorun çayını kendi söyledi. Sonra da sormak zorunda olduğunu sordu:

— Kenan Bey nasıl?

Ve, doktorun yüzünde ilk defa bir duygu belirtisi gördü. Düpedüz üzüntü, hattâ kederdi bu. Doktor konuşmaya başlarken içini de çekmişti:

— Bilmem ki, Rahmi. Burada bir şey söylemek imkânsız. Istanbul'a gitmeli, rontgen çekilmeli, tahliller yapılmalı. Allah esirgesin.. ama mühim bir şey çıkabilir. Söyledim de kendisine. Bugün, yarın.. oyalayıp gidiyor. Beni çağırmaz oldu. Gittiğim zaman da demir gibiyim diyor. Beni mi kandırır, kendisini mi, Allah bilir.

İçini bir kere daha çektikten sonra ekledi:

— Gözle görülecek kadar zayıfladı. Eczacının söylediğinden anlıyorum, avuç avuç ağrı kesici alıyor.

Daireler paydos etmiş olmalıydı; adliyeciler göründü. Arkası sökün edecekti. Rahmi:

— Ben izin isteyeyim, enişte dedi.

— Benim de yok kimseyle konuşacak hâlim. Beraber çıktılar. Yolları birkaç yüz metre sonra, Hamamönü'nde ayrılıyordu. Dok-

tor son olarak;

— Rahmi, dedi, arada bir yoklasan iyi olur sanırım.

*
**

Rahmi evde, ikinci kadehinin sıcak mezesini getiren Güldâne'ye.. bütün gücüyle pufladıktan sonra;

— Len avrat, dedi; şu benim abukatlık cübbemi Çorapsızlar'ın Zehre'ye veriver de, bi çar yapsın gendine.

İlk kadeh boyunca Serdar'la da, Müberrer'le de, sözüm ona ilgilenmiş, şakalaşmıştı. Ama kafasında, Yakasaray altlarında kurulacak bir çiftliğin, hayâlinden başka şey yoktu. İçinden cübbesini paralayıvermek geliyordu.

4

YERLE GÖK ARASINDA

TEDİRGİNLİKTEN sonra korku ve çaresizlik.. arkasından da, çatacak yer arayan öfke! Bunlar geride kalmış, geçmiş, gitmişti artık. Yörede, şimdi, yürek burkan bir suskunluk vardı. Artık İkizkaya Tepesi'nin ardına bakılmıyor, Batı'dan gelecek bulutlar gözetlenmiyordu. Artık pancarlardan umut kesilmişti ve ekinleri düşünecek cesaret de kalmamıştı: Teslim bayrağı çekilmişti.

Ulu Câmi'de, Rasih Hoca, Cuma'dan sonra, cemaatı, ertesi gün, öğleyin, kasabanın güneyindeki İmâret'de yağmur duasına çağırdı:

Cuma'dan çıkar çıkmaz beş kişilik bir heyet kurulmuş, hazırlığa girişilmişti. Kazanların, kapkaçağın, kepçelerin, kaşıkların, erzâkın kimlerden ve nasıl toplanacağı kararlaştırıldı; haberler salındı. Ertesi sabah da, erkenden, aşçılar, aşçı yamakları, ortalıkçılar dahil, her şey hazırdı:

İmâret'in avlusunda ocaklar çatıldı, kazanlar ateşe vuruldu, sofralar serildi. Millet akın akın geldi. Zengin, fakir, çoluk çocuk yan yana, diz dize yemek yedi.

Rahmi kollamış, Kenan Bey ve Doktor Fazıl'la ayni sofraya oturmuştu. Müftü efendinin yaptığı yağmur duasına da onlarla birlikte katıldı:

Eller, bu sefer âmin'ler için gözyüzüne açılmıyor, aralanmış parmaklar toprağa doğru sarkıyordu.. birer musluk olmak ve damarlardaki kanları suya çevirip toprağa serpmek ister gibi.

Rahmi, âmin'lerin hiçbir duada bu kadar gür, bu kadar yürekten koptuğunu hatırlamıyordu. Ve, seslerde gürlükten başka bir şeyler var gibiydi; meselâ, bir titreşim ki, insan, bir bilinmez yolla gezegenler arası bir haberleşmedir sanabilirdi. Sanki dilekler, yardım istekleri, yakınmalar, yeryüzündekilerin çözemediği ve çözemeyeceği, çözülemez bir şifre ile, öfkeli ve başına buyruk Güneş'in silip süpürdüğü öteki güneşlere gidiyordu. Ve ulaşacaklardı. Buna inanırdı insan.. öyle titreşimlerdi bunlar.

Büyülenmişti Rahmi. Herkes büyülenmiş gibiydi. O titreşimleri ve o titreşimlerin kaderini sezebilmek içinmiş gibi, soluklar kesilmişti.

Rahmi, neden sonra, ak sakallı bir koca herifin ağlar gibi gülümsediğini gördü: İnsanın boğazını düğümleyen minnet ve şükran duygusunu gördü.. gördüğü bir insan yüzü değil, bu idi. Ve Rahmi, ayni anda, genç kavakların hışırdadığını işitir gibi oldu. Bin yıldır özlenen bir serin esinti duyar gibi oldu. Büyü.. galiba.. tamamlanıyor, rüyaya kayıyordu. Böyle olmamasını -hırsla- istedi ve anlamak istedi, ayni hırsla:

Yaşlı adam başını kaldırmış, hep o ağlamaklı gülümseyişle, İkizkaya'ya doğru bakıyordu. Rahmi kendini tutamadı, oraya baktı:

Tepenin üstünden, Batı'dan, külrengi, ama morumsu bir bulut baş veriyordu. Güldü.. her zamanki gibi. Ama Serdar'ın doğum müjdesini getirene de böyle gülmüştü. Bu sefer müjdeci koca herifti sanki; gülüşünü görsün istedi; "senin gibi gülebilirim işte" demek istedi, ona baktı:

Adam titriyordu.. yirmi adım öteden fark edilecek kadar. Ve, adamın gözlerinden.. pıtır pıtır.. üç, beş damla yaş dökülüverdi. Yörenin yana yana beklediği rahmetin ilk damlaları bunlar mıydı? Bir karış toprağı olmayan bu adamın bu gözyaşları, tek başına, rahmete değmez miydi.. rahmeti yağdırmaya?

Rahmi de titriyordu.

Dua sürüyor, bulut nazlı nazlı, ama kocaman hevenkler hâlinde, kendi üstüne yuvarlana yuvarlana, ovaya doğru yayılıyordu. Onu artık herkes görmüştü. Müftü efendinin sesi daha bir başkalaştı; âminler daha bir yanıklaştı. Çok değil bir, iki dakika sonra da damlalar düşmeye başladı.

Ve bir ses, benzeri işitilmemiş bir kahkaha gibi çınladı:

— Güzel Allahım.. şeker Allahım!

Kupdeller'in deli Yâkub'tu bu. Zeybeğe kalkıverecek gibiydi. Ama etrafındakiler hemen bastırdılar onu. Rıza Efendi, karşı çıkılamaz ağırbaşlılığı ile;

— Sus len, delifişek, dedi.

Büyünün bozulmasından korkuyorlardı.

Yâkub.. adı üstünde işte, deli.. yatıştıramadığı coşkunluğunun fıldır fıldır döndürdüğü gözlerle ve gülerek, sağına, soluna bakındı, kendisine arka çıkacak birini aradı. Yok ama; kimse yüz vermiyordu.. herkes Rıza Efendi'den yana idi. Küstü. Somurttu.

Bulut üzerlerinden ovaya doğru sarkıyordu. Güneş'i bastırabilmiş, aydınlığa kendi bahar rengini vermişti. Sonra, doğduğu yerden ayrıldı. Tepenin üstü gene mavi cama döndü. Güneş gene alevlendi; kavak yapraklarına türkü söyleten serin esinti dindi. Yürekler mıncıklandı. Gözler umutsuzlukla.. ve sitemle yumuldu: Yenilmiş, bozguna uğramışlardı. Umdukları, bel bağladıkları ve hakları olan gelmemişti. Çökkündü cemaat.. bitkindi. Deli Yâkûb Rıza Efendi'ye hınçla baktı, dişlerini gıcırdattı.

Onca kalabalık, dağılırken, o kadar sessizdi ki, Yusuf'un sözünü bir yığın insan işitti. Yusuf, Çarşıbelâsı'nın büyük çiftliğindeki yarıcı;

— Yağacak, diyordu; a'şama galmaz yağar.

Sesi iddiacı değil, haberci idi. Gönüllerin pasını sildi. Herkes çarşıya, ya da sokaklara doğru yollanırken, Yusuf da, heybe yüklü eşeğini ovaya doğru sürüyordu.

"— Yağmur yağacakmış; Çarşıbelâsı'nın Yusuf dedi."

Bu söz bütün kasabayı dolaştı. Yusuf'a inanıyorlardı. Yusuf, gerçekten de, değil, dallar, yapraklar, incecik firem otları bile kımıldamazken, kuşların sesinden, sineklerin ve kanatlı böceklerin uçuşundan havanın neye döneceğini bilirdi. Rüzgârları da, bulutları da, bütün çeşitleriyle ve bu çeşitlerin neye yarayıp neye yaramadığını bilirdi. Kısacası, Yusuf'a zaten inanırlardı, şimdi ise yanılmazlığını iddia ediyorlardı: Veresiyeyi kesen esnaf, artık köylüler için yeni sahifeler açmaya hazırdı.

Gerçi o serin esinti dinmiş, hava yeniden donmuş, gökyüzü de çırıpçıplak maviliğine dönmüştü; ama haftalardır doğudan esen, sinirleri yay gibi geren, beyinleri tırmalayan, göğüsleri bunaltan, diş aralarına ciyir ciyir toz, toprak dolduran pis rüzgâr da artık yoktu.

Dua sonrası ve gece böyle geçti.

Cumaertesi -seher vaktini belirsizleştiren, yakıp kavuran- bir sıcakla başladı. Daha kuşluk demeden öyle bir sıcak ki, duvar diplerine serilen köpekler kuyruklarına basılsa havlayacak gibi değil.

Cumaertesi gecesi de, son gözler kapanana kadar ona göreydi. Ama sabah ezanından önce, İkizkaya ile Toptaşı tepelerinin arasından Batı'ya açılan deredeki çınarların yaprakları hazla ürpermeye başladı ve bu serin esinti -sıcak kadar, hattâ ondan da çok dertlendiren müjdeci- kesilmedi, pazar ikindisine kadar sürdü. Artık bütün gözler, Batı sınırını çizen tepelerde idi: Duanın dâvetine gelen bulutun ikizi oradan sıyrılınca.. ki, ikindi namazından az sonra idi.. kasaba şöyle bir sallandı:

*
**

Buğday Pazarı bir kışla avlusunu andırırdı. Etrafı dükkânlarla çevriliydi. Beş sokak beş kapı gibiydi. Dükkânların çoğu, bu beridekilerinde, biri dışında hepsi tek katlı, en baştakinin ikinci katı da damacıların kahvesi idi. O yandaki dükkânların toprak damları, yaz aylarında açık duran kahve pencereleri önünde bir sokak gibi uzardı. Kasabanın dama şampiyonu Nalbant Mustafa Efendi, iki yenip iki yenildiği, tek rakibi ceza reisine, her yenişinden sonra; "Reyis beğ, hadi yola çıkıver.. hörsün geçer" demeyi huy edinmişti. Reis bey de, zaten, o desin, demesin, yenilince pencereden dama atlar, Serkldoryan'ını çekiştire püfleye, damları üç aşağı, beş yukarı, gidip gelirdi. Aşağıdan, onu böyle gidip gelirken gören zahireciler keyiflenir; "Bak bak len, Musta'fendi gine yıkmış reyis beği" derlerdi.

Reis bey gene arşınlıyordu damları. Ama içerdekilerde de, aşağıdakilerde de o eski keyif nerde?

Reis beyin yenilişine en çok sevinen -Allah bilir a- Rıza Efendi'dir. Ama onun gülümseyişi bile buruk.

Derken, reis bey pencereye geldi ve Mustafa Efendi'ye seslendi:

— Var mısın bir daha?

Mustafa Efendi tadını çıkarmak istiyordu. Nazlandı;

— Sonu gelmez be, reyis beğ, dedi; yenilen pehlivan güleşe doymazmış, dedi; ama sonunda da; eh, mademki çok isten, havasın galmasın, buyur dedi.

Birinci oyun pata kaldılar, ikinciyi reis bey aldı. O zaman da pencereden dama çıkmak Rıza Efendi'ye düştü:

Rıza Efendi sevmesine, severdi reis beyi. O bir yana, gönülden bir saygısı da vardı. Ama reis bey, onun için, eninde, sonunda, yağmurun ve yağmur beklemenin ne demek olduğunu bilmeyenlerden, bilmeyecek olanlardan, asıl asıl, bunu umursamayanlardan birisi idi. Yağmur duasına gelmemişti o.. içi dalgalanmamış, gözleri Musta'fendinin gözleri gibi, âmin derken dolu dolu olmamıştı. Bu yüzdendi, bir besmele çekip bükülerek pencereden dama atlayışı.. hırsını yatıştırmak için.

Ve, çıkar çıkmaz da, damların öbür ucundaki deli Yâkûb'u gördü:

Deli Yâkûb batıya doğru, gökyüzüne bakıyordu. Rıza Efendi ise, o yana değil, inadına inadına, pazar yerine baktı: Aşağıda birtakım adamlar, kimi elleri pantalon cebinde, kimininkiler de arkalarında bağlanmış, ama hepsi de sünepe sünepe gidip geliyorlardı. Dipteki sağ karşı köşeyi yapan iki katlı hükümet tabibliğinin önünde dört Kürt köylü.. iki genç adam, biri hasta iki genç kadın.. içine şilte serili, yaysız tatar arabalarının az ötesinde, donmuş gibi oturuyor, doktoru bekliyorlardı. Araba hayvanlarının koşumları çözülmüş, başlarına yem torbaları geçirilmişti. Ve, Doktor Fazıl Bey.. belki de Kenan Bey'de idi.

Rıza Efendi, aralarında bir tek kelime bile konuşmadan hep orada oturan köylülere dalıp gitmişti. Birdenbire onların kımıldandıklarını gördü. Telâşlanmışlardı. Önemli bir şeyler olmalıydı. Kapıldığı merakla sağa sola bakındı. Bu sefer de pazar yerinden geçenlerin yürüyüşlerindeki değişikliği gördü. Herkese bir şeyler oluyordu. Deli Yâkûb'a baktı: Yâkûb dirseklerini büküp omuzlarına kadar kaldırdığı ellerini sallayıp duruyordu. Yüzünü İkizkaya'ya doğru çevirmişti. Rıza Efendi de oraya baktı:

Külrengi, morumsu bulut hızla yayılıp kasabanın üstünü kaplıyordu. Kısa sürede ovanın üstünü de kapladı, ortalığı esmerleştirdi.

Yâkûb şimdi sar'aya tutulmuş gibiydi. Yalnız elleri değil, artık bütün vücudu titriyordu.

Pazar yerindeki ağaçların neftîleşen yaprakları da, birden bire ürperip titremeye başladı ve yağmur damlaları seyrek, iri ve patır patır düştü. Hemen arkasından da, evvel bahar aylarındakileri

andıran kuvvetli bir gök gürültüsü, Dereözü'nün derinliklerinde gümbür gümbür yankılandı:

"Kuduret Topu."

Öyle derlerdi buna. Rıza Efendi de içinden, "Kuduret Topu" diye geçirerek, kelime-yi şehâdet getirdi.

Sonra, çok geçmedi, bir gürültü, bir kıyâmet, bahar sağanaklarını andıran bir yağmur boşanıverdi. Ortalık iyice karardı. Sanki akşam olmuştu. Pazar yerindeki insanlar saçak altlarına kaçtı. Esnaf, dükkânlarının önüne çıktı; karşıdan karşıya, geniş el, kol hareketleriyle, bağıra çağıra konuşuyor, şakalaşıyorlardı. Bir ara, meydanın karşısındakiler elleriyle damı gösterip gülüşmeye başladılar, duvar dibine sinen Rıza Efendi gösterilen yere baktı ve Yâkûb'u görerek o da gülmeye başladı. Gülmekle yetinmedi; eğilip başını pencereden kahveye uzattı:

— Şuna bakın bi, Allasen.. deli oğlana bakın, dedi.

— Yâkûb ceketini, mintanını, içliğini çıkarmış, belden yukarısı çırılçıplak, ellerini havaya kaldırmış, başını geriye atmış, bağrını yağmura vermiş, bir heykel gibi, sessiz ve kımıldamadan duruyor.

Herkes pencerelere üşüştü, güle, konuşa onu seyretti. Yâkûb da, neden sonra, bir bacanın dibine, dürüp büküp koyduğu giysilerini aldı. Bir koşu geldi, pencereden kahveye atladı: Nefes nefese idi. Ortada durdu. Etrafa bakındı. Gülüyordu.. ama hırslı hırslı.. bir devle güreşmiş de yenmiş gibi. Sonunda dedi diyeceğini.. hem de bağırarak.. Belediye Konağı'na işittirmek hırsıyla:

— Sal şinci çayın suyunu ireyis bey ananın apış arasına!

Ve, hızla döndü; öte berisi koltuğunun altında, yarı yarıya çıplak, merdivenleri ikişer, üçer atlaya atlaya çıkıp gitti.

Ama artık gülmeyenler, hattâ surat asanlar da vardı kahvede. Yâkûb'un sözlerine ilk elden bayılanlar bile çabucak toparlandılar. Ortaya bir sessizlik çöktü. Camları ve saçakları döven yağmur ve derenin ötelerinde çakan şimşeklerle onların ardından gelen gök gürültüleri bütün bütün belirginleşti.

İlk davranan Rıza Efendi idi;

— Del'oğlan işte.. n'olcek, dedi.

Ardından da, avurtlarını çiğneyip duran Gülbeyazlar'ın dede-

si Âsım ağayı daha da yatıştırırım umuduyla, ekledi:

— Şükür Allah'a.

Ne var ki, umduğu gibi olmadı; Âsım ağa, zehir gibi bir gülümseyişle taşı gediğine koydu:

— Rıza len oğlum, rahmete mi şükreden, yoğsa şo itin deliliğne mi, bek anlayamadım?

Konu artık önlenemezdi:

Belediye reisi Gülbeyazlar'ın dâmadı. Pancar tarlaları ve sebze bahçeleri kavrulurken çayın ve Taşoluğun suyunu, sırayı, hakkı bırakıp hısım akrabanın tarlasına, bahçesine saldı. "Ha acık da anamın bahçasına" diyen Deli Yâkûb'la alay etti. "Sıra bizdeydi" diyenleri dinlemedi. Direnen ve gürültü patırtı edenlerin arasından, çavuşa hırpalattıkları oldu. Kaymakam beye şikâyet etmeye kalkışanlar da karşılarında kayınbirâderini, fırka mûtemedini, yâni Âsım ağanın oğlunu buldu. İşe jandarma da karıştırıldı.

Kupdeller'in Deli Yâkûb ardında bu hikâyeyi bırakıp gitmişti.

Rıza Efendi, ocakçıya seslendi:

— Len Sakar, bi çay yap bana.

Ve geçip Âsım ağanın karşısındaki peykeye, Nalbant Musta'fendi'nin yanına oturdu; tane tane konuşuyordu artık:

— Âsım'â, affına mağruren derin; biz neye şükredeceğimizi eyi, kötü biliriz. Bunu sen de bilin. Soracığma, biz deyeceğmizi demesini de biliriz.. deyemeyceğmizi elin delisi, akıllısı dedi deye sevinmeyiz. Eyi mi, Âsım'â?

Hafifçe öne doğru eğilmiş, gözlerini dikmiş cevap bekliyordu. Âsım ağa başını çevirdi, yağmuru seyretmeye başladı. Bırakmadı' ama Rıza Efendi:

— Âsım'â, Âsım'â.. sana derin.. eyi mi deye soraın.

Âsım ağanın yerine bir başka yetmişlik, Hacı İsa konuştu:

— Eyi, eyi.. üsteleyip durma gaari, Mumcu.

Ekledi de:

— Rahmet yağmadıysa reyis beyin ne gabaheti var? Çay serçe barnağı gader kaldıydı.. kime yetsin?

— Yetene yetti emme!

Bunu, Rıza Efendi değil, Asım ağa ile Hacı İsa'nın bulunduğu peykeden kalkıp karşıdakine, Rıza Efendilerin yanına geçen iri, yarı bir delikanlı söylemişti. Rıza Efendi ona;

— Sen garışma, Receb'in oğlu, dedi.

O da başını çevirip somurttu.

Bu arada, oralı değilmiş gibi, ama hiçbir sebep yokken, oturdukları iskemlelerden veya peykelerden kalkıp, iki dolandıktan sonra yer değiştirenler, o yandan bu yana geçenler olmuştur. Bir, iki kişi de, sıvışır gibi çekip gitmişti.

Rıza Efendi, Rahmi ile yeni fırka için konuştuklarını hatırlayıverdi ve korkuyu andıran bir tedirginlik duydu:

Bu yer değiştirmeler, bu yan yana oturup dururken karşı karşıya geçmeler, inanıyordu ki, farkına bile varılmadan yapılıyor, ama yapılıyordu; önlenemiyordu. Bunlar, acaba, gelecek günlerin.. ve fırkacılığın.. nasıl olacağını, ne olacağını gösteren belirtiler mi idi?

Ve, bu karşı karşıya gruplaşmaların önlenemezliği, acaba, sâdece suyun paylaştırılmasından mı doğuyordu? Yoksa su örneklerden bir örnekten mi ibâretti de, suya böyle hükmedişin daha bir yığın benzeri mi vardı? Yâni, Serbest Fırka'ya karşı duyulan ve gösterilen ilginin büyüklüğü bu yüzden mi idi?

Kalktı. Merdivene doğru yürüdü. Sakar ardından seslendi:

— Rıza emmi, çay hazırdı.

Durdu. Dönmedi ama.

— Yo len, Sakar.. havasım geçti. Bi isteyen içsin.. bana yaz.

Yürüdü. Bu sefer de Nalbant Mustafa Efendi konuştu:

— Rıza, len; ha acık daha duruver.. rahmetin hızı dinsin.

Rıza Efendi durdu. Üstelik başını çevirdi. Gülümsedi de:

— Ben de onun için acele ederin ya.. şöyle bi çaya düşmüş gibi ıslanıyın.. Yâkûb gibi. Bayâ haset etmişim deli köpeğe.

Bal gibi bir meydan okuyuştu bu. Kimi duymazlıktan geldi; kimi hoşuna gittiği belli olsun istedi. Kimi de çene kemiklerini oynattı.

Dışarı çıktığı zaman yolların kıyısından günlerin, haftaların tozu toprağı ile kızıl sarıya bulanmış seller akıyordu.. fıkır fıkır ve şakrak mı şakrak.

Yağmur bir süre daha yağdı. Sonunda gök yoruldu, bitkin düştü. Ne şimşek, ne yıldırım. Ortalığı saran barutrengi aydınlık açıldı, açıldı, külrengine döndü. Derken, gökyüzünde o da çatladı; ürkek de olsa, pembeler, maviler, sarışınlıklar belirdi. Rıza Efendi'nin içini.. ve bütün kasabayı, bahar günlerinin Allah'a minnet ve şükran duyuran huzuru ile güveni doldurdu.

Rıza Efendi, çarşı boyunca selâmlaşmaların -düne ve sabaha göre- ne kadar değiştiğini fark etti: İnsanlar sanki o insanlar değildi; değişmiş, canlanmışlardı; sesleri cıvıldıyordu.

Sokak aralarında, paçalarını dizkapaklarına kadar sıvayıp, akmaya başlayan ırmaklarda koşuşan çocuklar gördü. Oluklardan yağmur suyu toplayan genç kızlar, yaşlı kadınlar gördü. Âsım ağayı da, kahveyi de unutup gitmişti.

*
**

Onu demiş, şunu demiş; yok şöyle demiş.. Rıza Efendi, Deli Yâkûb'un sözlerini kimsenin umursamayacağını bilirdi. Gerçi, ona, arada bir, kendisinin de adamakıllı öfkelendikleri olmamış değildir; zira, oğlanın deliliği, hiç de sevimsiz olmayan bir coşkunluk, bir sözünü sakınmazlık ve aşırı mı aşırı bir içi dışı birlikti.. ve yeri gelmiş, Rıza Efendi'nin de tepesini attıran sözler patlatıvermiştir. Ama öfkesi, Âsım ağa gibi, yönelmezdi Yâkûb'un lâf çarpmasına gülenlere. Yâkûb'la görürdü hesabını: "Sus len, deli köpek" derdi, "Haddini bil" derdi, "Senin bellediğin gibi değel o" derdi; kısacası, bunlara benzer bir şeyler der, haklıysa açıklamaya çalışır, haksızsa uzatmaz, "Töbe, töbe" diye susar somurturdu. O zaman Yâkûb da, ya; "Öpeym elini, Rıza emmi de, barışalım" der, ya da güle oynaya kaçar giderdi.

Ve, neresinden bakılsa, onun Yâkûb'a öfkelenmeleri, en kabadayısından, "Bana bi çay yap len Sakar"la o da çay yarılanmadan, geçer giderdi. Üstelik, bu, yalnız onun için değil, aşağı yukarı bütün çarşı ahâlisi için, belirtileri değişik değişik de olsa, böyleydi. Bunun için de, Rıza Efendi, yaşına, başına saygıda kusur etmediği Âsım ağanın kendisine yönelen öfkesini bir türlü anlayamıyordu:

Eve giderken unuttuğu o olayı, daha sonraları, doluya koydu almadı, boşa koydu dolmadı ve bir türlü, "ayıp ettim" diyemedi; söylediklerinden pişmanlık duyamadı. Sonunda; "Böyük de böyüklüğünü bilmeli" dedi.

Oysa, Âsım ağanın ona saldırışı boşuna değildi. Rıza Efendi bunu anlayacaktı.

5

BAŞKA BULUTLAR

CUMA günü, yağmur duasından sonra Rahmi, Kenan Bey'e; "Bi çayını içelim, ağbey" demişti. Doktor anladı ve arka çıktı:

— Ne iyi olur.

Üçü Kenan Bey'in yazıhânesine, böylece, gittiler. Bunu ve orada iki saate yakın oturduklarını da bilmeyen kalmadı.

Neler konuşmuşlardı?

İşte bunu kimse bilmiyordu. Onların ağzını yoklamaya kalkışacak çıkmazdı. Kâşif'i zorlayan çok oldu; ama ondan da bir şey sökemediler. Böylece de her şey Çarıkçı'nın Veli'ye kaldı. Veli ise, sorularına karşılık olan susmalardan, terslemelerden, zaten herkesin kestirmekte olduğuna ekleyecek bir şey çıkaramadı; "Fırka işini konuşmuşlar len oğlum, besbelli işte" dedi. Fazla olarak da, kimine; "Mumcu'nun oğlu girecekmiş fırkaya.. girmiş bilem" kimine ise; "Yoo len girmeycekmiş.. deli mi o" diye fısıldadı.

Âsım ağa "girecekmiş.. girmiş bilem" dediklerindendi. Âsım ağa için de Serbest Fırka'ya girmek Gülbeyazlar'ın itibar ve şerefine karşı çıkmak, ona kastetmek demekti. Ve, Âsım ağa, ayrıca, Rahmi'nin Rıza Efendi'ye danışmadan.. danışmak ne kelime? Rıza Efendi istemeden böyle kararlar verebileceğini sanmıyordu. Ailenin büyüğü Rıza Efendi idi çünkü. Üstelik Rahmi'ye babalık da etmişti o.

Oysa, Rıza Efendi, Rahmi'nin duadan sonra Kenan Bey'le bir-

likte gidip "saatlarca baş başa" konuştuğunu -o gün- bilmeyen birkaç kişiden birisi idi: Dua biter bitmez, banka yönetim kurulunun başkanı ile, Torlaklar'ın büyük dâmadı ile konuşmak için, Enginli'deki un fabrikasına gitmiş, geceyi de orada geçirdikten sonra, cumaertesi günü, yatsıya doğru dönmüştü.

Ve, kahvedeki olayın -yağmurun- ertesi günü, Demirciler Arastası'nda, akranı ve mahalle arkadaşı Güdük Hamdi Usta ile, dükkânın önünde lâflarken, yanlarına Âsım ağa geldiği zaman da o üçlü konuşmadan habersizdi:

Ağayı görmezlikten gelmek istedi. Ama öteki, selâm verip geçmekle yetinmedi, yanlarına geldi;

— Muhabbetiniz gür olsun, dedi.

Hamdi Usta, söz alışkanlığı, buyur edince de nazlanmadı:

— Hadi bi acı kayfeni içeyin.

Dükkâna girdiler. Âsım ağa, demirci ocağının karşısındaki, keçe serili peykeye daha tam yerleşmeden ve o değildenmiş, yâni kahvedeki atışmanın arkası değilmiş, hattâ o atışma hiç olmamış gibi başlayıverdi:

— Eee.. hayırlı, uğurlu olsun, Rıza oğlum.

Rıza Efendi bir şey anlayamadı:

— Bağışla Âsım'â, bilemedim neyi kutladığnı?

Âsım ağa mânalı mânalı güldü:

— Essah mı len?

— Vallaha.. gız gelin etmem, oğlan evermem.. mal, mülk de almadım. Yoksam paçalının kuluçkaya yatışını mı kutlan sen?

Âsım ağa gülüşünü koruyamadı:

— Hadi, hadi, dedi; yedi mahalle duydu.. bi benden mi saklan?

Gözlerini büsbütün dikerek ekledi:

— Fırkaya giriyormuşsunuz.

Rıza Efendi gerçekten şaşırdı. Yardım ister gibi, Hamdi Usta'ya baktı. Sonra da öfkelenir gibi oldu:

— Vabalın boynuma, habarım yok.

Şöyle bir düşündü:

— Rahmi giriyorsa onu bilmem.

Âsım ağa kallâvi fincanı bıyıkları ile sakalının arasına gömdü, kahveyi keyifle höpürdetti:

— Rahmi sana danışmadan gircek, ööle mi? Şuna bak len Güdük; çocuk kandırır sankim.

Rıza Efendi'nin benzi kararır gibi oldu. Çene kemikleri oynadı. Hamdi Usta anlamıştı; araya girmek istedi:

— Rahmi'yi bilmez gibi gonuşma, Âsım'â.

Bırakmadı Rıza Efendi ama:

— Dur sen Hamdi, dedi. Sonra da, elindeki fincanı pencerenin pervazına bıraktıktan sonra öne doğru eğildi: Senin Mahmud her işini sana danışıp ta mı yapar? Tekmil vabalı, savabı sana mı yâni? Sen istedin deye mi mûtemet oldu? Sen istemesen olmeycek miydi? Ne aklımız erer, senin, benim, fırka işlerine, ki kakıp onlara akıl vercekmişiz?

İp kopmuştu, öfke ötekine de sıçramıştı. Âsım ağanın elindeki fincan şıkırdayıp duruyordu:

— Saygısıza bak len; buban yaşındayın ben; ne bağırın yüzüme karşı len! Ayıp, ayıp!

Rıza Efendi doğrulup kapıya yönelmişti. Tıpkı kahvedeki gibi durdu. Gergin gergin gülüyordu:

— Saygıyı da, ayıbı da bilirin ben Âsım'â. Emme, dediğnden başka bi ayıp daha bilirin ben: Er sözüne ve de vabala inanmamak da ayıptır. Benim sözüme inanmayanın ben nesine saygı gösterecekmişim!

Dükkândan çıkarken, Hamdi Usta'nın peykeden kalkıp örse doğru yürüdüğünü gördü, ama azıcık olsun rahatlayamadı. Yolunu değiştirdi; Kunduracılar Arastası'ndan geçerek, zücâciye, incik, boncuk, koku, kuka satanların çarşısına saptı. Oğlunun dükkânına girdi. Hâlâ burnundan soluyordu:

— Len Süleyman, git Rahmi ağana haber ver: Aaşam ekmeğni bizde yiycez.

Hiç oturmadan çıktı. Önce dayısının, ondan sonra da kayınının dükkânına uğradı. Onlara da; "Yatsıdan önce bize gelin" dedi. Dayısı; "Hayır ola?" diye sormuştu. Halk Fırkası'na kayıtlı idi o. Rıza Efendi'nin cevabı; "Hayır mı, şer mi, ben de bilmem.. konuşunca görürüz" oldu.

*
**

Yemekten önce, kadınlar -Rıza Efendi'nin eşi ve gelini ile Güldâne- sofrayı hazırlarken sokağa bakan odada, pencerenin önündeki sedirde oturuyorlardı. Rıza Efendi köşe minderine bağdaş kurmuştu. Rahmi ortada idi. Ayaklarını sarkıtmıştı. Rıza Efendi, ona;

— Rahat otursene, dedi.

Sonra da, konsolun yanındaki iskemlede oturan oğluna döndü:

— Süleyman, dedi; lâmbaların gazına bi bakıver.

Süleyman çıktı.

— Fırkaya mı girdin sen?

Geldiğinden beri ilk defa bakıyordu yüzüne. Rahmi meseleyi anladı. Güldü:

— Yok daha öyle bi şey.

— Gircen mi?

Rahmi hızla kalktı. Yanına gitti ve kucaklayıverdi onu;

— Ben de, iki günden beri, bi konuşsak bu işi deyip dururdum.

Ama Rıza Efendi her zamanki sıcaklığını bulamıyordu;

— Gonuşcez, dedi; bu gece. Eyi oldu öğrendiğm.

Başka bir şey konuşmadılar. Yemekte de öyle. Her zamanki gibi, sesli besmelelerle başlayan yemek, her zamankinden de sessiz geçti. Çocuklar bile konuşmaya heves bulamadı.

Rıza Efendi, "Çok şükür yâ Rabbi"den sonra, büyük kızına;

— Gayfeler az beklesin gız Nîmet, dedi; gelcekler var.

Dayısına kapıyı kendi açtı. Onu kendi karşıladı;

— Biz şöyle oturalın, diye, sofadan dört basamakla çıkılan misafir odasına götürdü.

Çok geçmedi, kayınbirâder de, askerden yeni dönen oğlu ve eşi ile geldi. Kadınlar ve çocuklar bahçe tarafındaki oturma odasında idi. Erkekler bir süre, hâl, hatır sormakla, havadan, mahsulden konuşmakla oyalandılar. Rıza Efendi ile dayısı Vâhit Bey konuşuyor, ötekiler susuyordu. Vahit Bey, bir, iki defa, Rahmi'ye tek kelimelik cevaplar gerektiren sorular sordu.

Nimet kahveleri getirdi. En son kocasına buyur edip gitti. Rıza Efendi de, ancak o zaman, kahvelerden ilk yudumlar alınırken konuyu açtı:

— Beni eyi dinleyin. Hepiniz biliyorsunuz; son zamanlarda bi fırka lâfıdır gidiyor. Yok açılmış, yok açılacekmiş.. yok filan girmiş, filan da gircekmiş. Şinci, siz; bize ne bundan deyceksiniz. Emme bildiğniz gibi değel. Daha böyün eşittim; Rahmi de girmiş. Hem de kimden eşittim? Gülbeyazlar'ın Âsım'âdan. Ve, bi de Rahmi'nin gendinden eşitelim deye hepinizi buraya topladım: Girmek, girmemek eyi mi olur, kötü mü; konuşup görüşelim, bi garere varılın dedim. İşte dâmadım, işte de oğlum.. ben heç bi kimseye gir, girme deycek değelim. Emme gine de böyle möhem işlerin hısım, akraba arasında gonuşulup görüşülmesinde hayır vardır derim. Sen ne den, dayı?

Dayı, Vahit Bey, hem Halkçı, hem de Belediye Meclisi'nde üye:

— Pek doğru konuştun Rıza, dedi; Rahmi Bey oğlumuz yeni fırkaya girecekse, bu iş hiç haberimiz olmadan olsaydı ne yapacağımı bilemezdim. Şaşışır kalırdım. Gerçi Rahmi Bey oğlumuz beni de, bacanağını da bayramdan bayrama arar emme, olsun; benim de yiğenim nihayetinde. Düşün şimdi sen; yiğenimi küt diye karşımda buluvermişim! El âlemin ne diyeceği bir yana, benim yerimde sen olsan ne yapardın? Ben ne yapacağımı bilemezdim. Dedim işte; şaşırır kalırdım: Aşağı tükürsen sakal, yukarı tükürsen bıyık.

Rahmi, başı hep önüne eğik, dayısına bakmadan ve sessiz gülüşü ile, her "Rahmi Bey oğlumuz"da göz uçlarını daha da kırıştırarak, dinliyordu.

Dayısı ona, diplomayı aldıktan sonra, onun dâvavekili yazıhânesine ortak olarak girmeyi kabul etmeyişinden beri hep "Rahmi Bey oğlumuz" der. Bacanak, yâni dayısının kayını hikâyesine gelince, uzundur o hikâye: Rahmi bacanağını, yâni Öğretmen Sâmi'yi artık bayramdan bayrama da görmek istemiyor.

Konuşurken dayının da ona baktığı yok; odada sâdece ikisi varmış gibi, hep büyük yiğenine doğru konuşuyordu o. Verdiği arada, fincanını dikkatle salladı. Son yudumu emerek içtikten sonra da öylece sürdürdü:

— Pek iyi düşünmüşsün. Konuşuruz. Eğer Rahmi Bey oğlumuz Serbest Fırka'ya girmekte kararlıysa..

Elinde tuttuğu fincanı koyacak bir yer arar gibi yaptı. Süleyman kalkıp aldı onu. Yeteri kadar bekleten dayı da o zaman sözünü tamamladı:

— ..kararlıysa, ben de Mahmud Bey'den izin ister, fırkadan çıkarım. O zaman da kimse çıkıp, dayı yiğen karşı karşıya geldi diyemez.

Rıza Efendi'nin gümüş tabakasına uzanmış, Kibar Ali Bafra Kâğıdı'na tütün sarıyordu. Rıza Efendi, konsolun üzerindeki, karpuzu ve haznesi çağla yeşili üzerine pembeli, sarılı, koyu yeşilli lâmbanın ışığına dalıp gitmişti. En küçüğü yirmisini geçmiş delikanlılar -görüp görmedikleri belli değil, ama dimdik- büyüklerine bakıyorlardı. Sessizliği, neden sonra, Rıza Efendi bozdu:

— Ne diyorsun, Sarı?

Rahmi gülüverdi:

— Ha bi de sen deyver de "Rahmi Bey oğlumuz" deye, koltuklarım eyce gabarsın be emmi.

Ama çabucak dönüş yaptı:

— Koca dayım.. hepimiz anladık işte.. bana resmen, fırkaya girme diyor. Sana söyledim emmi, ben daha karar vermiş değilim. Sahiden iyi oldu bu toplantı. Zaten danışacaktım ya, haydi deyiver fikrini. Söz düşerse, yâni izin verirseniz, biz de konuşuruz.

Rıza Efendi, deminden beri oynayıp durduğu paketi bırakmış, çıkardığı bir sigarayi evirip çeviriyordu. Kendisi de farkına vardı bunun. Rahmi'ye uzattı:

— Duman et.

Rahmi aldı. Ama kendi Bafra Mâden'i ile değiştirdi. Elinde kibrit, ayakta, dayının sigara kâğıdını dişleyip yapıştırmasını bekliyordu. Bu iş tamamlanmıştı. Dayı yelek cebinden çıkardığı kehribar ağızlığına taktı sigarasını. Rahmi de o zaman çaktı kibriti. Dayı, başı yana çevrik;

— Sağ ol, dedi.

Rahmi kendi sigarasını da yakmıştı. Rıza Efendi de bu merâsimin bitmesini bekliyor olmalıydı. Rahmi yerine otururken;

— Dayımın fırkalı olduğunu şinci öğrenmiş gibiyin, diye başlayıverdi: Meğer heç aklıma gelmezmiş. Şo Selbes Fırka lâfı çıkmasaymış.. bi ben mi? kimin aklına gelirdi? Hani Har-

man Yeri'nde top oynayanlar çıkmış ya, ha o yeni yetmeler.. benzetmek gibi olmasın.. ha fırkacı olan sekiz, on kişi.. kendilerini bi kendileri bilirdi. Emme şinciii.. şinci iş değişti gaari. Ortalığa bir fırka daha çıktı ya, iş şinci Altınkalem Mahallesi'yle Eskikale Mahallesi'nin, şo bizim zamanımızdaki sapantaşı kavgasına döncek. Biz yendiydik, yok biz yendiydik olcek. Onun gibi kafa göz patlamaz işallah ya, bi bizdir, sizdir zıtlaşması alıp gidcek! Bana öyle gelir hani: Eskerlik yıllarımdan bilirin ben, İttihatçılar, İtilâfçılar dönemi geri gelcek. Halkın bi kısmısı Halkçı, bi kısmısı Selbesçi olcek. İnanmayana derim; ciz şoraya.. unutma bu dediğmi.. olcek.

Buraya kadar ortaya konuşuyordu. Burada birden Rahmi'ye dönüverdi:

— Eyi dinle şinci Sarı. Bundan sonra deyceklerim bizim içindir de ondan dinle derim. Halk ikiye bölündü gitti diyelim. Tut ki, biz de bi yana geçtik. O zaman ne olcek? Halkçı olsek Selbesçiler, Selbesçi olsek Halkçılar karşımıza geçcek. Bizim işimiz sırf Halkçılarla mı, yoksa Selbesçilerle mi? Hadi senle dayım avkatlığınızı, ben de haşkeş yağcılığımla zahireciliğmi bi yana goyduk diyelim. Emme bi panga kurmuşuz, eyi kötü.. o n'olcek? Milleti bir edip Torlağın pavlikalarını alalın deriz; o n'olcek? Şehere alektrik verelim deriz; o n'olcek? Harlak'tan içcek su getirelim deriz; o n'olcek?

Farkına varmadan gene bir sıgara ile oynamaya başlamıştı. Gördü ve paketine koyduktan sonra, tabakayı, Yenice paketini, kibriti dayısına doğru, daha da, itti:

— Bak ben sana deyvereyim n'olceğni: Halkın bi kısmısı; "Yoo len, onlar Selbesçi" yahut, "Halkçı" deycek. Eyce niyeti olan, aklı yatan bile peşimizden ayrılcek. İşte ben bu yüzden derim ki, dayım fırkadan ayrılsın.. emme sen Selbes Fırka'ya girceğinden ötürü değil. Sen de fırkaya girme. Eyi mi?

Susuyorlardı. Rıza Efendi önce dayıya sordu:

— Eyi mi, dayı?

Dayı;

— Bir düşüneyim, dedi.

Bu sefer Rahmi'ye döndü:

— Sen ne dedin Sarı?

Rahmi de ancak o zaman ve ancak;

— Düşünmek eyidir be emmi, derken gülebildi. Ekledi de: Mâ-

dem bi karara varamıyoruz..

Ama amcasının kül yutmayacağını bal gibi biliyordu. Nitekim, Rıza Efendi soruyu bulmakta güçlük çekmedi:

— Eyi, eyi.. lâfa boğma da, sen bana şunu de: Dayım, "ayrılayın" deseydi sen ne deycektin?

Rahmi hızla kalktı. Bambaşka bir şekilde gülüyordu artık. İki adımda Rıza Efendi'nin yanına vardı. Sımsıkı kucakladı onu.. yemekten önceki gibi; ama daha bir candan ve katkısız veya ancak hayranlık karışmış bir sevgiyle:

— Emmilerin emmisi, dedi.

Bu sefer Rıza Efendi de gülümsüyordu. Ama;

— Hadi hadi, dedi ve itti onu: Birbirimizi gandıreceğz de ne geçecek elimize? Sorduğma cevap vermedin sen. Bu mesele bek möhem gelir bana, Rahmi.

Dayıdan başka herkes gülüyordu. Herkes ferahlamıştı, Rahmi'nin fırlayıp onu kucaklaması ile.. Ama son sözler odaya o ağır sessizliği yeniden getirdi. Dayı Rahmi'ye bakmamak için artık kendisini zorluyordu: Onun ne diyeceğini -heyecanla- bekler gibiydi. Ama umduğu tâvizi vermedi Rahmi:

— Vallaha savsaklamak için değil emmi.. sabah ola, hayır ola.

Anlamıştı Rıza Efendi:

— Sarı inat, n'olcek, demekle yetindi.

Sonra da oğluna döndü:

— Bi bakıver Süleyman; misir patletceklerdi.. çay demleyceklerdi.. elma ne, hazırleyceklerdi.

Söylediklerinin hepsi de hazırmış. Onu beklerlermiş; Süleyman ile Nimet, beş dakika geçmeden içeri taşıdılar. Konuşmalar da, kör, topal, gene havalara, sulara, mahsullere, alışverişlere aktarıldı.

*
**

Rahmi ertesi sabah, yazıhânesine giderken Rıza Efendi'ye uğradı ve;

— Emmi be, dedi, sana dün akşam da söylerdim, ama gönül kırılsın istemedim: Ben eğer fırkaya girecek olsam, hisselerimi bizim avrada bile devretmez de satışa çıkarır, ayrıca bankanın müşavirliğinden de istifa ederim.

Rıza Efendi daha başka bir şeye önem vermişti; sordu:

— Sarı.. sen essahtan daha garer vermedin mi?

— Versem sana söylemez miydim emmi?

Rıza Efendi baka kaldı. Rahmi onun elini tuttu; güldü.. kocaman dişler, yumuk yumuk gözler ve yaşına hiç de uymayan derin kazpençeleriyle.

Rıza Efendi'nin gözleri dolar gibi olmuştu. Boştaki elini yiğeninin, emeklediği günden beri kendi oğullarından ayırmadığı kardeş çocuğunun omzuna koydu:

— Girme be Rahmi.. panga fırkadan daha mühim kasabamız için.

Göz göze idiler. Eklemeden yapamadı; daha doğrusu, asıl söylemek isteyip de çekindiğini önleyemedi:

— Tehlikelidir fırkacılık.. çok. Gördüm ben. Girme.

Boğazı düğümlenmişti:

— Allah'a bin şükür, neyimiz.. neyin eksik.

Ve gülümsemeye çalıştı:

— Yiğenliğimden de istifa edemen ya!

*
**

Rahmi toparlamaya.. ve anlamaya.. çalışıyordu: Bu fırka işi nasıl sarılmıştı başına?

Amcasına; "Elin ağzı torba değil ki, büzesin" diyememişti. Asıl önemlisi, demek istememişti.. istemiyordu da. Ve, aklı bir türlü almıyordu bunu:

Fırkaya girme kararı diye bir şey -gerçekten- yoktu. Ama, işte, "girmeyeceğim" de diyememişti. Neden?

Yağmur duasından sonra, Kenan Bey'in yazıhânesinde olup bitenleri düşündü:

Kenan Bey, onun çay içme teklifini belli bir isteksizlikle kabul etmiş, daha önce de selâmını lâf olsun diye almıştı. (Buna mim koydu: Konuşma üslûbunu ve ölçüsünü zorlayan belki de bu idi. Bu ve Kenan Bey'in sağlık durumu..)

*
**

Kenan Bey'in yazıhânesi, birbirinden geçilen üç odadan oluşuyordu. Kasabaya göre, lüks sayılacak kadar güzel döşenmişti. On-

lar, Kenan Bey, Fazıl Bey, Rahmi, üçü, dosyaların ve yazımakinesinin bulunduğu odada oturdular. Kâşif de, en diptekinde çayı hazırlamaya koyuldu.

Rahmi konuya girmek için çok beklemedi:

— Enişte bana, geçen gün, senden kaçtığımı söyledi, ağbey. Bu söz hem ağırıma gitti, hem de beni çok düşündürdü. Netice? Netice daha da ağırıma gitti: Haklı buldum enişteyi. Ben senden, parkta konuştuğumuz günden beri kaçarım. Düşününce bunun böyle olduğunu kabul ettim. O zaman da sordum kendi kendime: Ben Kenan ağabeyimden niçin kaçıyorum? Buna da; Kenan ağabeyimden değil, fırkacılıktan kaçıyorum ben, diye cevap verdim. Sonra da dedim ki, kaçmak bir şey kazandırmaz; bilakis, işleri büsbütün karıştırır. Enişte'nin söylediklerinden gün gibi ortaya çıktı; kaçışım saygısızlık olup çıkmış ve sizi kırmış. Çok üzüldüm. Konuşalım dedim.

Sustu. Güldü. Bekledi.

Kenan Bey sokağa bakan geniş pencereye karşı ve Rahmi'ye yan oturuyordu. Başını çevirmeden;

— Konuşalım Rahmi Bey, dedi.

Rahmi de, elinde olmadan, "Rahmi Bey oğlumuz"ları ve daha beteri, çok eski bir sahneyi, Kenan Bey'le karşı karşıya geldikleri ilk duruşmayı.. duruşmayı değil de, onun son söylediklerini hatırlayıverdi:

"— Tebrik ederim Rahmi Bey. Lâkin, genç meslektaşım, zafer size yakışmıyor.. hiç iyi gelmiyor."

Ayni kibarlık.. ayni soğuk ve.. aşağılayan nezaket.

Ve, Kenan Bey, o duruşmada da böyle çökkündü.

Ama, Rahmi, içini burkan ve karşı çıkmak hırsı uyandırıveren bu nezaketin sebep olduğu dikkatle gördü ki, ışık düşen bu geniş yüzdeki süzgünlük ve bu iri yapıdaki çökkünlük ile o duruşmadaki görünüşün ilgisi, ilişiği yoktur: O günkü psikolojikti, şimdi ise -Fazıl Bey'in parkta söylediklerini düşündü- doktor olmayanlara bile önemli hastalıkları hatırlatabilirdi; benizin sarılığı esmere çalıyordu. Dudakların pembeliği mora kaçmıştı. Gözlerin altı ise düpedüz mordu. Rahmi, ayni dikkatle, onun belli bir şekilde zayıfladığını da gördü. En çarpıcısı.. Kenan Bey'e dev görüntüsünü, beden yapısından çok, canlılığı verirdi; o canlılık gitmiş, ka-

falardaki Kenan Bey portresine aykırı düşen bir sırlı hüzün, hattâ melâl sinmişti. Rahmi üzüntü ile şaşkınlık arasında sallandı.

Kenan Bey.. Rahmi'ye öyle geliverdi.. sanki, "ne oldu sana?" demek ister gibi.. yâni, duygularını sezmiş gibi, döndü. O kadar da değil, Rahmi'ye doğru eğildi. Göz göze geldiler. Kenan Bey gülümsemeye çalışıyor ve gülümsemeyi taklit edebiliyordu:

— Bir sual için müsaadenizi istesem?

— Buyurun efendim.

— Benden kaçmadığınıza eminim. Öğrenmek istediğim şu: Fırkacılıktan niçin kaçıyorsunuz?

Rahmi güldü. Bu gülüş -bu sefer- pek açıktı ve utançtan, dürüst bir özür dileme isteğindendi. Söz bunu büsbütün belirledi:

— Geçen gün enişteye söyledim; belki de korkudan.

Ama Kenan Bey.. anlamak değilse bile.. sebebi doğru bulmaya yanaşmadı, sâdece;

— Anlıyorum, diye mırıldandı.

Gene yan dönmüştü. Günün son ışıkları gene yüzünde idi. Görünüşe göre, sokağa bakıyordu. Ama hiçbir şey görmediği belliydi. Rahmi, bir an için, onun görünmeyen bir şeyleri gördüğüne inanır gibi oldu. Ürperdi. Sığınmak istercesine doktora baktı. Doktor da dalgındı; ötekinin baktığı yerlere.. veya şeylere.. bakar gibiydi.

Sessizlik uzun sürdü. Sanki Kenan Bey'in konuşacağını biliyor ve konuşmasını -saygıyla- bekliyorlardı. O konuşuncaya kadar da susacaklardı. Konuştu Kenan Bey de:

— Ben çok gururluyum galiba. Kendimi çok büyük görüyor olmalıyım. Kötü olan korkaklık mıdır, bu mudur, söyleyemeyeceğim. Meselenin esasına bakacak olursak, benim de korkmam, hattâ benim daha çok korkmam gerekiyor. Filhakika, yalnız bana değil, zevceme, çocuklarıma ve şu günlerde doğmunu beklediğim torunuma.. artık çalışmasam da, müreffeh bir hayat te'min edecek bir servetim var. Alnım açık, lekesiz bir isim yapmışım. Vilâyette, hattâ başşehirde ve Istanbul'da bile meslekî bir şöhret edinmişim. Tanıyan, tanımayan bana hürmet ediyor, yahut da benden çekiniyor. Bunları kaybetmek ihtimâli korkmam için yetmez mi? Ve, gururun, büyüklük kuruntusunun, Allah'ı incitme-

yecek kadarı için bunlar yetmez mi? Ölüm herkesin, her an için omuz başında. Bugün var, yarın yok bir ömre bunlar yetmez mi?

Mahkemedeki ve eski günlerdeki Kenan Bey'e hiç benzemiyor. yumuşacık ve sarıcı bir hüzünle konuşuyordu. Ama, benzindeki uçukluğun yerini, yavaş yavaş, bir kirli pembelik almaya başladı. Sesi de, gene yavaş yavaş, Rahmi'nin duruşmalardan pek iyi tanıdığı sese doğru kayıyordu; kendi sorusunu tam bir Kenan Bey gibi cevapladı:

— Yetmiyor bana Rahmi Bey. Ve ben korkmuyorum Rahmi Bey. Çekinmiyorum bile. Bilmem anlatabilecek miyim? Lâkin zekânızın bana yardımcı olacağına güvendiğim için deneyeceğim: Ben, Rahmi Bey, gururum ve kendimi büyük gördüğüm ölçüde korkmamak ve elde ettiklerimi kâfi görmemek, dünyayı onlarla tahdid etmemek mecburiyetinde olduğuma inanıyorum. Mes'uliyetlerimin; milletime ve memleketime karşı.. ister istemez.. yâni, ilâhî bir mukavele ile yüklenmiş bulunduğum mes'uliyetlerimin, kendimi beğenişim ve büyük görüşüm nisbetinde ağırlaşacağına ve ağırlaştığına inanıyorum. Aksi inanışın gururu tekebbür çirkefine bulayacağına, nefsime hürmeti de hayvâni bir hodbinlik derekesine düşüreceğine inanıyorum. İnsanın büyüklüğü nisbetinde kendini düşünme hakkını kaybedeceğine inanıyorum. Rahmi Bey /

— Bey deme ağbey.

Ve, düpedüz yalvardı:

— Lütfen.. ne olur.

— Affet.

Rahmi'nin sesine ve gülüşüne uygundu, onun yanık yalvarışı da.

Rahmi, Fazıl Bey'in rahatladığını, apaçık, görüverdi: Havadaki gerginlik silinivermişti.

Kâşif de çayları tam zamanında getirdi.

— Peksimet ister miydiniz?

Kenan Bey sormuştu. Doktor;

— Bu enfes çaya günah olur, dedi; ikincide, hattâ, kalırsa, üçüncü bardakta, belki.

Çaylar gerçekten nefisti. Kenan Bey açıkladı:

— Nisbetlerini bilemem.. Kâşif yapıyor harmanı: Akkuyruk, Seylan, Cava.. yanılmıyorsam, bir parça da Albayrak karıştırıyor.

Kâşif'e döndü:

— Öyle mi?

— Evet ağbey. Seylan iki, Akkuyruk bir. Ötekiler yarım.

Doktor bu sırra sevindi:

— Biz evde hepsini müsavi koyuyoruz. Bundan sonra böyle. Teşekkür ederim, Kâşif Efendi.

Kenan Bey'in konuya dönmesini bekliyorlardı. O da, Kâşif çıktıktan sonra, hiç ara vermemiş gibi;

— Rahmi, diye başladı; yağmurun ne demek olduğunu, üç, beş maaşlı ile beş, on haytadan başka, herkes biliyor. Yağmurun nasıl beklendiğini de. Dua boyunca hep bunu düşündüm. Ve, düşündüm ki, insanların ve cem'iyetin, duasını bilmedikleri, çünkü ne olduğunu bilemedikleri bekleyişleri.. şöyle söyleyeyim.. idrâk edemedikleri ihtiyaçları da vardır. Halk onları, ancak, toprağın yağmur bekleyişi gibi bekler: Dilsiz, kelimesiz, aksülamelsiz. Toprak için yağmur duasını insanlar yaptı.. bir saat önce. Yağmursuzluk yüzünden, toprak adına insanlar yandı. İmdi.. peki, diyorum Rahmi.. demeden de yapamıyorum ki, halkın, anlatmaya çalıştığım ve anladığından emîn olduğum o bilemediği bekleyişleri, idrâk edemediği ihtiyaçları.. bulamadıkları için kavruk ve hattâ kısır kaldığı ihtiyaçları te'mine kimler medâr olacak? Pancarların için pompa getirdin. Ne güzel. Başkalarına da verdin. Bu ondan da güzel. Ben de ayni şeyi yapmak istiyorum. Ayni şeyi yapalım diyorum.. buna mecburuz diyorum. Hakikaten büyüksek, aklımızla, bilgimizle övünüyorsak, kendimizi okumamışlardan üstün sayıyorsak.. pompa getirmekten hiçbir farkı olmayan bu rehberlik vazifesini yapmak mecburiyetindeyiz diyorum.

Kâşif'e seslendi. Boşalan bardakları gösterdi. O da ikinci çayları ve peksimeti getirdi. Bir tabak da çökelek getirmişti. Kenan Bey, peynir için;

— Ketenlik yörükleri getirdi, dedi; cidden çok güzel.

Rahmi ile doktor aldılar. Kendisi;

— İstemem, Kâşif, dedi.

Doktor, adeta yalvardı:

— Ye bir parça, Kenan. Dikkat ettim. İmaret'te de iki, üç lok-

macık ya aldın, ya almadın.

— Mîdem istemiyor, Fazıl.

Ve, lâfı değiştirmek istermiş gibi, hemen ekledi:

— Niçin saklayayım Rahmi? kırıldım sana. Elbette sana değer verdiğim, seni sevdiğim için. Şu söylediklerimi de, seven ve değer veren bir dost sitemi say.. sakın teklif sayma.

*
**

Rahmi bu sözlerin teklif olmadığını, o söylemeden önce anlamış, ayrılırken; "Yarın gene konuşuruz, ağbey" demişti.

Gerçekten de, gecikmek istemiyor, hemen ertesi sabah, amcasıyla konuşarak şu veya bu karara varabileceğini umuyordu.

Olmadı ama: Önce amcasını bulamadı, Enginli'ye gittiğini öğrendi. Sonra da, Fazıl Bey, hemen o gece, çaydan beş saat kadar sonra, ona göre, çok önemli belirtiler gördüğü için, Kenan Bey'i trene -zorla- bindirdi, il'e götürdü.

Ne var ki, kazandığı bu zaman Rahmi'nin pek işine yaramamıştı. Kenan Bey yarın sabah dönecekti ve o hâlâ sallanıyordu, hâlâ kararsızdı; kararsızlıktan bunalıyor, burnundan soluyordu. Bağırıverdi mutfağa doğru:

— Len avrat.. n'oldu şo yerebatasıca cızbızlar?

Güldâne mutfağın eşiğine, lüks lâmbasının elmas mâvisi ışığına çıktı:

Kocasının üslûbunu iyi bilir o. Öfkesi yalancıktan mıdır, şaka için, ya da coşuveren sevgiyi açığa vurmak için midir? yoksa, barut fıçısı mı patlamıştır, kolayca ayırt eder. Dahası da var: Öfke gerçekten ise, sebep kendisi midir, yoksaa çarşıdan, pazardan, kahveden mi getirilmiştir, anlayıverir ve ona göre de davranabilir:

— Zorun ne senin, Alla'sen? demincek istedin.. daha beş dakke geçmedi.

Doğru, beş dakika geçmedi, cızbızları koyver deyişinden; ama, Rahmi de dünyanın bir ucundan öbür ucuna gidip geldi: Rıza amca.. Kocadayı.. Süleyman.. ve Kenan Bey'in söyledikleri!

Rıza Efendilerdeki gece konuşmasından sonra, ayrılacakları sırada, Nimet; "Çocuklar bizde yatıversin" demiş, Rahmi de kabul etmişti. Serdar'la Müberrer, iki gecedir onlarda idi. Rahmi suratını astı:

— Eyi ki çocuklar varmış.. yoksa hep böyle kukumav kuşu gibi yalınız başıma kalırmışım. Ha bi de geçip karşıma otur.. iki çift lâf et.. ben de bi karım olduğunu bileyim.

— Hadi ordan, dedi Güldâne işveli bir umursamazlıkla; bilirim ben senin merâmını: Lâfa tutucan beni ki, cızbızlar kömür olsun da, bağırıp çığıracak essah bi sebep bul.

Dönmüş gidiyordu. Rahmi;

— Gel gız, diye bağırdı.

Artık gülüyordu. Ama Güldâne dönüp bakmadı bile. Rahmi de, o zaman, konu komşu duyarmış, umursamadan söylendi durdu. Önce;

— Bin fedâ olsun sana cızbızlar, dedi; hadi gel, dedi. Baktı olmuyor, başladı bu sefer de; kendini bi şey sanın, Arap sen de demeye, esmerlerin en tatlısına.

Aslında gerçekten istiyordu karısının gelip karşısına oturmasını. Çünkü, o gelip otururwhile, çocuklardan, o konu biterse, Sarıkız'la buzağısından, o da olmadı mı, Güldâne'nin mutsuz bacısından ve onun kocası Sami Muallim'in hallerinden konuşacaklar, Rahmi de şu içinden çıkılamaz muhasebeden kurtulacaktı.. kaçacaktı.

İkinci kadeh yarıya yaklaşıyordu; yâni, Rahmi en elverişsiz noktada idi; ama, ister istemez döndü o muhasebeye:

*
**

Bir yanda; "Allaha bin şükür, neyın eksik?"

Öte yanda; "Eren aklın, kavrayan bilginin ve gerçek büyüklüğün sorumlulukları."

Bir yanda, Güldâne, Serdar, Müberrer.. elinden yem yiyen tavuklar.. çiçekler, erik, elma, kiraz, şeftali ağaçları.. Sarıkız'la buzağısı.. bodrum üzerine iki buçuk katlı ev.. bahçeler, tarlalar, bağ ve su pompası..

Ama -toprak ve su pompası der demez- öte yanda da bunlarla ve yağmur duası ile ilgili benzetmeler!

Rahmi -elbette- yadırgayamazdı amcasının endişelerini ve, yıldızları bir türlü barışamamış olsa da, hattâ -ekmek kavgasının didişmeleri içerisinde, Rahmi'nin çocukluğuna el atamamış olsa

da-el âlem için, dâima "Rahmi'nin koca dayısı" olarak kalacak Vahit Bey'in.. Halk Fırkalı Belediye Meclisi Üyesi'nin durumunu! Rahmi Serbest Cumhuriyet Fırkası'na girerse, kim bilir kimler neler söyleyecek, ne tepkiler gösterecekti. Haydi bunları umursama; ama bu sözler ve tepkiler yüzünden, dededen kalma ilişkiler ve aile bağları, kim bilir, ne hallere düşecekti?

Karar vermek -elbette- zordu. Gene bağırıverdi mutfağa doğru:

— Gız Güldâne; başlatma şinci senin de, cızbızların da silsilesinden! Gel şoraya dedim, sana.

— Geldim işte.

Rahmi somurttu. Başını öteye çevirdi. Sonra da kadehini -ilk defa- üçledi.

Güldâne cızbızları onun önüne koydu.

— Yemeycem işte.

Getirdiği öteki tabakta akşamın yemeği güveç vardı. Güldâne onu kendisi için getirmişti. İlk lokmayı inci gibi dişlerinin arasına atarken tekrarladı:

— Geldim işte.

Ve ekledi:

— Annacına da oturdum. De bakalım ne deyceksen. Şonları da soğutmadan atı atıver ağzına bakaym.

Göz göze geldiler.

Sanki onun için söylemişlerdi; kaş ile göz, gerisi söz, diye: Gözler bâdem biçimi.. iri, iri.. ışığa karşı durdu mu, menekşe, alacakaranlıkta kara.. ve "kudiretten sürmeli." Kara kaşlar da pırıl pırıl.

Güldü Güldâne:

"Hınzır karı", ille dişleri de görünsün ister; vara, yoğa gülüp durur.. Rahmi'ye göre elbette.

Lüksün açık mâvi ışığı gözlerinde, kaşlarında, sağlıklı esmerliğinde ve -ille- dişlerinde yakamozlanıyor.

Rahmi -hışımla- döndü. Sözüm ona, parlayacak. Güldâne'nin beklediği ve tezleştirmek istediği de bu zaten. Ama -neden bilmez Rahmi- Kenan Bey buna da izin vermiyor; alışılmışı anlamsızlaştırıyor ve Rahmi'yi gerçeğine.. artık cümlelerini söylemeden bağ-

landığı güzelliğine çiviliyor. Bu da mîzâcın zorlanışı demektir; nitekim Rahmi -biraz da; ama birazcık- üçüncü kadehin etkisiyle adamakıllı duygusallaşıyor, kapıp koyveriyor:

— Çocukların başı'çin söyle Gül.. bu ev elimizden gitse de beni gine seven mi?

Güldâne seziyor; bu akşam başka akşam. Önemli bir şeyler dönmüş olmalı. Ama ne? İşte bunu kestiremiyor.

İşve artık yerini ağırbaşlılığa bırakmıştır:

— Eve değel, ere vardım ben.

Rahmi de değişti ve ona uygun konuştu:

— Olcağından değel ya.. mesel olsun deye söylerim.. çocuklar beni, heç bi şeyciğim olmasa da gine severler mi?

— O nası söz öyle, herif? helbette. Bubalarını sevmeycekler de malı mülkü bol deye Sümüklü Süleymanı mı sevceklermiş!

Sümüklü Süleyman buluşu bir hârikadır: Kasabanın en zengini ve en hor görüleni, en onursuzu!

Rahmi, gözleri dolu dolu, gülüyor:

— Sağ ol avrat.. hadi bana ıcık sazan yumurtası eziver.

Ve bir başka gülüş için kendisini zorluyor:

— Bildin, değ mi?

Bilmez olur mu Güldâne? "Bunu yeyince canım seni daha bi çekiyor, gız."

Ne var ki, Güldâne, istediği kadar, mesele çözümlendi, dert gitti sansın, Kenan Bey Rahmi'nin yakasını bırakmıyor; çünkü, Rahmi, daha Güldâne eşikte iken, hiç istemediği, hattâ hiç beklemediği halde, birdenbire, yedi bin yıl önceki bir sözü hatırlayıvermiştir:

"— Genç meslektaşım, zafer size hiç yakışmıyor.. hiç iyi gelmiyor."

Zafer? Yâni başarı ve her çeşit kazanç?

Güldâne -istediği kadar öyle desin karısı- acaba, kendisine, gerçekten, yakışıyor muydu?

Çocuklar ne ise, ya bu ev, bu bahçe, o tarlalar ve Sarıkız, evet Sarıkız, acaba kendisine yakışıyor mu idi? Hak etmemiş mi idi onları?

Acaba kazanmak başka, hak etmek ve lâyık olmak başka şey mi idi?

Az önce ne kadar rahatlamıştı.. özellikle, Sümüklü Süleyman gözünün önüne geliverince. Ama şimdi?

Elde etmekle iş bitmiyordu galiba. Karşılığını verince de bitmiyordu iş. Bir şeyler hatırladı:

"— Parasıyla değel mi len oğlum? bize neye vermen?"

Park'ta.. kasabanın -Istanbul'a özenti- eli yüzü düzgün tek içkili lokantası Bizim Köşe'de, Cumhuriyet Kıraathânesi'nde bu sözleri ve daha başka benzerlerini çok işitmişti:

"— Bizim paramız gâvur parası mı, hay oğlum?"

"— Bu gayme bizde deye mi geçmez efendi?"

Ve;

"— Sen paradan habar ver oğlum.. bastırdın mı yeşili, temem."

Yalnız bunlar da değildi:

Park'ta, Bizim Köşe'de, Cumhuriyet Kıraathânesi'nde, ora müşterilerinin.. kendisinin bile.. yakıştıramadığı, kimi ayıpladığı, kimi çirkin bulduğu kimseler olurdu. Öyleleri, bazı durumları yüzünden burada yiyip içip oturabilirlerdi; ama, en azından hoşlanılmaz, benimsenmez, istenmezlerdi; yadırganırlardı. Başta, ailelerinin, ya da bir tanıdıklarının hatırı, bir şeyleri, meselâ önemli bir işleri veya işyerleri olan kimselerdi bunlar. Garsonlar onlara da hizmet ederlerdi, ama ellerinin tersiyle.. "köpeğin önüne kemik atar gibi."

Bilirdi bunu Rahmi ve -elbette- öyle bir durumun kendisi için söz konusu olabileceğini -uzaktan, yakından- aklının, hayâlinin ucundan bile geçirmezdi. Fakat gene ayni şeyi hatırlıyordu işte;

"— Tebrik ederim. Lâkin, genç meslektaşım, zafer size yakışmıyor.. hiç iyi gelmiyor."

Başına gururla geçirdiği taç, yoksa, onu çirkinleştiriyor muydu? gülünçleştiriyor muydu?

En azından, bir vergi kaçakçısı, bir tefeci miydi?

Çileden çıkıverdi gene. Ve, Kenan Bey'e karşı duyduğu o gönülden saygı ve sevgi de.. o dev mizaç ve dev yapının çöküşünden duyduğu yürek sızısı da tuzla buz olup gitti; bunların yerini, Ke-

nan Bey'le ilgili her şeye saldırmak hırsı kaplayıverdi: Burnundan soluyordu.. dişleri gıcırdıyordu.. gülüyordu.

*
**

— Neyin var, Alla'sen?

Bir kol uzatımı ötedeki iskemle sanki bin yıldır boştu ve Güldâne, sanki, bir şimşeğin üstünde, sâliseciğin yüzde birinde, pat diye geliverip oturmuştu ona. Gülümsüyordu; yürek burkacak kadar üzüntülüydü. Ona uygun bir sesle de;

— Hadi deyver, diye yalvardı; için rahatlasın.

İş hayatında da, Güldâne anlar mı, anlamaz mı diye düşünebileceği hiçbir meselesi olmamıştı. Her şeyini anlatırdı ona.

Rahmi, bir parça toparlanır gibi olunca, aklına bu ve -aylardan beri- konuşmalarının ağırlığını ekonomik bunalımın, iflâsların tuttuğu geldi:

"— Afyon öyle bi düştü ki, bildiğn gibi değil."

"— Akağa da iflâs etmiş."

"— Topbaşlar'ın, yazık, belkim evleri bilem gitcek."

Aşağı yukarı, bir yıldır Güldâne'ye çarşıdan getirdiği en önemli haberler bunlardı. Kazandığı dâvalar bile önemini kaybetmişti.

Ve -Güldâne'nin, yüreğini burkan üzüntüsü, şimdi, ama şimdi hatırlatıyordu Rahmi'ye- anasının kendisini ve bacısını yetiştirmek için çektiklerini, yâni bir kadın için yokluğun ne demek olduğunu ona o kadar çok anlatmıştı ki..

Bu hatırlayışla da çenesi kenetlendi: Öyle işte; Güldâne'ye en çok anlattığı o olmuştu; anasının çektikleri olmuştu. O kadar ki -o zaman Güldâne on yedisine bile basmamıştı- genç kadıncık, bunu bir dokundurmadır kuruntusuna düşerek.. eziklik duyarak.. çünkü o güzel gözleri dolu dolu, "Allah esirgesin: Emme, dara düşen her ana ööle yapar, helbette" demiş ve, bir hışım, odadan çıkıp gitmişti.

Gerçi Rahmi, bu ana konusunun artık saçmaya döndüğünü o gece anlamış ve açmaz olmuştu; unutup gitmişti de. Ama Güldâne -belki de- o, "bu ev elimizden gitse de beni gine seven mi?" sözünü kocasının şu hâliyle birleştirip bir kara habere yormuştur.

Bu ihtimalle Kenan Bey'e büsbütün kızdı.

Ve, kaptığı gibi kadehini, kalan rakıyı bahçeye Güldâne'nin gelin gelirken, kol kadar bir fidan olarak getirdiği, Rahmi'nin de, kuruyacak diye bin vesvese, eski evin bahçesinden buraya göçürdüğü zerdali'ye doğru serpiverdi. Ona uygun bir hızla da doğrulmak istedi; ama sendeledi. Güldü. Hem de öyle bir gülüş ki, nerdeyse sesi de çıkacak:

— Üçüncü kadeh dokunuyor bana. Çocukların hasreti de binince baya serhoş olmuşum.

Eğildi. Alev alev yanan yanağı şap diye öptü:

— Hadi ekmeğmizi yiyelim.

Rahatlatır, aklına gelenleri silerim düşüncesiyle de ekledi:

— Yarından tezi yok, havuzun kıyısına gözel bi kameriye yaptıralım.. sana da bi beşibirlik bozduralım; kara sultanım benim.

Ve, öteki yanağını da öptü. Bu sefer Güldâne de onunkini.

Rahmi, içinden; "Yere batsın Serbest Fırkası da, Kenan Bey'i de" diye geçirdi. Ama çabucak da ekledi "Töbe, töbe."

Güldâne sofra bezini seriyordu. Kucakladı onu:

— Yiyip de netçem gız.

Râzıydı Güldâne;

— Icık dur.. ocağı söndüreyim, diye fısıldadı.. heyecanla.

*
**

Rahmi, daha gasilhânede, su dökünürken pekiştirmişti kararını: Kenan Bey'e; "bağışla beni ağbey" diyecekti, "avkatlığı bile bırakıyorum ben." Bunu düşündükten sonra mırıldandı da: "Pompa pompadır, toprak da toprak.. benzetmeye menzetmeye fikrim ermez benim." Ekledi de: "Kenan Bey Kenan Bey, Rahmi Bey de Rahmi Bey."

6

BİR BEN VARDIR BENDE BENDEN İÇERİ

KENAN Bey'le konuşurken Doktor Fazıl gene yanlarında bulunsun istemişti; "Münasip göreceği vakti bildirsin" diye gönderdiği Kâmil, şu cevabı getirdi:

Kenan Bey evinden çıkmıyormuş. Doktor, ikindiden sonra ona bakmaya gidecekmiş. Vakti uygunsa birlikte giderlermiş.

Demek Kenan Bey'in durumu daha da kötüleşmişti. Nitekim Kâmil, Fazıl Bey'in endişeli göründüğünü de söyledi. Gerçekten de, Rahmi, buluştukları zaman gördü; Fazıl Bey endişeden öte, düpedüz dertliydi. O kadar ki, Rahmi yol boyunca söyleyecek söz bulamadı.

Kenan Bey'in evi, İkizkaya'nın yamacını saran sokakta idi. Kenan Bey onları, ovaya bakan oturma odasının sedirinde, gecelik entarisinin üstüne giydiği, Şam işi hırkası ile, yarı uzanmış olarak karşıladı:

— Kusura bakma Rahmi.. yolculuk iyice halsiz bıraktı beni.

Buyur ettikten sonra da ekledi:

— İyiki geldin; senden ricalarım olacak.

— Emret ağbey.

Bir insan.. bir dev yapı, bir hafta içinde bu kadar eriyebilir miydi?

Rahmi, "emret ağbey"i, her şeyi unutup gitmiş olarak, yürekten söylemişti. Kenan Bey açık bir minnetle gülümsedi.. halsiz halsiz.

— Sağ ol. Bendeki dosyalara vaz'iyyet eder misin? Öyle anlaşılıyor ki, ben uzun müddet duruşmalara giremeyeceğim. Bilirim; senin pek vaktin yok.. ama /

— Ne demek ağbey.. asıl işim bu olacak.

"Avkatlığı bile bırakacağım ağbey!" Hatırladı.. Çorapsız'ın Zehra'ya çarşaf olacak cübbeyi de!

Başarı -zafer- ona, acaba, gerçekten yakışmaz mıydı? Bunu da düşünmeden yapamadı.

— Şimdi rahatladım, dedi Kenan Bey.

Ve ağzından kaçırıverdi:

— Gözüm arkada kalmaz artık.

Demek düşünürmüş ölümünü.. belki de hep onu.

Rahmi yutkundu. Göz ucuyla doktora baktı. Yok ama: Doktor hep öyle.. duymuyor.. işitmiyor.. görmüyor.. sanki.

Kenan Bey sözü -güya- değiştirdi:

— Duur.. bitmedi ricalarım. Bilirsin, Hilâl-i Ahmer'in reisiyim. Çoktandır ayrılmak isterdim. Söylemiştim de âzalara. İsim istemişlerdi benden; yerimi alacak zât için. Fazıl da biliyor. Mâlûm, o da âza.. hep seni düşündüm. Bilmem?

— Seve seve ağbey.

Kenan Bey'in ricaları bu kadar olmalıydı. Ayni halsiz gülümseyişle ellerini uğuşturdu:

— Şimdi bir çay içeriz.

Çay için dışarıya seslenirken, Rahmi eklemişti:

— Şeref duyarım.

Ama o kadarla da kalmadı; ilk konuşan oldu.. hem de;

— Ağbey.. fırka meselesi? diye sorarak.

Kenan Bey'in gülümseyişi buruklaştı:

— İnsan her istediğini yapmaya vakit bulamıyor, Rahmi. Bilmem hatırlar mısın? bahardan bile önceydi.. gene üçümüzdük:

Yaparsın, yapamazsın iddiaları içinde; 'Kış bastırmadan' demiştim.. gûya, kış bastırmadan, Himâye-i Etfal namına, kimsesiz çocuklar için bir yuvayı tamamlattırmış olacaktım.

Gene buruk buruk gülümsedi:

— Nerde? Müteşebbis Hey'etini kurdurabildim, o kadar. Sonrası? Sonrası ağrılar, sancılar, halsizlikler, bitkinlikler.. haydi vilâyete.. olmadı Istanbul'a.. yeniden vilâyete! Hatâ ise Allah affetsin; yaz başlangıcından beri fırkayı ondan da mühim görüyordum. Gücüm artık iki gayrete birden yetmiyordu. Bırakmak zorunda kaldım o iddiamı.. utançla.

Gerçekten de, o utancı hâlâ duymakta olduğu belli oluyordu. Yorulmuştu da. Göğüs geçirdi ve ancak, birkaç derin nefes aldıktan sonra sürdürebildi konuşmasını:

— Artık iyice anlıyorum ki.. Rahmi.. benim kaderim, en çok istediklerime.. yaptığım için en çok sevinip övüneceklerime izin vermeyeceğini, artık belli etmiş bulunuyor. Fırka işi, Rahmi.. kendimi zorlaya zorlaya vardığım noktaya bakıyorum da.. şimdiye kadar konuşup anlaştıklarımla.. ben koşturmazsam.. ı'ıhh, yürümez: Evet diyenlerin hepsi de ikrarlarına sahip ve sâdık kişiler.. lâkin, ne yazık, aralarında, adliye ile, emniyet ile, mülkiye ile münasebete girişebilecek kimse yok.

Bu kesik kesik soluklar.. konuşmaya yetmeyen güç.. ve Kızılay için bile "gözüm arkada kalmayacak!" Kaderin böylesini görmemişti Rahmi. Böyle bir kader aklına bile gelmemiş, çünkü ölümü, bu açıdan, düşünmemişti. Ve, bu kadar dev bir yapıda daha bir dokunaklı oluyor, insana, semtine uğramadığı duygular getiriyordu.

Rahmi, günlerden beri hep bunu düşünmüş ve kesin kararını vermiş gibi, aklına o anda gelen sözleri, bir kitaptan okur gibi, söyleyiverdi:

— Ağbey, o işlerle ben uğraşabilirim.

Fazıl Bey bakakalmıştı. Rahmi ona tatlı tatlı güldü. Kenan Bey de ancak sekiz, on sâniye sonra konuşabildi:

— Rahmi.. sen sağ olasın Rahmi.

Ve, nereden bulduğuna akıl sır ermez bir güçle coştu; konuya, nerdeyse, iyileşti dedirtecek bir canlılıkla sarıldı:

Kendiliklerinden gelenler de olmuş. Aralarında, hattâ, Süley-

man gibi, Dişçi Nevzad gibi ve -burada, "şaşıracaksın, sanırım ilk defa onunla ayni şeyi yapıyor" diyordu- Eczacı Yâkûb gibi "münevverler" varmış.

Kenan Bey, esnaftan, zenaatkârlardan iyi, dürüst ve itibarlı bildiği kiminle konuşmuşsa "evet" cevabını almıştı. Onlar sezmiyor, hattâ tahmin etmiyor, biliyorlardı.. kavramışlardı vatandaşlık vazife, hak ve hürriyetlerinin önemini de, yararlarını da.

Bunu söylerken gözleri dolmuştu. Bir gülümseme çabasıyla bu duygu taşkınını gizlemeye çalışarak;

— Bu nasıl oluyor diye çok düşündüm Bey'ler, dedi; sonunda da İslâm'dan elbette dedim.

Ve, gücünün son kırıntıları pahasına anlatmaya çalışıyordu:

Ona göre, İslâm'ın tortuları, yâni bozulmadan kalan bazı kuralları, ilkeleri ve değer yargıları bile Türkiye için -kullanılabilirse- çok az ülkenin elde edebileceği bir büyük kozdur.

Kenan Bey, burada, Hazret-i Ömer'le ilgili bir anektod anlattı:

Hazret-i Ömer, Halife seçildikten sonra yaptığı ilk konuşmanın bir yerinde; "Doğru yoldan ayrılmayacağım" deyince, mesciddeki saflardan birisinden bir ses ve bir kılıç yükselmiş; bir bedevi salladığı kılıcı kastederek; "Sen onu düşünme" demiş, "doğru yoldan çıkacak olursan bu döndürür seni."

Kenan Bey, İslâm'la birlikte, eski Türk törelerinin de bu anlayışa uygun olduğunu söylüyor, Osmanlı'nın, bozulmadan önce, önemli mâlî, mülkî, askerî kararları câmilerde, cemaat önünde, tartışmaya açık tuttuğunu anlatıyordu. Ona göre, dünyanın en uzun ve köklü imparatorluğunu kuran da işte bu yönetici ve yönetilen bütünleşmesi idi.

Ve; çağımızda bu bütünleşmeyi sağlamanın tek yolu, gerçek bir parlâmento.. kökü millette bir parlâmento'dur diyordu. Gene ona göre, Üçüncü Millet Meclisi böyle bir nitelik taşımaktan çok uzaktır; birinci ve ikinci meclislerin yarattığı ümitleri zedelemekte, aşındırmaktadır. Göstermeliktir.

Kenan Bey, burada, öncekilerden çok daha uzun bir nefeslenmeden sonra, kelimeyi kullanmadan, Rahmi'nin "korku" konusuna geçti:

— İktidar hırsının ne olduğunu bütün insanlık öğrenmiştir. Tarihin en kanlı gaddarlıkları iktidar için, iktidarı kaybetmemek veya

ele geçirmek için yapılmıştır. Lâkin.. çok yavaş yavaş da olsa.. tarih değişiyor.. çünkü insan değişiyor. 1789'un üstünden bile bir buçuk asır geçti. Namık Kemâl de bir nesil arkada kaldı.. onunla aramıza bir de Lenin girdi. Amerika girdi. Hülâsa, başşehir'lerin mânası değişti. Milletler bu yeni mânayı kavramak için çok zorluk çekmiş, çok zaman harcamıştır. Lâkin bunu kavradıklarını iktidara müteveccih ihtiraslara kabul ettirebilmişlerdir. Garb medeniyetini üstün hâle getiren de bu olmuştur.. milletlerin iktidar'ın köküne sahip çıkışları.. idâre edenleri mürâkabe haklarını evvelâ idrâk, sonra da ihkak etmeleri olmuştur. Evet; Garb'da çok zor alınmıştır bu netice.. kanlara ve göz yaşlarına mâl olmuştur. Lâkin bizim milletimiz, ırkî ve millî hasletlerinin ve harsının sâyesinde, ayni neticeyi, münevverleri mes'uliyetlerini müdrik hâle geldiği an istihsâl edebilecektir. Buna inanıyorum.. ve.. o kıymetli ânın geldiğine inanıyorum. İsmet Paşa hazretlerinin ve hizbinin iktidar için, geçen asra gömülen ihtiraslara kapılmayacağına.. kapılamayacağına inanıyorum. Olmaz, olmaz diyelim ve, bir ân için, kapılacaktır, hattâ kapılır farz edelim. O zaman da Ulu Gaazi'nin samimiyetine inanıyorum: Bizzat açtırdığı çığıra karşı, değil gaddarca davranılmasına, kanunsuzluklara bile müsamaha göstermeyeceğine inanıyorum:

Kenan Bey, bunun kuru bir inanç olmadığını da, ilk defa, açıkladı:

— 1908 öncesinden beri sevişip hemfikir olduğumuz ve hâlen mühim siyâsi mevkîlerde bulunan ahbaplarım bunu bana ayrı ayrı yazmışlardır. Onların adreslerini sana vereceğim Rahmi. Şimdi demek isterim ki, yeni fırka Gaazi Paşa hazretlerinin, sâdece teşvîk ve müsaadeleriyle değil, asıl mühimmi, en eski ve en yakın arkadaşlarını tavzifiyle kurulmuştur. Hülâsa, bugünkü vaz'iyetin İttihat Terakkî ile de, Terakkîperver Cumhuriyet devriyle de zerre alâkası bulunmamaktadır; buna hissen ve fikren emînim.

*
**

İçten gelen heyecan ve zorlama canlılık Kenan Bey'i büsbütün bitirmişti. Hışıltılı soluklarla sustu. Yüzüne kan basmış olmalıydı; ama bu, yanakları pembeleştirmiyor, zaten onun olmayan uçuk esmerliği, mora çalarmış gibi, koyulaştırıyordu.

Rahmi, sanki onu görmemek ve unutmak istermiş gibi, konuşmaya başladı: Demin söylediği o söz, sanki, uzun uzun ölçüp biçtikten sonra vardığı bir karardı.. öylesine benimsemişti. (Bunu,

sonra sonra fark edecek ve gülecekti.)

Rahmi'nin -mîzâcı gibi -konuşması da Kenan Bey'inkine benzemiyordu. Yorumlara, açıklamalara metelik verdiği yoktu: Sâdece yapılabileceklerin ve yapılması gerekenlerin üzerinde duruyordu; önce, parti için en elverişli yeri buluverdi. Konuyu açtığı zaman doktor;

— Çakır dükkânı boşaltıyor, demişti; genişçedir orası, bu işe elverişlidir.

Hemen karşı çıktı:

— Yoo be enişte; koskoca fırkaya bi göz olur mu?

Rahmi, en az üç oda diyor ve sayıyordu:

Biri yönetim kurulu için, öteki gelip giden "ateşli ve telâşeci" taraftarlara, oturup konuşsunlar, tartışsınlar, haber alıp versinler ve meseleleri çözümlesinler diye.. üçüncüsü de, başkan, kâtip ve dosyalar için.

— Ben derim ki, Tiftik Hanı'nın, Mahfel'e bakan köşesini tutalım. Böylece, hem kahve ocağı da bize kalır, hem köylüsüyle, kentlisiyle iç içe oluruz.

Kenan Bey konuya sarılmıştı:

— Muşlu vermez, dedi.

Rahmi güldü:

— Sen onu bana bırak ağbey; verir de azâmız bile olur. Kuyruğu benim elimdedir onun. A'za dedim de, ağbey.. Nalbant Musta'fendi ile konuşmadınız sanırım. Onu idâre heyetine mutlaka alalım.. ova köylerinde hatırı pek sayılır. Kimseye de kötülüğü dokunmamıştır.. eli açıktır, yüreklidir.

Doktor;

— Gelirse çok iyi olur, dedi.

Rahmi ona da, Kenan Bey'e söylediğini tekrarladı; ama sebep değişikti:

— Sen onu bana bırak enişte.. beni oğlu gibi sever.

Rahmi daha sonra da, hemen bu akşam, yatsıdan önce gerekenlerle görüşüp konuşacağını ve dilekçeyi yarın sabah kaymakamlığa vereceğini söyledi.

Canlıydı. Konuşurken neşeli, şevkli bir heyecanı vardı.. ve bu-

nu anlamamak, hattâ görmemek imkânsızdı. Kenan Bey başını pencereye çevirdi: Göz pınarlarında titreşen yaşlar, akşam güneşiyle yıkanan ovanın sarışınlığını emiyor, altın suyuna dönüşüyordu. Yutkundu;

— Sağ ol, diyebildi.

Rahmi sedire -koşar gibi- gitti. Onun yanına oturuverdi. Geniş omuzlarını sımsıkı tutuyordu:

— Ağbeylerin ağbeysi.. sen hiç merak etme.

Yumuk gözlerinin kenarları kırış kırış, kocaman dişleri meydanda, gülüyordu.. her zamanki gibi, sessiz sessiz. Ama -pek az olduğu gibi- soluğunu keserek. Benzeri çok olmayan bu gülüşlerinde, insanın ona; "Hadi, hadi; çocuk olma.. bırak ağlamayı" diyesi gelirdi.

Aynı hızla uzaklaştı. Yerine oturmadı; düşündüklerini ayakta anlattı, ahretlik teyze'nin getirdiği çayı da ayakta içiyordu:

Öbür gün "Şehir Pazarı" idi. Dört bir yandaki köylerden, bucaklardan sürüyle gelenler olacaktı. Rahmi, seçeceği kimselerle haberi yayar, sözü geçenleri ve uygun buldukları ile kendisi konuşur, sağlam bir teşkilât kurmaya çalışırdı.

Son olarak;

— İzin verirsen, dedi, fahri reisimiz olduğunuzu söyleyelim.

Kenan Bey'in bunu kabul ettiğini anlayınca da ekledi:

— Bu iş bek dadlı olceğe benzer.

Bu seferki gülüşüne Kenan Bey'le doktor da katılmıştı.

*
**

Daha sokak kapısı arkalarından kapanırken doktor ona dönmüş, yüzüne, ilk defa görüyormuş gibi bütün dikkatiyle uzun uzun bakmıştı. Neden sonra mırıldandı:

— Ne biçim adamsın sen; anlayana aşk olsun.

Rahmi güldü:

— Durmayalım enişte. Gören de seni pek kızdırdığımı sanacak.

Elini omzuna atmış, itiyordu doktoru. Ve artık hep gülüyordu. Bu gülüş, bir ara gülümsemeye döndü ve öylece kaldı:

Ne biçim adamdı?

Orta Hamam'ın arkasındaki sokakta, ayrılacakları zaman;

— Enişte be, dedi; ne biçim adam olduğumu bi bilen varsa, sevabına, bana da deyversin. Hadi eyvallah.. kolları sıvayem ben.

Doğru çarşıya indi. Başta Muşlu, konuşulacaklarla konuştu ve hemen hemen hepsiyle anlaştı. Yalnız kasabanın ileri gelenleri ile varlıklı tüccarlarından değil, demirci, arabacı, tenekeci, kunduracı.. çeşitli zenaat kollarının sayılıp övülen kişilerinden de söz aldı. Son olarak da, Çarıkçı'nın Veli'yi buldu:

— Uzat len kulağnı, dedi; habarın ballısı var: Hani fırka, fırka deyip durduydun ya? hah işte; onu ben kurcem. Şşş.. kimseciklere deme.. sende kalsın.

Ve, yönetim kurulu üyelerini de bir bir saydı. Gözü, keyfinden olacak, hiçbir şeyi görmüyordu.. Karşısındaki Veli'nin yüzünü bile. Ancak, o;

— Aşk olsun sana, Mumcu'nun oğlu, derken uyandı.

Epey de şaşırdı; çünkü Çarıkçı, gerçekten sitem mi ediyor, yoksa dalga mı geçiyor, anlayamadığı bir ses tonu ve eğri bakışla eklemişti:

— Bakarın herkesleri almışın.. ha bi de bizi hatırlaseydin.

*
**

Rahmi, ertesi sabah, kaymakam beye dilekçesini verdikten sonra, hayırlı uğurlu olsun'a gelenlerden başını kaşıyacak vakit bulamadı. Demek, Çarıkçı Veli başta, öteki konuştukları boş durmamış, haberi yaymışlardı.

Ve, gelenlerin arasında da, yolda, çarşıda karşılaştıklarının içinde de, Veli gibi konuşanlar ve davrananlar az olmadı. Bunların da, hangisi dalga geçiyor veya uyutmak istiyor, hangisi, hatırlanmadığı, önem verilmediği için gerçekten gücenmiş, belli değildi. Ama, kesin olarak belli olan bir şey vardı: İlginin büyüklüğü.

Rahmi, görüyor, düşünüyor ve hep gülüyordu.

Bununla beraber, gülüşünü -engelleyen değil- değiştiren bir şeyler de vardı:

Kutlamaya gelenlerin arasında hiç ummadıkları olmuştu; ama, çarşıda, karşılaştıkları zaman, on adım kala yol değiştirip görmezlikten gelenlerin içinde de hiç ummadıkları oldu ve; "Bu fırkacılık emme de tuhafmış haa" diye düşündü. Bu bir.

İkincisi, kaymakam bey!

Kaymakam beyin aşırı iltifatları.. gazoz ikrâmı.. konuşmayı sohbete döküşü; "Memleket ve millet için hayırlı, uğurlu -olsun değil- olacak" deyişi!

Ankara rüzgârı idi bu.. elbette: "O kadarına bizim de aklımız erer."

Ama, gülüşünü değiştiren düşüncenin en önemlisi Rıza Efendi idi:

Rıza Efendi, haşhaşhâneye yeni bir değirmen almak için İstanbul'a gitmişti; ertesi günkü posta treni ile dönecek.. ve, acaba, nasıl karşılayacak, neler diyecekti?

Bu soru kafasına takıldıkça, gülüşü mîde spazmı geçirir gibi oluyordu:

İyi biliyordu; sözleri ne olursa olsun, hangi kelimeleri kullanırsa kullansın, amcasının söyleyeceği şey, "iki, üç gün daha sabredemez miydi?" olacaktı. Rahmi'nin, kendisiyle görüşüp konuşmadan verdiği kararı belki.. belki değil, kesinlikle, saygısızlık saymayacaktı. Buna karşılık, güceneceği de kesindi ve Rahmi, gücenmesini istemiyordu onun. Bağırıverdi:

— Olan oldu be avrat.

Güldâne işitmişti; söylemek istediğini söylemek için böyle bir şey beklermiş gibiydi: Mutfak kapısına gelerek;

— Eyi ya, dedi; olan olduysa neye için içini yiyip durur!

Rahmi terslendi:

— Demesi koley.

Güldâne'nin dişleri, lüksün açık mavi ışığında yakamozlandı:

— Ben de onu derim işte.. koleyi koyup ta zora gitme derim.

Rahmi, basamakta oturan Müberrer'e, ama Güldâne'ye işittirecek bir sesle ve mutfağa doğru söylendi:

— Buban ne çeker, umurunda mı?

Müberrer pek keyiflendi.. güldü bile.

Yiyiverecekmiş gibi baktı ona:

— Anası kılıklı.. n'olcek!

Müberrer daha bir güzel güldü.

Rahmi balkonla mutfak arasında gidip gelmeye başladı.. olmadı.

— Savsaklanıp durmayın be, diye bağırdı.. olmadı.

— Daha sofra bezi bile serilmemiş, diye söylendi.. olmadı.

Kalkıp mutfağa doğru yürüyen Müberrer'e:

— Kürt gelini gibi sallanıp durma sen de, diye söylendi.. gene olmadı.

Mutfağa, Müberrer'den önce daldı ve Güldâne'nin boynunu, saçlarının yanından öpüverdi.. oldu:

— Avrat be, dedi; şo fırka işini emmim heç istemediydi.. gönül kor deye korkarım.

Güldâne maltızda patlıcan kızartıyordu. Tavaya yeni dilimler atacaktı;

— Icık geri dur.. yüzüne gözüne sıçrar, dedi.

Ve, ancak işini tamamladıktan sonra döndü ona:

— Yoo be.. güvenir o sana.. görcen bak.

— İşallah, dedi Rahmi.

Gerçek bir dilekti bu. Rahatladı da. Yakaladığı gibi kaldırdı Müberrer'i ve şapur şupur öpmeye başladı.

— Aman be babaaa.

Buba dedirtemezdi ona. Kaymakam beyin kızına özenirdi Müberrer ve hep o dille konuşurdu. Anasını bile zorlardı İstanbullular gibi konuşsun diye.

— Buba çıksın emi, diye bıraktı kızını: Ben de oğlumu severim.

Yok ama; o kadarı fazla olurdu:

— Onun da sevilecek bir yanı kalmadı ya..

Bu sefer tatlı tatlı okşadı kızını ve sokağa bakan odada, koca koca üç ciltlik "İki Çocuğun Devr-i Âlemi"ne, dört gündür, gömülen oğluna seslendi:

— Serdar.. gel gaari.. ekmek yiycez.

Sofra bezini serdi. Kasnağı, kasnağın üstüne de siniyi kendi koydu. Ama aklı hep ordaydı. Tahta kaşığını alırken;

— İşallah, diye tekrarladı; senin dediğin gibi çıkar avrat.

İçinden de ekledi: "İşallah Süleyman'ı da sen ayarttın demez."

*
**

Süleyman'la aralarındaki soğukluk sürüp gidiyordu. Süleyman, Rıza Efendi'nin evindeki gece toplantısından sonra yakınlık göstermiş, fırka için;

— Gir ağbey, demişti.

Rahmi'nin cevabı, kendi deyişi ile, "dangalakça" oldu:

— Ne yâni yiğenim, fırka işi olmasa heç mi konuşmeycen benimle?

Bu cevapta hem "girmeyeceğim" anlamı, hem de onun Sâmi Muallim'le gittikçe artan arkadaşlığına taş vardı. Soğukluk daha da arttı. Ve, düne, yâni fırkayı kuruşuna kadar sürdü.

Ne var ki, Süleyman'ın eskisi kadar, hattâ daha da sıcak olarak yenilenen sevgisine sevinemiyordu, çünkü ve her şeyden önce, Süleyman, fırkacılığa onu şaşırtan bir heyecanla sarılıvermişti. O az konuşan ve herkese saygılı "Rıza emminin oğlu" gitmiş, yerine, çarşıda, pazarda, kahvelerde, gırdiği her dükkânda veya dükkânına gelenlerle, karşısındakinin durum ve tutumuna göre, kiminde nutuk atar gibi konuşan, kiminde sert tartışmalara giren kâh öfkeli, kâh ateşli biri gelmişti. Rahmi bunu görüp işittikçe; "Başına iş açacak" diye dertleniyordu.

Sonra; tez elden, Sâmi Muallim ile de bozuşmuştu. Sebebi öğrendi Rahmi: İlk günlerde, yâni, Rahmi Kenan Bey'e olumsuz cevap verdikten sonraları, Sâmi Muallim Serbest Fırka'yı tutmaya başlamış; ama Rahmi fırkayı kurar kurmaz da, tam bir yüz seksen derecelik dönüşle, Gülbeyazlar'dan ileri bir Halkçı olup çıkmış. O kadarla kalmamış, Süleyman'a da baskı yapmaya kalkmış. Rahmi, bunları dinledikten sonra gülmüştü: "Eee" diye geçirerek, "o bize Gülbeyazlar'dan bilem düşman oğlum." Ve gene içinden eklemişti: "Neye düşman ki?"

Bütün bunları, hiç kuşkusuz, Rıza Efendi de pek kısa bir zamanda görecek, anlayacak.. asıl kötüsü.. işitecekti. Bunun için de; "Çık işin içinden!"

O akşam Rahmi, eve dönerken, Afyon Hanı'na uğradı, faytoncu Hâmi'ye;

— Postaya, emmimi karşılamaya gitçez, dedi; acık erken gel emme; emmim gile uğrayıp Süleyman'ı da alcez. Tehir varsa ona göre gelin gaari.

Faytona hep beraber bindiler. Rahmi yolda;

— İstersen Serdar da gelsin benimle, dedi.

Güldâne anlamıştı:

— Eyi olur, dedi.

Serdar Rıza Efendi'yi Rahmi'nin gülüşünden daha yumuşatırdı.

Müberrer annesiyle indi. Onların yerine Süleyman geldi. İstasyona varışlarından az sonra da tren göründü.

Rıza Efendi, geleceklerini adı gibi bildiği halde, karşılayıcılarını görünce sevindi, gururlandı;

— Bak heleee Serdar'ım bile gelmiş, dedi.

Kocaman iki bavulu vardı. Onları arabaya Süleyman taşıdı. Rıza Efendi de ona iltifat etti:

— Evdekiler nası? seninkiler? eyce yaklaştı değ mi?

Sorunun son bölümü doğumu beklenen torunu ile ilgili idi; Süleyman'ı hem vakurlaştırdı, hem de utandırdı. Kısacası, eve kadar her şey iyi idi; Rahmi de; "hep böyle gitse" diye gülüyordu.

Evdeki karşılama da bu havayı sürdürdü. Rahmi tam; "Bu geceyi atlattık.. yarına Allah kerim" diyordu ki, gürültüye uyanan Müberrer, Rıza Efendi'nin; "Sultan kızım uyanmış benim" sözünü, rüyasının devamını tamamlar gibi kesiverdi:

— Büyük amca, babam fırka reisi oldu yaa!

Sızıp kaldığı yer minderinde bağdaş kurmuş, gözlerini uğuşturuyor, tatlı tatlı -belki de rüyasına- gülümseyerek esniyordu.

Bir ümit; Rıza Efendi, galiba, duymadı.. veya anlamadı: Yüzünde hep o halsiz memnuniyet, yere çömelmiş, kocaman meşin bavullarından sarısını açıyordu. Mırıldanıyordu da.. türkü yakar gibi:

— Sultanıma neler aldım ben; neler de, neler aldım.

Hacı Bekir paketlerini, öte beri kutularını ağır ağır çıkarıyor, bir kenara koyuyordu. Nihayet upuzun bir; "Baaak" ile, üç aylık bir çocuk kadar büyük bir bebek çıkardı. Yatırıp kaldırdı; "anne"-ye benzer sesini dinletti, açılıp kapanan masmavi gözlerini gösterdi. Sonra da; "Daha duuur" diye bir paket açtı ve mini mini tencereleri, tavaları, sahanları ile, kevgiri bile olan tam bir mutfak takımı çıkardı. Bu arada -belli bir şekilde buruklaşan- Serdar'a göz kırpmayı da unutmadı.. yatıştırdı, rahatlattı onu.

Müberrer'e gelince, şimdi rüyâ görür gibiydi o: Annesinin, kü-

çük ve büyük yengelerin çıkardıkları hayranlık seslerini bile işitmiyordu; gülemiyordu bile: Pespembe dudakları aralık, iri ve yeşil elâ gözleri, kelimelerini bilemeyeceği mutluluğa saplanmış!

Sonra, doğruldu. Onların yanına gitti; bebeği -tıpkı annesi bir vakitler kendisini nasıl alırsa öyle- kucağına aldı. Uzun uzun gözlerine baktı. Kulağına fısıldadı:

— Uyu.. sana yemek pişireyim.

Oh.. her şey pek güzeldi. Rahmi de bunun bozulmasını istemiyordu:

— Hadin, dedi; gidelim.. sabah olsun pişirirsin sen de.

— Acelen ne Sarı?

Rıza Efendi sormuştu bunu.. bu aceleyi gerçekten anlayamamış gibi bakarak.

— Yorgunsun be emmi.. sonra.. zati vakit de pek geç oldu.

— Yo, yo.. heç yorgun değilim. Uykum da yok.

Ve dokundura dokundura ekledi:

— Emme sen yorgunsan, o başka.

Ayağa kalktı, karısına döndü:

— Bize iki kayfe yapıver, gız. Biz yokarda iki çift lâf edelim.. kaç gün var görüşüp konuşmayalı..

Ve, önde o, arkasında da -süklüm püklüm ve gülerek- Rahmi, merdiven başındaki idare lâmbasını alarak, yukarı çıktılar. Konsolun üstündeki karpuzlu lâmbayı Rıza Efendi, kendine has ağır hareketlerle yaktı.

Rahmi, Rıza Efendi; "Yokarda" dediği zaman başlamıştı gülmeye. Çünkü; "Yukarılardan düşürecek bizi" diye düşünüvermişti.

Rıza Efendi, lâmbanın şişesi ısınsın diye de bekledikten sonra, fitili yeterince açmış, ondan sonra da, halıyla kaplı sedirin köşe minderine -kendinden büyük misafiri yoksa- hep oturduğu yerine geçmişti:

Gümüş sıgara kutusunu, kibritini çıkarıp Rahmi'nin oturacağı orta minderine doğru itti. Ceplerinde kehribar tesbihini ararken;

— Geç.. otur, dedi.

Rahmi oturdu:

— Eyi geçti mi yolculuğun?

— Eyi, eyi. Süleyman nerde?

— Aşşada kaldı.

— Neye gelmezmiş? çığırıver.

Rahmi davrandı. Rıza Efendi'nin dudaklarında da o halsiz gülümseyiş belirip kayboldu:

— Sesin daha tez gider.

Ve Rahmi gülünce o da güldü:

— Gitmek için bahana aran.

— Yoo be emmi.

Rahmi, kapıya doğru, "Süleyman" diye seslenirken, Rıza Efendi de;

— Hadi hadi.. bilirin ben seni, diyordu, gülerek.

Süleyman fazla bekletmedi. Rıza Efendi o yana bakmıyordu; gelişini gölgeden fark etmişti. Gene bakmadan;

— Geldin mi.. eyi.. otur, dedi.

Süleyman yer minderlerinden, babasına karşı olanına oturdu.

Seher kahveleri getirdi. Rıza Efendi Rahmi'ye, tabakayı işaret etti; izin verdi:

— Duman et.

Rahmi Bafra Mâden'ini çıkarıp bir sıgara yaktı.

— Daha gitmeden işittiydim: Kenan Bey eyce kötülemiş deye. Şinci nası?

— Eniştenin dediğne göre.. demesine de lüzum yok ya.. mısmıl kötüledi.

Sustular. Rıza Efendi;

— Yazık, dedi içini çekerek.

Sonra, Rahmi'ye baktı, bütün ağırbaşlılığı ile:

— O yükü ondan aldığna sevindim.

Rahmi'nin gülüşü donuverdi: Sevinemeyecek kadar şaşırmıştı. Bakakaldı.

— Sana az arka çıkmadı, diye yeniden konuşmaya başladı Rıza Efendi. Öyle olmasa bile, aklına da, ahlâkına da herkesler güvenir. Hep doğru yolda gittiydi. Hâkimliğinde de üstüne söz getirtmediydi. Allah şifasını tez versin. Deyceğim şu: Eyi etmişsin.. sevindim.

Süleyman'a döndü:

— Tabla ver ağana.

Sonra da, o denileni yaparken Rahmi'ye sordu:

— Bu da yazıldı mı?

Rahmi başını salladı. Süleyman boş fincanları almaya davrandı.

— Dursun şinci. Otur. Dinleyin.

Tesbihini yanına koydu. Tabakaya uzandı. Bütün dikkatini sigara sarmaya vermiş gibiydi; ama en uygun kelimeleri araştırdığı belliydi:

— Beni bildiyseniz bildiniz. Kimsenin işine de, gidişine de karışmam ben. Süleyman'ınkine de karışmam. Okuycam dedi. Okuttum. Kimya mâlimi olcem dedi. Ol dedim. Bitirdi geldi mektebini; mâlimlik yapmeycem, ıtriyatcılık yapcem dedi. Ona da eyi dedim, sen bilin dedim. Sonracığma, anasının ağzıyla, everelim seni gaari dedik, bir iki gız söyledik. Heç birini istemedi. Anasına, Kılıçların Vedâ'yı isteyverin demiş. İstedik; bildiğin gibi, söz kestik.

Kımıldamadan dinliyorlardı. Rıza Efendi sardığı sigarayı tabakaya koydu. Kapağı kapattı. Bu işin bitmesini beklermiş gibiydi:

— Şinciii, diye doğruldu; o daha ev açmadı, bu bir. İkincisi, işlerinin daha n'olcağı belli değil. Bugün için, çok şükür, bi muhtaçlığı yok.. ekmeğni çıkarcak gibi. Emme, ben gine de derim ki, bi er kişinin evini kurmadan, ocağnı tüttürmeden, işini hala yola komadan.. bi de, yaşını, başını almadan milletin gidişatına, memleketin işlerine garışması pek yakışık almaz. El âlem; sen gendine nettin ki, bana netçen deyverir.

Konuşurken, doğruluverecekmiş gibi, dizlerinin üstünde dik oturuyordu; sırtını yeniden, dantel işlemeli bembeyaz patiska ile örtülü ot yastığa verdi, bağdaş kurdu. Kısa bir aradan sonra da ekledi:

— Emeee, gine de gendi bilir.

Merdivenler gıcırdadı. Rahmi de anladı: Rıza Efendi'nin inadına, etli, canlı, yengesi geliyordu. Kadın elinde bir bakır tepsiyle göründü:

— Oldu olcek dedik.. şonları da yiyverin.. sözleriniz tadlanır.

Üzüm, elma, armut getirmişti. Kocasına;

— Hepsi de bizde yatır gaari, dedi; çocukları yatırdık bile.

Rahmi'ye döndü:

— Sizin yatağı da serelim mi? Güldâne, ne der diyor.

Rıza Efendi;

— Doğrusu da bu.. pek geç oldu, dedi, sen de benim kadar yorulmuşundur.

— Eyi ya, dedi Rahmi.

Yenge;

— Hadi buyurun, dedikten sonra çıktı.

— Buyurun.

Rıza Efendi bir salkım üzüm aldıktan sonra söylemişti bunu. Bir aradan sonra Rahmi'ye baktı:

— Senin fırkaya girişine neye sevindim? Belki garibine gider diye derim: Demin, aşşada, bavulu açar, Karabiber'in bebeğni çıkarırken, eyice düşündüm. Hani sen dediydin, biz fırkaya girsek de girmesek de elâlem mutlaka bulaştırır deye. Onu hatırladım, Sarı haklı dedim. Nas'olsa bi şey yakıştıracaklar.. bize gelmedi deye iki taraf da öfkelenecek. İki taraf birden kızcağna bi taraf kızsın be Rahmi. Sonracığma.. bunca yaş yaşadım, bunca şey gördüm, sonunda da anladım ki, sular yokuş yukarı akmaz heç.

Sofaya çıktıkları zaman, yenge telâşlı telâşlı konuşuyordu:

— Eleee.. gız Seher, gözün çıkmasın emi; ağana Istanbol şekeri tutmadık, değ mi?

Elinde paket nefes nefese geldi.

— Fıstıklı lokumları pek gözel, Rahmi, al.. al, al bi daha.

Rahmi lokumu çiğnerken de;

— Panka için bi şeyler dediydin sen, dedi.

— Aklımda emmi.. yarın sabah yapıveririz o işi.

*
**

Rıza Efendi'yi, gökten melekler şahit diye inse, dost, düşman, herkes Serbest Fırkalı sayacaktı. Şimdiye kadar, dayısı yüzünden Halkçılık yakıştırılmayan Rıza Efendi, şimdiden sonra da, Vahit Bey'le düşünülmeyecek; "Öz oğlundan ayırmaz onu, len oğlum" diye, Rahmi'ye göre hükme bağlanacaktı:

Rahmi, bankanın yönetim kurulunu buna göre düşünüdü:

Gülbeyazlar'dan iki, bir de kurulun başkanı Şirvancılar'ın, Karun kadar zengin, Hacı Reşit.. Üç Halkçı. Buna karşılık, amcasını da katınca, Serbestçiler dört ediyor. İki de, yer yerinden oynasa, iyiye, kötüye; haklıya, haksıza; doğruya, yanlışa karışmaz diye bilinen "ben bilmem oğlum"cu var.

Kısacası ortalığın karışması işden değil ve elbette karışacak; Rıza Efendi'nin dışında herkes aşeriyor çatışmaya.

Rahmi düşündü, taşındı ve karar verdi. Kararını da, o günkü yönetim kurulu toplantısında açıkladı:

— Bildiğniz gibi, ben siyasete karıştım. Bundan sonra bankada kalmam doğru olmaz.

Çayından bir yudum içti. Bu arada da, o değilden, herkesi süzdü. Gülbeyazlar ve Şirvancı -kendileri kat'iyen değillermiş gibi- başlarını ciddî ciddî salladılar, bu sözü pek doğru bulduklarını belli ettiler. Rahmi de konuşmasına döndü:

— Bu yüzden de sehemlerimi isteyene satacağım ve müşâvirlikten ayrılacağım. Emmim de böyle düşünür. Daha doğrusu, emmim böyle düşünür. Bana böyle yap diyen o oldu.

Şirvancı.. ama yalnız o.. yumuşadı:

— Zati emmin hep eyi düşünür.. biliriz biz onu.

Rahmi;

— Öyle Hacım, dedi; herkes bilir. Şimdi size son sözüm.. yâni, izin verirseniz, haddim olmayarak, bir düşüncemi söyleyeceğim: Ben işleri.. esirgemediğiniz.. aksine, beni şımartacak kadar sık sık tekrarladığınız iltifatlara dayanarak söylüyorum.. kuruluşundan bu yana, bankanın işlerini aksatmadan yürüttüm.. bağışlayın.. iyi yürüttüm.. İşlerin benden sonra da düzgün gitmesini isterim. Yoksa içim sızlar, yanarım. Kendimi günah işlemiş sayarım. Bunun için sizlere, nâçizâne bir tavsiyem olacak. Meslektaş meslektaşını herkesten iyi tanır. Ben de bizimkileri azıcık da olsa bilirim. Karar verince, şöyle bir düşündüm bu işi en iyi kim yürütür diye. Ve, Vehbi dayım dedim. Bunu da dayım olduğu için demedim. Yerime onu alın.. bankanın selâmeti için.

Bu söz, başta Rıza Efendi, hepsini de şaşırttı. O kadar ki, uzun süre kimseden çıt çıkmadı. Rahmi sessizlikten tedirgin olmaya başlamıştı; "Acaba yanlış mı düşündüm?" diye geçirdi kafasından:

Vehbi Bey Halkçı.. Halkçılar sevinmeliydi.

Rıza Efendi bankanın bölünmemesini her şeyden çok isterdi. Rıza Efendi de teklifi iyi karşılamalıydı ve Serbestçilerin arasında ona karşı çıkacak yoktu.

Rahmi bu karara varırken, teklifinin, hiç değilse önde gelen fırkacıların tansiyonunu düşürmeyi de ümit etmişti.

"Hepten mi yanıldım yoksa" diye düşündü gene. Ama yanılmamıştı.. hiç değilse oradakiler için:

— Allah senden râzı olsun Rahmi Bey, dedi Gülbeyazlar'ın büyüğü.

Hepsinin de dilleri çözülmüştü; Şirvancı,

— Pek münasip, dedi ve Rıza Efendi'ye baktı: Değ mi Mumcu?

Rıza Efendi gümüş tabakasıyla pek meşgûldü. Başını kaldırmadan mırıldandı:

— Bana söz düşmez.. Vehbi benim dayım. Siz ne derseniz kabulüm.

Serbestçiler ona bakıyordu. Anlayınca ekledi:

— Dayım deye karşı çıkcek değelim emme.

Tamam. Teklif oybirliğiyle kabul edildi. Vakit öğleyi geçiyordu. Gülbeyazlar'ın büyüğü;

— Hadi ağız tadıyla bi kebap yiyelim Ali Çavuş'ta, diye ayağa kalktı; bendensiniz.. akıtmaları da cabası.

Güldüler, neşelendiler.. Rıza Efendi hariç.

*
**

Tatar arabalarını sarı, yeşil, pembe boyalarla sıra sıra çiçekler yaparak süsleyen ve arkalarına da patlıcan rengi "ameli şakir usta" veya "araba/cı mus/tafa/us/ta" diye yeni yazının Kûfî'si ile döktüren boyacı Şaş'Omar'a partinin tabelâsını yazdırmak için günlerce uğraşmıştı:

— Boyun devrilsin len şaşı, emi.. b'yi değel len, baştaki s'yi böyük yazcan.

Şaşı Ömer, yarısına kadar ıslattığı sarma sigara ağzında, sollama bir bakışla bakıyor ve Lâhavle çekiyor:

— Bundan böyüğü bek yakışıksız olur be Rahmi.. bizim Tahtaburun'a döner oğlum.

Lâhavle çekmek sırası bu sefer Rahmi'dedir:

— Gocaman değel len.. böyük harfle, böyük harfle. Del'etme beni Alla'sen. Keşke ilk yazdığın gibi Selbes kalsaydı.

— Gızma oğlum, yeni baştan yazarın.. yorulman ben. Dur sana bi gazoz ısmarleyim de ataşın sönsün.

Ve kapının önüne koşuyor, karşıda, ikinci kattaki kahveye bağlı, ucunda da minik bir çıngırak bulunan ipi çekiyor; ânında percereye gelen çırağa bağırıyor:

— Abukat beğe bir gazoz, bana da bi kayfe.. gazoz buz gibi ossun len.

Rahmi Bafra Mâden'i çekiştirmektedir. Gülüyor da ama:

— Len Şaşı.. sen hep sersemdin ya, bu gader olduğunu bilmezdim. Yerden göye haklıymış topal mâlimin sana attığı dayaklar. İşte şuraya yazmışım: Serbest Cumhuriyet Fırkası. Gördün mü?

— Aman be Rahmiii.. şaşıysak kör değelez ya.

— Görün de neye yalan yanlış yazan len dangalak?

— Öylesi daha bi gözel oluyor be Rahmi..

— Gözelin yere batsın emi! Ya selBes'e ne demeli?

Şaşı başını -esefle- sallıyor:

— Ha bi de cumhura uyun oğlum.. buğday bazarına da gitsen, yoğurt bazarına da gitsen.. sözüm meclisten dışarı.. hayvan bazarına da gitsen, kime sorarsan sor, herkesler selbes der.

— Eyi, eyi.. sen tıpkı şu yazdığım gibi yazcan.. anladın mı? Yoksa alır fırçayı gendim yazarın, sana da beş para bile vermem.

Şaşı öyle üzülmüş görünüyor ki, Rahmi nerdeyse inanacak. Hele o yanık yanık mırıldanış:

— Yaz da ekmeğmizi alıver elimizden..

O gün kararlaştırdıkları "en son gün"dü. Tabelâ ikindi üzeri tamamlanmış olacaktı. Gerçekten de tamamdı, hiçbir noksanı yoktu. Ama küçük bir fazlalığı vardı ve sağ üst köşedeki sarılı, pembeli, yeşilli fazlalık da, ağzını açmış, şakıyan bir kuştu. Rahminin gözleri faltaşı gibi açılıverdi:

— Ne len bu?

Şaşı Ömer alındı:

— Gu'uuş.. benzetememiş miyim?

Sanatçı onuru incinmişti.

— Tövbe yâ Resulullah.. kim dedi sana len, kuş yap deye?

— Gızma be Rahmi.. beğenmediysen bi dakkade siliveririn.

Fırçayı almıştı bile. Mırıldanıyordu ama:

— Bi de kakmış selbesçiyiz dersiniz.. guştan da mı selbessiniz len oğlum. En, en selbesi guş değ mi?

*
**

Açılış ertesi perşembe günü -Şehir Pazarı- yapılacaktı:

Muşlu, gerçekten de, hem o köşe odaları vermiş, hem de partiye yazılmıştı. Masalar, sandalyeler, bayraklar, gerekli olan her şey; hattâ, süs eşyası, her şey tamamdı.. halıları bile vardı: "Çorbada tuzum bulunsun" diyen, para, eşya yağdırmıştı. Kenan Bey de -tam bir elvedâ jesti- bürosunu, Kâşif ile birlikte, partiye devretmişti. Tabela işi de bitince, Rahmi'nin içi rahatladı. Şaşı'ya parasını fazlasıyla verip, cuma günü için de bir kebap ziyafeti vâdettikten sonra Cumhuriyet Kıraathânesi'ne gitti: ova köylerinde sözü geçen bir koyun tüccarı ile orada buluşacaktı.

Adam onu bekliyordu. Kahvenin, arkadaki bahçesinde, büyük bir zerdali ağacının altındaki masada oturmuştu. Masa salonun penceresine yakındı. Camlar açık olduğu için de içerde konuşulanlar, yarım yamalak da olsa, işitiliyordu; Rahmi yan gözle durumu da gördü:

Savcı, Altıntaşlar'ın Halid'le piket oynuyor. Gergin. Kımıldanıp duruyor. Elleri çabuk çabuk çalışıyor. Biri kâğıdı kesmek için atılırken öteki sigarasına saldırıyor. Belli ki, yenik.

Halid'e gelince, inadına sâkin, hantal denecek kadar ağır; aklı sanki çok uzaklarda ve bambaşka konularda. Kağıtları, bir başkasının yerine, angarya gibi dağıtıyor, ona göre de açıp bakıyor.

Savcının bir yanında -sandalyeleri âdeta bitişik- Gülbeyazlar'ın Mahmud, öbür yanında da belediye reisi oturuyor. Halid'in yanındakiler ise Ali Doruk ile Keleş.

Rahmi gülüyor: Piket değil, partiler arası karşılaşma! Çünkü, Altıntaş Serbest Fırka yönetim kurulunun en ateşli üyesidir. Doruk'la Keleş de onun -anca beraber, kanca beraber- dostları.

Koyuncu'nun anlattıkları ile ona söylecekleri de önemlidir; ama Rahmi'nin yarı aklı içerdeki gaddar savaşta. Anladığına göre, ikinci parti oynanmaktadır ve bunu da Altıntaş kazanmak üze-

redir; çünkü sayılar kontrol edilmiştir: Altıntaş 301'i tamamlamak için 7 istiyor. Savcı ise daha 236'da. Üstelik kağıdı da o yapacak, yâni beşçi Altıntaş'tır.

Rahmi, gene, yan gözle bakıyor: Oyuncuların ve yandaşların durum ve davranışları da buna göre; kaderi kabullenmişler. Savcı; bu âdi ve önemsizin önemsizi iş bitiversin der gibidir.. esneme taklidine çabalıyor. Kâğıtlarına bakmak bile istemiyor; onları, âdet yerini bulsun der gibi, şöyle bi açıyor.

Ve, birden, canlanıyor.. vahşileşiyor. Gülbeyazlar'ın Mahmud'a bağırıveriyor:

— Kontraya kaldı!

Keleş'le Doruk'da surat iki karış sarkıveriyor. Ama Altıntaş hep öyle:

— Kalsıın, diyor.

Savcı şakımaktadır:

— Altı, on altı, yirmi iki.. bacaklar doksan dört.. hadi hamama!

— Yap bakalım kim verdiye möddeymomi beğ.

Ve kahveciye sesleniyor:

— Len Dortloğlu.. tezele çayları.. yenilen..ler haddini bilsin.

Oyun masasının etrafı iyice kalabalıklaşmıştır. Çoğu ayaktadır. Rahmi artık oyuncuları göremiyor. Oysa, artık aklının bütünü oradadır. Koyuncu'ya;

— Hadi gaari karayiğen, diyor; pek eyi düşünmüşün işte; gerisini de bildiğn gibi yap.

Ve içeri geçip savcı cephesinin gerisinde, Altıntaş'a karşı, ayakta duruyor.

Altıntaş'a herkes gizli sıtma der: Sâkin, hattâ donuk, bütün durumlarda duygusuz görünür o. Ama dalga geçmesini -hep öyle donuk, donuk- iyi bilir; adamı çileden çıkartan nükteleri vardır. Onları da, gene öyle ve savunma veya karşı nüktede, iş işden geçinceye kadar duraklatan bön görünüşüyle yapar. Piketin ustasıdır: İkide bir yüzlük veya altmışlık patlatan şanslı günlerinin dışında onu yenene pek rastlanmamıştır. Zaten o da, oyunculuklarını değil, kendilerini fazlaca beğenen, savcı gibi, üç beş kişinin dışında, pek oynamak istemez.

Üçüncü ve son partide, yâni kim verdi'de iki taraf da büyük kâğıt bulamadı. Sonunda da savcı, gerinip esnerken:

— Kazandın Altıntaş, dedi.

— Yo be möddeymomi beğ.. sen gaybettin.

Sonra, ona değil, belediye reisine;

— Zar bu oğlum.. bahara doğruydu, bildin mi? o da beni yendiydi.

Savcı hışımla döndü. Esneyen o değildi artık; çatacak bir yer aradığı belliydi. Buldu da. Tapucunun, tel çerçeveli gözlüğü alnında, oyuna dalıp dizlerinde unuttuğu Yarın gazetesini gördü. Atılır gibi uzanıp aldı. Kolunu uzatabildiği kadar uzattı ve iki parmağının arasında tuttuğu gazeteye, gözleri tiksintiyle kısılmış olarak, yüzü kırış kırış bakıyordu; dünyanın en pis şeyine bakar gibiydi:

— Mikrop, diye tısladı.

— Bir dakika, müddeiumûmî bey, bir dakika, dedi Rahmi.

Eğilmişti; gazetenin manşetini okumaya çalışıyor gibiydi. Onu, sanki yeni görmüş ve pek ilgi çekici bulmuştu. Elini uzattı:

— Müsaedenizle.

Göz göze idiler. Rahmi güldü. Kahvede çıt çıkmıyordu.

Rahmi gazeteyi aldı.

Gülbeyazlar'ın Mahmud da oyunu bozmak istedi, alaycı alaycı güldü:

— Ne o yiğenim.. gazeteyi yeni görüyormuş gibisin?

Doğruydu: Rahmi, sabah sabah, elinde Yarın, çarşıyı dolaşmış ve Gazi'nin, partilere karşı yan tutmadan davranacağını ve davranılmasını isteyen demecini yaymıştı. Mahmud'un bundan elbette haberi olacaktı. Rahmi, bu sefer ona güldü. Ne kadar da candandı gülüşü.. ve söyleyişi:

— Yoo len.. ben ta geceden okuduydum. Anladığıma göre, Gazi Paşa hazretlerinin beyânatını okumayanlar var da ondan.

Ve, manşeti, alt başlıkla birlikte, şaşılacak bir hızla tekrarladıktan sonra, yeni gelmiş gibi, soruverdi:

— Kim yenildi?

Ekledi de:

— Sormak ayıp olmazsa..

"Mikrop" konusu kapanmadı ama. Aksine alevlendi ve zaman zaman sertleşen, acı dokundurmalara varan bir tartışmadan sonra;

"Cumhuriyet Kıraathânesi'ne Cumhuriyet gazetesi yakışır" diyenlerin dediği oldu. O zaman, kıyıda sonucu bekleyen kahveci Dortluoğlu İsmail de -suratı iki karış- çırağını, derhal, kırtasiyeci ve fotoğrafçı Yavuz'a gönderdi:

— Hadi len A'met.. duymadın mı? fot'Atâya git de deyver: Yarın'ı kessin, bize gine Cumhuriyet yollasın.

Savcı; "Cumhuriyet de gelsin, Yarın da" diyen arabulucuları bile terslemişti.

*
**

Kasabadaki gazete satışı on yediden elli üçe fırlamıştı. Öteki kırtasiyeci -Kanaat Pazarı'nın sahibi Hüsamettin- de getirtiyordu artık. Ama gene de, özellikle, pazarların kurulduğu perşembe günleri, gazete bulamayanlar ve beş kuruşluk Yarın'ın, el altından elli, hattâ yetmiş beş kuruşa satıldığı oluyordu.

Rahmi -Foto Atâ Yavuz'a, Cumhuriyet, Son Posta, Akşam, Yarın- dört gazete ayırtır olmuştu:

Artık korku duyduğu söylenemezdi; ama fırkacılığın nerelere.. daha doğrusu, hangi sonlara doğru yöneleceğini vaktinde anlamak istiyordu. Ayrıca, haberleri, haberlerden önemlisi, yazılıp çizilenleri yorumlayamayan, çoğu zaman da yanlış yorumlayan çevresini aydınlatmak zorunda sayıyordu kendini. Üçüncü nokta; Serbest Fırka'ya karşı olanların, yâni, iktidar sözcülerinin durumlarını, anlayışlarını ve iddialarını da bilmesi gerektiği inancındaydı. Hiçbir inanç veya düşünceye körü körüne saplanıp kalmamış, daha dürüstçe bir söyleyişle, saplanmak istememişti.

Sevmiyordu Yarın'ı. Bambaşka sebeplerle ve bambaşka şekilde de olsa, savcı gibi, o da tiksiniyordu bu gazeteden. Daha doğrusu, Rahmi, o yanda, bu yanda, "kaleminden kan damlayan" kavgacı yazarları sevmiyordu. Onların, başta Ârif Oruç, fikir için, tüzük için, sistem için değil, kendi çıkarları, şöhretleri için, hattâ -belki de- iddialarına, savunur göründüklerine tamamen zıt amaçlar için çalıştıklarından kuşkulanıyordu.

Fırkacılık milleti birbirine düşürmeden, düşman etmeden yapılabilirdi ve -kesin olarak- yapılmalıydı. Ve fırkacılık, karşıya sövüp saymadan, çamur atmadan çok önce, hattâ, karşıyı eleştiriden önce, kendi ilke ve amaçlarını, uygulama yöntemlerini anlatmak olmalıydı.. ve olabilir sanıyordu.

Gazetelerde bu anlayışından bir iz göremeyen Rahmi, hiç değilse elinin vardığı yerlerde bir şeyler yapabilmek için çırpınmaya başlamıştı. Evet, gerçekten korkmuyordu artık.. ama çok tedirgindi; düşünmek zorunda olduğu bir şeyleri düşünemediğini, anlaması gerekenleri anlayamadığını sanıyordu.

7

İNSANA BİR DE DÜŞMAN LÂZIM

HALK FIRKASI'nın müfettişlerinden Hilmi Bey kasabaya gelmiş ve başta kaymakam bey, ağır ceza başkanı dâhil, ileri gelen memurlar ile Halkçılar tarafından karşılanmıştı.

Bu gibi durumlarda nasıl davranacağını pek kestiremeyen Rahmi; "Belki fırkamızı da şereflendirir" düşüncesiyle, Serbest Fırka'nın ana yollara bakan penceresine bir sandalye çekti. Oda kalabalıktı. Şaşı Ömer bile gelmişti. İşin kötüsü, Çarıkçı'nın Veli de oradaydı. Rahmi, ikide bir ona bakıyor ve gülerek; "Lâfın tadlısını üretecek yeri eyi bilir namussuz" diye düşünüyordu.

Müfettiş önce, onlara göre, yirmi, otuz metre kadar sağ aşağıda olan mahkeme binasına girdi. Orada, en çok, yirmi dakika kaldı. Sonra karşılarından geçerek -bir yanında kaymakam bey, bir yanında Gülbeyazlar'ın Mahmud, üç, beş adım arkalarında da otuz, kırk kişi- yukarıya doğru yürüdü.

— Başını bi çevirip te bakmadı len.

Şaşı idi bunu söyleyen; belki de yazdığı tabelayı görmedi diye öfkeleniyordu. Ama, ötekilerin yüzünde, onunki gibi esefle karışmamış, bakıp bakmamasıyla ilgisiz, bambaşka bir öfke vardı.. kine benzer ve bütün gruba yönelik bir öfke.

Nitekim, Altıntaş, Şaşı'ya -donuk donuk ve gerçekten üzülmüş gibi- mırıldandı:

— Gözelim levhamızı bile görmedi, yazık.

Rahmi havayı yumuşatmak istedi:

— Bubacan bi şeye benzer, değ mi Altıntaş?

— Hıı, diye sözüm ona tastik etti ve gene sözüm ona pekiştirdi: A'sım'â'yı andırır.

Gülenler oldu.

Haberciler arı gibi çalışıyordu. Onlardan, müfettişin doğru Hükûmet Konağı'na gittiğini, orada kaymakam bey ve Mahmud'la yarım saat kadar halvet olduğunu, sonra da gene beraberce Belediye'ye gittiklerini, reisin Kebapçı Ali Çavuş'a adam saldığını, yâni öğle yemeğini orada yiyeceğini öğrendiler. Rahmi o zaman;

— Aç aç duracak değiliz ya.. hadi biz de lokma edelim, dedi.

Partideki kalabalık dağıldı. İçerde Kâşif ile Kâmil'den başka yalnız Serdar kalmıştı. Rahmi ona sordu:

— Ne yiyelim herif? kebap mı isten, yoksa lokantaya mı gidelim? İstersen sen eve git.

Eve gitmek mi? hele böyle bir günde?

Serdar, günlerden beri, sanki Kâşif ile Kâmil'den sonra, partinin üçüncü yazıcısı idi.

*
**

Rahmi müfettiş ile, ikindiye doğru, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Şadırvanlı Han'daki bir odalık yerinde karşılaştı:

Kaymakam bey haber göndermiş ve "misafirimiz"in kurumu, vakit kalırsa Kızılay'ı ziyaret etmek "arzusunu izhar ettikleri"ni bildirmişti.

Müfettiş, gerçekten de, babacan bir adamdı; yâni öyle görünüyordu. Oturup kalkışı rahattı. Konuşması da öyle: Kelimelerini zorlanmadan söylüyordu. Demek ki, içi dışı birdi.

Rahmi ona, kurumla ilgisinin pek yeni olduğunu, gerçek başkanın Kenan Bey sayılacağını söyledi ve onun yurt girişimini anlattı;

— Becerebilir, yüzümüze gözümüze bulaştırmazsak ve Allah isterse, biz tamamlayacağız, dedi.

— Kenan Bey'in sıhhati nasıldır?

— Şimdi İstanbul'dadır efendim.. ve, sanırım, maalesef..

— Yaa.. vah vah!

Çok içtendi bu üzülüş. Rahmi hayretini gizleyemedi. Müfettiş de açıkladı:

— Muarefemiz ve müşterek ahbaplarımız vardır. Ankara'da tanınır ve sevilir. Bir parça hırçın, daha çok da imtizaçsızdır: lâkin cidden değerlidir.

Konuşmanın sonlarına doğru müfettiş, kurum ve parti işleri için çok şey anlamış ve öğrenmiş gibi;

— Kenan Bey adam seçmesini de çok iyi bilirmiş, dedi; sizi tebrik ederim. Şimdi bize müsaade ediniz: Hilâl-i Ahmer'i de ziyaret etmek isterdim. Lâkin vakit geçti, konferans saati geliyor. Siz de dinlemez miydiniz?

Konferans dediği konuşma, şimdi Halk Fırkası'nın tuttuğu, eski Türk Ocağı binasının oldukça geniş salonunda idi. Rahmi, kaymakam beyin ısrarı da eklenince, ister istemez gitti ve müfettişi, onun yanında oturarak dinledi:

Müfettiş bey, Çocuk Esirgeme Kurumu'nda Rahmi ile konuşan adam değildi artık. Cümleleri parlaktı, jestlerle konuşuyordu; heyecanlandırıyor ve heyecanlanmış görünüyordu. Her bölüme, "Haláskâr-ı millet.. dâhi-yi muazzam.. münc'i-yi vatan" gibi sıfatlarla Gazi Paşa ile başlıyor ve her bölümü İsmet Paşa'ya bağlayarak kapatıyordu. Rahmi'ye, birkaç defa, parti penceresinden onların geçişini seyredenleri düşündürdü; ama Altıntaş'a olduğu gibi Gülbeyazlar'ın Âsım ağayı değil, Mahmud'u hatırlattı; kin karışmamış olsa da, öfkelendirdi. Bu öfkeyi de, kaymakam beyle savcının hatibi sık sık alkışlayışları ve alkış tutmakta Mahmud'dan geri kalmayışları artırdı. Bu yüzden de, konuşmanın ortalarına doğru değişen gülüşü sonuna kadar hep aynı kaldı. "Bi bitse de gitsem" dedi durdu.

Bitti elbette. Üstelik pek uzamadan bitti; ama Rahmi gidemedi:

Müfettiş bey son cümlesini söyledikten hemen sonra, alkışların dinmesini beklemeden, bayrakla sarılı kürsüden inmiş, üç adım ötedeki ön sıraya gelmişti. Kaymakam beyin, yargıcın, savcının, belediye reisinin hararetli tebriklerine, kurumdaki babacanlığıyla gülümserken, Mahmud'a;

— Akşamki ziyafetinize tabiî Rahmi Bey de dâvetli, değil mi?

— Elbette, beyefendi.

Rahmi;

— Fakat efendim, diye araya girmek isterken müfettiş önledi:

— Hasseten rica ediyorum.

Rahmi,

— Emredersiniz efendim, demek zorunda kaldı.

*
**

Yemek İkizkaya yamacındaki Çınarlı Pınar'da idi. Yiyeceklerin, içeceklerin ve sofra takımlarının hepsi de evlerden getirilmişti; bulunmayan bir kuşsütü idi. Müfettiş beyin de içmeyi sevdiği ve pek güzel içtiği anlaşılıyordu. Sofraya, misafire gösterilen nezaketten ve ününe duyulan saygıdan değil, bilgi ve yetenekleri ile, gerçekten, hâkim olmuştu: Sohbeti yönlendiriyor, gereksiz gevezelikleri ve yozlaştırma belirtilerini daha başlayacakken önlüyordu. Ama ilk ve gereksiz saptırma da ondan geldi:

— Rahmi Bey, diyordu durup dururken, siz konuşmamı, sanırım, beğenmediniz?

Gülüverdi Rahmi:

— İstirham ederim, beyefendi; beğenmemek haddimiz değil. Fakat, itiraf zorundayım ki, beni müteessir ettiniz.

Bir düzine insanın bulunduğu masada fısıltılar, gülüşler, çatal, kaşık, bardak sesleri kesiliverdi. Müfettiş bey güldü.. ama babacan gülüşü değildi bu; tam tersine, işini kitaba uydurmuşların güveni vardı onda. Sorusu da ona göre oldu:

— Niçin Rahmi Bey? fırkanıza en ufak bir târizim oldu mu?

Rahmi şöyle bir sallandı: Gerçekten de, müfettiş beyin, Serbest Fırka ve Serbest Fırka'nın yöneticileri ile yönetimi için doğrudan doğruya söylediği bir tek cümlesi olmamıştı. Hattâ bunların adını bile anmamıştı. Ama dolaylı olarak?

— Hakkı âliniz var efendim: Bilâvasıta olarak hiçbir târiziniz olmadı. Lâkin bilvasıta olarak çok şey söylediniz.

— Meselâ?

Meselâ.. meselâ..

Rahmi misâl, misâl düşünmemiş, sâdece konuşmadan kafasında ve gönlünde kalan tortuyu söyleyivermişti. Şimdi misâl arıyor ve bir kurt politikacı üslûbundan karşı anlayışı -ıspatlamak nerde- destekleyecek bir misâl çıkarmanın zorluğunu anlıyordu. Üstelik, sözünü tartışma çıksın diye de söylememiş, "babacan ha-

vasına", farkına bile varmadan kapıldığı için, söylemişti. Bir çeşit ağızdan kaçırma idi bu.. bir içtenlik yanlışı idi.

Ama, misâl bulamasa bile, konuşması gerekiyordu; çünkü, başta Kocadayı ve bacanağı Sâmi Muallim.. onlar kadar önemlisi, orta hizmetine bakan ve sıtmalı bir Serbestçi olduğunu bildiği Aşçı Hoca ile yardımcısı; herkes, durmuş ona bakıyordu. Çoğunun, özellikle de bacanakla Kocadayı'nın dudaklarında; "Misâl yaaa.. goley sanın gonuşmayı.. emme garşındaki Şaş'Omar değel" diyen gülücükleri vardı. O da güldü.. hırslanıvermişti:

— Yüksek tevazuunuzdan ve beni cidden minnettar bırakan iltifatınızdan fazla cesaretlenmiş sayılmayacaksam, beyefendi hazretleri, zât-ı âlilerine bir sual sormak isterim.

Müfettiş bey rakısından bir yudum aldı:

— Rica ederim.. buyurun.

Herkes kadehini almıştı. Rahmi de. Ama içmedi o, elinde tuttu; ötekilerin içmesini bekledi:

— Hiçbir maksatla değil.. an samim ül kalb öğrenmek arzu ve merakı ile soruyorum, beyefendi hazretleri: Halk Fırkası'na ve İsmet Paşa hazretlerine.. bazı hususlarda karşı olmak, Gazi Paşa hazretlerine karşı çıkmak mıdır?

Müfettiş bey bir yudum daha içti:

— Zannetmem.

— Biz de zannetmiyoruz, efendim. Biz, bilakis, tenkidlerimizin Türkiye, dolayısı ile de Gazi Paşa hazretlerinin yüksek menfaatlerine hâdim olacağına inanıyoruz.

Müfettiş bey sandalyesini bir karış geri çekti ve oturuşunu daha da dikleştirdi:

— Eee?

Kürsüdeki müfettiş bey olacak gibiydi. Masadaki yüzler de, Rahmi'nin gülüşü de değişti. Ama ok yaydan çıkmıştı ve bunu isteyen de kendisi idi; sesini bile bile ve başarıyla donuklaştırdı:

— Şunu arz etmeye çalışıyorum efendim; biz.. afedersiniz, bendeniz, Gazi Paşa hazretlerini ve Türkiye'yi İsmet Paşa hazretleri ve erkânının zihniyet ve icraatı ile mahdud görmüyorum.

Bu ilk adım olacak.. Müfettiş beyin kaşları hafifçe, ama çok hafifçe çatılmıştı:

— Bütün bunları niçin söylüyorsunuz? Ne lüzumu var?

Rahmi değişmedi:

— Arza çalışayım. Şunun için ve şu lüzuma binaen efendim: Türkiye'yi ve Büyük Halâskâr'ı sevmek ve düşünmek ve Türkiye ile Büyük Gazi için bir şeyler yapmak arzusu duymak ve yapılanların ve yapılması gerekenlerin doğrusu, eğrisi üzerinde fikir beyân etmek sâdece ve sâdece İsmet Paşa hazretleri ile erkânına münhasır bir imtiyaz sayılamaz sanıyorum. Zira /

Müfettiş beyin sağında oturan Gülbeyazlar'ın Mahmud eğildi ve oldukça yüksek bir sesle:

— Sazan yumurtasından hiç almadınız, beyefendi, dedi; pek güzeldir.

Müfettiş bey Rahmi'nin susturulmasına râzı gibiydi;

— Alayım, dedi.

Rahmi, sazan yumurtasının tadılmasını beklemişti:

— Zira, diye tekrarladı.

Ama Mahmud'a yardımcılar geldi. Savcı dört sandalye soldan ve Bizim Köşe'nin havasında, gülerek;

— Hassaları da vardır, dedi.

Rahmi'nin gülüşü değişmişti. Müfettiş bey, öncekilerden çok daha okkalı bir yudum içti. Sandalyesini masaya daha da yaklaştırdı, daha da dikleşti: Rahmi'nin gülüşündeki değişikliği fark etmiş olmalıydı. Yeniden başlayan konuşmaları ve çatal, bıçak, bardak seslerini susturan bir şekilde;

— Zira? dedi.

Rahmi de, hep aynı donuk ses ve birden eski anlamını alan gülüşü ile, sanki hiç ara verilmemiş gibi;

— Zira, diye devam etti, böyle bir imtiyazı kabul etmek, her şey Gazi hazretlerinden ibarettir ve İsmet Paşa hazretleri de büyük kurtarıcımızın eşi bulunmaz ve bulunamaz tek tatbikatçısıdır mâna /

— Değil mi yâni?

Bunu -bağırarak ve öfkeli bir sesle- Sâmi Muallim söylemişti. Rahmi boynunu bükerek güldü. Müfettiş bey de, daha belirgin bir öfkeyle;

— Lütfen, efendi, diye Sâmi'yi sindirdi.

Tartışmayı kendisi noktalamak istiyordu. Rahmi anladı bunu. Gururlu, onurlu ve kendinden emin olduğunu da. Hızla düşündü: "Gücüne güveniyor elbette".. çok kızarsa; "Yıkıl karşımdan" bile diyebilirdi.

Müfettiş bey öfkesinden de etkili bir nezaketle Rahmi'ye döndü:

— Tamamlayınız.

O da tamamladı:

— ... eşi bulunmaz ve bulunamaz tek tatbikatçısı mânasına gelir ki, bu da, İsmet Paşa ve erkânı olmasa Büyük Dâhî de, Türkiye de olamaz demektir. Bendeniz bu zihniyetin başka bir tefsirini göremiyorum, efendim. Bağışlayınız.

Müfettiş bey -birdenbire- Çocuk Esirgeme Kurumu'ndaki babacan insan oluverdi:

— Estafurullah, dedi. Ekledi de; kendi zâviyenizden haklısınız. Bu arada tekrarlamalıyım ki, Kenan Bey adam seçmesini de cidden fevkalâde biliyormuş. Şerefinize. Beyler, kadehlerimizi değerli bir muhalifimiz için kaldıralım. Memleketin Rahmi Bey gibi eşhasa şiddetle ihtiyacı vardır. Lâkin, maalesef öyleleri enderdir. Şerefinize, Rahmi Bey.

Rahmi utandı; ama kendisininkine uymayan "nokta-yı nazar" için, "O ne der ki?" diye düşünmeden yapamadı. Söz olarak da;

— Beni ihyâ ettiniz, demekle yetindi.

Yalnız, kaldırdığı kadehini Sâmi Muallim ile Kocadayı'ya karşı biraz fazlaca tuttu. Aşçı Hoca'ya da; "Eyi mi len?" der gibi baktı.

*
**

Herkes -Rahmi ile Asliye Ceza Yargıcı Ahmed Kemâl Bey'in dışında- alışkanlığından fazla içmişti. Ama bir aykırılık olmadı; iyice sarhoşlayanlar muhabbet gösterilerinde ileri gitmekten başka bir şey yapmadı. Yapacak gibi olanlar da -her mecliste nasılsa öyle- "Ben susuz içerin bu zıkkımı arkedeş" diye ağzına sudan başka içki koymayan belediye başkanı tarafından; "Hadi koçum, sen eyi oldun.. git de yat" okşamalarıyla, ama zorlanarak uğurlandı. Bunların ilki de Sâmi Muallim olmuştu. İlle nutuk atmak istiyordu o. Başaramadı.

Yatsı çoktan okunmuştu. Akşamdan tembihlenen faytonlar gelmiş, bekliyordu. Ay tepelerindeydi ve yusyuvarlaktı. Ova, kilometrelerce uzaktaki Emirdağları'na kadar, belli belirsiz de olsa, seçilebiliyordu. Çay, kasabadaki çıkışından ötelere gümüş bir şerit gibi, kıvrım kıvrım uzanıyordu. Sırttaki korular mâvimsi bir karaltı olmuştu; yumuşacık ve hafif bir esinti ile titreşiyordu. Esinti de yeni çıkmıştı ve serindi; günün sıcağından sonra -bütün bu gö-

rüntülerle birlikte- insana sâdece güzel şeyleri, anlayışları, hoşgörüleri, sevgileri özletiyor, Allah'ı düşündürüyor, şükretmek isteği veriyordu. Öyle geldi Rahmi'ye.

Yanılmamıştı da galiba: Ovaya dalıp giden müfettiş bey, bir uykudan getirir gibi, mırıldanıyordu:

— **"O kuş en kuytu bahçelerde öter,**
Sarmaşıklarla yüklü vâdide."

Yarım saat kadar önce; "Kaldırsınlar şunu.. öteye koysunlar. Daha öteye" diye masanın üstünden aldırtıp on metre ötedeki büfenin önüne koydurttuğu lüksün ışığı yüzünün bir yanını aydınlatıyor, öbür yanını ise ay ışığına bırakıyordu: Bir yanıyla kurumdaki adam, öteki ile de kürsüdeki hatip! Hem politikacı, hem politika bıkkını.. sanki!

Müfettişlik ve Yahya Kemâl!

En güzel seslerini bulabilmek için en kuytu bahçelerin, sarmaşıklarla yüklü vâdilerin özlemi? acaba?

Müfettiş bey Rahmi'ye gülümsedi.. çok eski bir dost gibi:

— Yahya Kemâl Bey'i hatırlayıverdim. Sever misiniz şiirlerini?

Ve -Rahmi yanılmamıştı galiba- "evet" cevabını alınca, eliyle çayı göstererek okudu; basık bir sesle:

— **"Bir yoldu, parıldayan, gümüşden,**
Gittik; bahs açmadık dönüşten."

Silkinerek doğruldu:

— Dönelim.

Bir faytona doğru yürüdü de.. kimseyi beklemeden. Binmedi ama. Yanına geldikleri zaman;

— Buyurun Rahmi Bey, dedi.

Rahmi özür diledi:

— Benim fakirhâne yamacın bitimindedir efendim; izin verirseniz patikadan yürüyüvereyim.. yolum uzamasın.

— Eh.. O halde.. size muvaffakıyetler dilerim. Memnun oldum.

— Şeref buldum, efendim.

— Ankara'ya beklerim sizi. Bir isteğiniz, bir müşkülünüz olursa çekinmeden yazınız. Allahaısmarladık.

— Uğurlamaya geleceğim beyefendi. Hayırlı geceler.

Araba yola koyuldu. Bu sırada belediye reisi, asliye ceza yargıcını kendi arabasına buyur ediyordu. Ahmed Kemâl Bey ona,

— Biliyorsunuz, dedi, benim evim de Gâvur Mahallesi'nde; Rahmi Bey'le yürürüz.

Sâmi Muallim Rahmi'nin karşısında yalpa vurup duruyordu. Konuşmak istiyor, ama dili dolaşıyor, beceremiyordu. Saniyelik değişimlerle, yüzünde ve çıkardığı hecelerde bir öfke, bir yaltaklanma vardı. Ayrılmak istemiyordu. Sonunda;

— Ben de, diyebildi.

Eliyle yaptığı işaretten de, yargıç ve Rahmi ile gelmek istediği anlaşıldı. Ahmed Kemâl Bey, arabaya binmek üzere olan reisi durdurdu:

— Muallim beye yardımcı olunuz.

Sâmi arabaya bindirilirken hep Rahmi'ye baktı. Dudaklarını zorlayıp duruyor, ama artık herhangi bir ses de çıkaramıyordu. Rahmi, çalılara sürtünerek yürüdükleri patikada, bir süre hep onu, onu değil, Güldâne'nin anlattıklarına göre, baldızını ve Sâmi'nin iki çocuğunu düşündü. İçi burkuluyordu. Ama, Ahmed Kemâl Bey çekip aldı onu:

— Rahmi Bey, diye başlamıştı, sesi sâkindi, avkat olmasaydınız, sizi daha rahatça ve hattâ, orada tebrik ederdim. Fikirlerinizi doğru buluyor ve onlara iştirâk ediyorum. Bilhassa siyâsi tavır ve vaz'iyetiniz fevkalâdedir. Kenan Bey'in yerine siz reis olduğunuz için bu kasaba halkı Halkçıları da kastediyorum, kendisini bahtiyâr saymalıdır.

Sağları oldukça dik bir yamaçtı. Sollarındaki sırt, yumuşak bir kıvrılışla Batı'ya yöneliyor, önlerinde küçük bir alan bırakıyordu. Burada, kıyıya doğru, bir anıt gibi yükselen, kademeli bir kaya bloku vardı. Ahmed Kemâl Bey onun en altındaki sahanlığa benzeyen düzlüğe oturdu. Başını sol yukarıya doğru kaldırdı. Aya bakıyordu. Dudaklarında, o fersiz, ama tertemiz ışığın, söylediklerine uygun olarak hüzünlendirdiği bir gülümseyiş vardı:

— Müfettiş bey, bu akşam.. sanırım size de, şiir diye bir şey olduğunu hatırlattı. Lâkin, hiç şüphesiz, ona da siz hatırlattınız. Çok müssir oldunuz kendisine. Bu bir yana, Rahmi Bey, çok açık bir şekilde tebeyyün eden zihniyet ve ef'alinizin, ileride, size faydalar temin edeceği kanaatindeyim.

Rahmi, cümlelerin çoğuna, bir çocuk utangaçlığı ile teşekkür

ediyordu. Ve, o da, Ay'a, ay ışıklarının yıkadığı ovaya bakıyordu. Nerdeyse Ahmed Hâşim'e, Yahya Kemâl'e, bütünüyle kayıp gidecekti. Ama hiç beklemediği bir şey oldu. Ahmed Kemâl Bey ona dönmüş, daha da basık bir sesle, tebrik ve övgüden bambaşka şeyler söylemeye başlamıştı:

— Gazi hazretlerine gönülden bağlı olduğunuz da anlaşılıyor. Hiç zannetmem, lâkin belki işitmişsinizdir: fırkanızın kurucularından birisi olan Nuri Bey bizim ailemizin yakînidir ve, bunu iyi bilirsiniz, Paşa hazretlerinin en ziyâde muhabbet beslediği kadîm bir arkadaşıdır. Paşa hazretlerinin hususiyetlerini çok iyi bilir ve çok da güzel anlatır. Bir keresinde, babama söylediğine, göre, Gazi hazretlerinin en ziyâde hoşlandıkları şeylerden birisi, sofrasında hazır bulunanları her mevzu'da münakaşa ettirmek, bi diğeri de -sanırım ikisi de aynı şey- kukla oynatmak ve gezintilerinde rastladığı asker veya köylüleri güreştirmek imiş.

Ve minicik bir ara bile bırakmadan;

— Ooo, dedi, ben de, mehtâbı seyredecek yerde neler söylüyorum.

Hızla kalktı:

— Vakit çok geçti.

Yürüdüler ve hemen başlayan yumuşak iniş boyunca hiç konuşmadan yola vardılar. Rahmi köprüden karşıya geçecekti. Yolları ayrılıyordu.

— Hayırlı geceler, Rahmi Bey.

— Hayırlı geceler hâkim bey.

*
**

Rıza Efendi, ertesi gün, Rahmi'ye;

— Sarı be, dedi, ha bi de bize vakit ayırıver.

— O nası söz emmi? gel dedin de gelmedik, kal dedin de kalmadık mı?

Fersiz gülümseyiş bâdem bıyıkları hafifçe sola kaydırdı:

— Haa, şo mesele.. bizi beklermiş. Eyi ya.. İkindiden sonra bağlara bi bakalım.

Rahmi,

— Pek eyi olur, dedi.

Aslında, dün geceden ve özellikle, sabahki müfettişi uğurla-

ma töreninden beri Rahmi'nin istediği de bu idi. Olmamıştı ama: Kasaba kaynıyordu. Partinin odaları karınca yuvası gibiydi; üç kişi çıkıyor, beş kişi geliyordu: Kimi sırf merak.. kimi öfke.. kimi de küs; kırgın veya sitem yüklü; sözüm ona, Rahmi'yi görmezlikten geliyor, belli ki, onun gelip gönül almasını.. hattâ belki de, özür dilemesini, hiç değilse, açıklamasını bekliyordu.

Merak öğrenmek ister; öfke hesap sormak ister; burukluk ilgi ister! Kısacası, Rahmi öyle düşünüyor ve inanıyor, anlayışsızlıklarla başa çıkmak zor. "Anlayışsızlık" diyor ve "saçma" buluyor, "zırva" sayıyor; zira bütün bunların özetinin bir soruda toplandığını sanıyor:

"— O heriflerle nası muhabbet eden sen!"
O heriflerle.. yâni düşmanlarımızla!
Ve, "sen", yâni başkumandanımız!

Bütün bunlar, bu partililerin, unutamadığı yüzleri, bakışları, çene kemikleri yüzündendir. Rahmi bütün bunları parti arkadaşlarının müfettiş beyle Halkçıların sokaktan geçişini seyredenler yüzünden düşünüyor ve aynı sebeple, yâni o seyredişleri hatırlayarak, doğru düşündüğüne inanıyor.

Kendisi de kasabadan ve bu insanlardan kopmamıştır; ama, ne de olsa -müderrisler.. kitaplar.. başta İstanbul, büyük şehirlerin çocukları ile arkadaşlıklar ve yeni bir dünya kurmaya çabalayan, bu arada da etkileyen ve etkileten tartışmalar, sohbetler, görüş alışverişleri- bir şeyler unutulmuştur, kaybolmuştur; hiç değilse sislenmiştir, katkılanmıştır. Bu yüzden de gerçek yorum ve yargı -elbette- amcasındadır. Ve, bütün gün süren o hayhuy içerisinde amcasını -gerçekten- görmek isteyişi asıl bunun içindir. Söze de kendisi işte bu konuyla başlıyor:

— Emmi be.. valla aklım ermiyor; neye kızar bizimkiler onlarla oturup iki çift lâf ettim deye?

Rıza Efendi işitmemişti galiba:

— Dedem rahmetli derdi, Rahmi, dedi, bu çınar onun çocukluğunda da gine böyleymiş, tıpkı.. gine beş kişi kucaklayamazmış.

Bağların başladığı yamaçtaki -kim bilir kaç yüz yaşında?- bütün yörenin bildiği çınarın altına oturmuşlardı. Rahmi kocaman mendiliyle boynundaki terleri silerken güldü:

— Ha bi şey deyver sorduğuma.

Başlarını birbirlerine doğru çevirdiler. Göz göze geldiler. Bâ-

dem bıyıklar hafifçe sola kaydı:

— Haa.. essah.. bizimkiler deye, onlar deye bi şeyler dediydin.

Rahmi'nin başı eğildi; öyle ya, kendisi bile, hem de farkına varmadan "bizimkiler.. onlar" diyordu. Bu ayırımı kendisi bir noktada tutabilirdi; ama bunu herkesten beklemeye hakkı var mıydı?

Rıza Efendi bırakmadı düşünmeye. Her zamanki gibi tane tane konuşuyordu:

— Al bakalım bacanağını.. Kocadayı'nı al. Al da bi düşün. Deyceğim şu: Adam dediğne bi de düşman lâzım. Hem de pek lâzım, şiddetle lâzım. Moskof'u, Bulgar'ı çoktan unuttuyduk, Yunan'ı da unuttuk; tek tek düşmanlar bulur olduyduk gaari. Emme, ı'ıh.. pek tadı yok onun. Ayıplanır da sonra; açığa vuramassın. Fırka işi kolaylaştırıverdi işte. Senin beni, benim seni sevmem, beğenmem ne kadar tadlıysa, Altındaş'ın Gülbeyazlar'a öfkesi daha bi tadlıdır gibi gelir bana. Tadını kaçırıyon deye gücenip küserler sana deyesim gelir.

Gümüş tabakasını çıkarmış, aralarına koymuştu. Bir sigara sarıyordu. Sarılmışları gösterdi:

— Duman et.

Rahmi Bafra Mâden'inden yaktı. Bekledi. Amcası sardığı sigarayı yerleştirip tabakayı kapattıktan sonra öteki konuya geçmek istiyordu. Ama konuşan Rıza Efendi oldu:

— Şinci, şonu sararken aklıma geliverdi; sen gendin değ miydin, fırka lâfı çıktıktan sonra, herifin biri caminin şadırvanında.. caminin len Rahmi.. abdes alırken kırk yıllık ahbabının selâmına sırt çeviriverdi deyen? sendin değ mi? Eee?

Rahmi;

— Aklım erdi, emmi, dedi ve kısa bir aradan sonra ekledi: Bi de başka bi şey karıştırdı aklımı; onu da demeden edemeycem: Önce fırka müfettişi, bi akşamki muhabbetten sonra, bi de uğurlamada, enikonu üsteledi; bi sıkıntın, bi isteğin olursa mutlaka bana gel deye.

Sigarasını iki taşın arasında ezdikten sonra başını çevirip amcasına baktı, güldü:

— Hadi o bi şey değil deyelim; ya Hâkim Ahmed Kemâl Bey? O da, bu zihniyet ve faaliyet tarzımın bana ilerde büyük faydalar temin edeceğini söyledi. Hem de Gazi hazretlerinden ve bizim fırkadaki Nuri Bey'den bahis açarak.

Rahmi, Ahmed Kemâl Bey'in müfettiş ile, aynı bilgilere değil elbette, ama aynı tahmin ve yorumlara dayanarak konuştuğunu, aynı ihtimalleri benimsediğini sanıyordu. Ne olabilirdi bu tahmin, yorum ve ihtimaller?

Kırçıl kaşlar hafifçe çatıldı. Bâdem bıyık daha da küçüldü. Rıza Efendi uzanıp aldığı kuru bir dal parçasıyla toprağa birtakım şekiller çiziyordu. Bir ara eli tabakaya gitti, ama dokunmadan çekildi. Neden sonra dalı fırlatıp attı, sırtını çınara dayadı. Kaşlar da, bıyık da huzura kavuşmuştu:

— Şincii.. Ankara'yı şööööyle bi düşünelim Rahmi. Gazi Paşa hazretleri.. İsmet Paşa.. öteki paşalar, kumandanlar ve.. Fethi Bey, Nuri Bey, Saffet Bey, Ahmet Bey, Naki Bey, Yunus Bey, Celâl Bey.. velhâsıl, o fırkada, bu fırkada, adını bildiğimiz, bilmediğimiz beyler! Kim bu beyler, paşalar? Bi düşünelim, ha?

Ve konuşuyor, Rahmi'ye söylediklerinden çok daha fazlasını düşündürtebiliyordu:

Bütün bu insanlar, Halk Fırkası'nda veya Serbest Fırka'da, fark etmez, hepsi de Gazi'nin buyruğunu ve irâdesini kendi kişilikleri ve var oluş sebepleri sayan, varlıklarını sürdürmenin garantisi gören kimselerdi. Bugün Halk Fırkası'nda kalanlar da, Serbest Fırka'ya geçenler de aynı ölüm kalım mâcerasını birlikte yaşamış, başarıya ulaştıktan sonra da aynı çevreyi oluşturmuş kişilerdi; başaramasa idiler aynı âkıbeti paylaşmak zorunda kalacak kişiler!

Bu particilik olayında sonuç ne olursa olsun, yaşama şansının söz konusu olduğu bir kaderi paylaşanların birbirlerine ciddî, hattâ önemsenebilecek kayıplar verdirtmesi düşünülebilir miydi?

— Bana soracak olursan, onlar köyleri, kentleri bilmek.. belkim de, ayıklamak isterler.

Belkim demeden önce epey duraklamıştı; bu sefer de o baktı Rahmi'ye, "ne dersin?" diye.. "olmaz öyle şey" demesini ister gibi:

Rahmi bunu anladı; ama amcasının beklediği sözü veya bir benzerini söyleyemedi. Aksine, düşündükçe iş sarpa sarıyordu. Bütün bir milleti ayağa kaldıran, milyonların tutumlarını, davranışlarını, ilişkilerini değiştiren bir olay olarak, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı ancak şimdi düşünebiliyor ve başlangıçta bir seziş sonucu olan çekingenliği ezici bir sorumluluk olarak ortaya çıkıyordu. Oyun değildi bu; amcası ona yabana atılamayacak bir ihtimâli hatırlatmıştı:

Bu iki fırka mücadelesi nasıl biterse bitsin, belki de, Rıza Efendi'nin dediği gibi, Ankara'dakilerin yaşayışlarında da, ilişkilerinde de bir değişiklik olmayacaktı.

Rıza Efendi, bu arada kendi düşüncesine dalmış olmalıydı; düşündüklerini değil de vardığı sonucu söyledi:

— Bu yüzden öyle demişlerdir sana, hâkim beğ de, müfettiş de. Hani, biri ilerdeki menfaatler demiş, öteki de, başın sıkışınca bana gel demiş ya? işte ondandır derim. Sen Gülbeyazlar'a diş gıcırdadınan, Halkçılara sırtını dönmen ya, ondan sanırım. Sınadılar, bildiler seni.

Rahmi bu sözleri yarım kulakla dinlemişti. Kopamıyordu ak lına düşen ihtimâlden:

Ankara öyle olursa.. demek fırtına ve dalgalar milletin üstünden geçecekti; köylerin, kasabaların, küçük kentlerin evlerini ve çarşı, pazarlarını allak bullak edip geçecekti. Sonuç ne olursa olsun, hesapta -o yandan, ya da bu yandan- yüz binlerce insanın ağır kayıplara uğraması ve, en azından, aralarına giderilemez soğuklukların, hattâ kinlerin, düşmanlıkların girmesi vardı.. hem de kesinlikle.

Kim olduğunu hatırlayamıyordu, birisi, belki de savcı, Gazi Paşa'nın Ali Fethi Bey'e, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kurması için izin veren mektubu yayımlandığı zaman; "Paşa hazretleri İsmet'e haddini bildirmek istiyor" demişti. Ona göre, İsmet Paşa fazla sivrilmiş, kendine fazla güvenir olmuştu. Gazi ise milletin artık onu sevmediğini, başarısız bulduğunu biliyordu. Halkın yeni partiye göstereceği ilgiye dayanarak; "Anla ne olduğunu" diyecekti. Kısacası o adam, bu parti işini "küçük bir ders" sayıyordu.

Ayni şey işte.. yâni Ahmed Kemâl Bey'in yorumu: İsmet Paşa - Ali Fethi Bey sofra tartışmalarından birisi!

Fırtına dindikten, sular durulduktan sonra ayni adamlar gene bakan, gene milletvekili, gene yönetim kurulu üyesi veya büyükelçi. Ama, ya Kupdeller'in Deli Yâkûb'lar, Şaşı Ömer'ler, Altıntaş'lar, Semerci'ler, Nalbant Mustafa'lar, Kantarcılar'ın Şâkir'ler, Kâşif'ler, Allah'a yan bakan Osmanlar ve bunların yöredeki, doğudaki, batıdaki, kuzey ve güneydeki binlerce, on binlerce benzeri? Onlar da yaralı bereli, kırık dökük.. dolu ya da çavgın yemiş birer gök ekin!

Rahmi birdenbire müfettiş beyi, daha doğrusu, onu değil de,

o gece, ay ışığının ve ay ışığında yıkanan ovanın huzura özlem tüttüren güzelliğinde okuduğu o şiirleri hatırlayıverdi: Acaba müfettiş bey de, politikacının sırtındaki ezici sorumluluk yüzünden mi düşünmüştü, en kuytu bahçeleri, sarmaşıklarla yüklü vâdileri ve dönmemeyi.. kısacası, kaçmayı?

Rahmi kaçmayı düşünmüştü.

— Bi yol bulmalı, emmi, dedi.

Rıza Efendi, onun omuzuna dayanarak doğrulurken konuştu:

— Yolun eyidir, Rahmi.

"Bırakma"mı, yoksa "bırakamazsın" mı demek istiyordu? İkincisi imiş:

— Yüz üstü koma milleti. Sen çekildin mi, karman çorman olur ortalık.. bana öyle gelir.

Güneş İkizkaya'nın ardına kaymıştı. Karşı dağlar hâlâ leylak rengiydi; ama yamaçların gölgesi düşen kasaba gittikçe esmerleşiyordu. Rahmi yolda, belki lâf olsun diye, belki de bir başka konuda rahatlarım umuduyla;

— Bankada işler nası, diye sordu.

— Heç dadı yok be Rahmi.

Anlattı da:

— Gredilerde fırkacılık.. alalım da fırkacılık, satalım da fırkacılık. Batar bu gidişle. Sen eyi düşündün ya, dayım da pek cılk çıktı. Neyse işte.. sen aklını ona takma. Ekmeği bizde yiyelim mi? Allah ne verdiyse..

— Yo be emmi; ben hemen fırkaya döncem.

Kasabanın girişinde ayrıldılar.

Vâdinin içine düşen evinde lâmbalar yakılmıştı. Kapıyı Serdar değil, Müberrer açtı. Rahmi, Güldâne'nin, yandan vuran ışıktaki bembeyaz gülümseyişini görmese endişelenecekti:

— Oğlan nerde?

Parıl parıl yüz taş atarken de gölgelenmedi:

— Bubasına özenir oldu eyce.. gazte okur.

— Gel len buraya!

Top gibi patlamıştı sesi. O, Müberrer'in tuttuğu terliklerini giyerken Serdar merdivenin başında ürkek ve süklüm püklüm belirdi:

— Buyur buba.

Rahmi baktı ve bu bakışından çok gülüşü daha da sindirdi Serdar'ı. Yetmedi ama:

— Bi de buyur diyor utanmadan. Karşılaman için çığırmamız mı lâzım!

— Gazete /

Kesti:

— Sana ne gazeteden be! Gel hadi.. dikilip durma. Çevir şo papuçlarımı. Götür şonları aşaneye.

Çocuk ayakkabıları düzeltip paketleri mutfağa götürürken o hâlâ söyleniyordu:

— Ben sana eski yazı işi bu yaz bitcek derim, sen nelerle vakit öldürürsün! Allah bilir ya, domates kerdeleri bugün de çapalanmamıştır?

Evet, domatesler, maalesef bugün de çapalanmamıştı ve bu da dünyanın sonu demektir:

— Heey, sana söylüyorum avrat; çekil ordan da eyi baksın yüzüme. Sana derim len.. eşittin mi?

Başını salladı Serdar. İşitmişti.. belki komşular da. Rahmi'ye, Güldâne'nin bakışından, öyle geldi:

— Sen ocaktakine bak.

Güldâne mutfağa girdi. Ama dönerken bakışının anlamı daha da açıktı: Düpedüz; "Bağırma herif.. oğlana da o kadar yüklenme" diyordu; Rahmi küsüverdi:

— Hep gabehet bende.. başını koyverince alıp gideceğni. Fırka, mırka yok bundan sonra, anladın mı!

Küsmekten vaz geçmişti; Müberrer'i kucakladığı gibi havaya kaldırıverdi:

— Gel benim sultan kızım.. akıllı kızım.

Böylece Güldâne'den de öcünü almış oluyordu; çünkü, "çocukları birbiriyle ezme" derdi. Ama ne kadar şamata ettiyse de Güldâne'nin başını çevirtemedi. Küsmesini bilen o idi.

Sessizlik hiç de hoşuna gitmiyordu. Üstelik, Müberrer de bu çeşit sevgi gösterilerinden hoşlanmazdı, kollarından sıyrılıp annesinin yanına gitmişti. Rahmi kendisini yalnız ve yenik hissetti:

— Tez olun.. fırkaya gitcem ben.

Bekledi. Ama boşuna. Güldâne "gine mi?" demedi. Bunun yerine;

— Hadi gızım, seriver sofra bezini, dedi; Serdar, sen de kasnağı, siniyi goyver.

Yemeklerini her akşamkinden başka bir suskunlukla yediler. Rahmi ise, son akşamların çoğunda olduğu gibi; "Çok şükür ya Rabbim"i kalkarken, "doymayanlara yardım gücü ver bana"yı da sofaya çıkarken mırıldandı.

Güldâne arkasından gelmişti. O doğrulup mandala uzandığı zaman, elini kapıya dayadı. Göz göze geldiler. Rahmi gülmeye çalıştı:

— Eee?

Karşısında bambaşka bir Güldâne vardı; anladı:

— Bi şey mi deycen?

— Deycem ya.

Ve deyiverdi:

— Fırka reyisi oldun da başın göğe deydi değ mi?

Adamakıllı şaşırmıştı:

— O nası lâf len avrat?

— Basbayâ lâf işte. Evin bi herifi var mı, yok mu, belli değel. Görüyon işte; dadımız duzumuz da galmadı. Yetiversin gaari.

Rahmi güldü. Güldâne;

— Gızma, dedi.

Rica değildi bu.

— Kızdığım filan yok.. görmen mi, gülüyorum.

— Hadi, hadi.. ellere de onu.

Rahmi o gülüşünü koruyamadı; bir başka güldü:

— Sahi mii?

— Essah ya.. gözüne söz geçiremen sen.. bilirim ben seni. Gızma.. gızmaya hakkın yok: Kaç gündür bi oturup gonuşamadık. Yalan mı?

— Doğru.

Rahmi boynunu bükmüştü. Kucaklamak da istedi; ama işe yaramadı: Güldâne kapıya dayalı kolunu çektiği gibi, bu sefer de onun omuzuna dayadı:

— Yere batsın doğrusu da, eğrisi de. Serdar'ı da gendine benzettin, so'ra da kakmış ele gızıp ona bağırın.. öfkeni bizden çıkarın.

Sesleri yükselmiş olmalıydı; Müberrer sofaya açılan kapının

eşiğine gelmişti. Rahmi;

— Bizi mi seyreden gız, dedi.

Müberrer de ciddî ciddî cevap verdi:

— Evet.

Rahmi ne diyeceğini düşünürken Güldâne kapıyı araladı:

— Heç değelse zabahlara galma.

Rahmi gene eğdi başını:

— Çabuk dönerim.

Ekledi de:

— Bi de yarın.. son. Söz.

*
**

Güldâne;

— Heç insanın gendine nazarı değer mi gız? diyordu.

Rahmi, sabahleyin, "git bir bak" dediği için, öğleye doğru, bacısına gelmişti. Yiğeni Aslı'nın getirdiği kalaylı maşrapadaki suyu, başındaki tülbentin kıyısı ile süzerek içtikten sonra devam etti:

— Benim deydi vallaha. Nazar değelse bilem, benim gocam ellerinkine benzemez, gayfelerde, meyhânelerde sürtmez deye övüne övüne Allah'ı gızdırdım. Sen misin övünen, al da gör dedi işte.. sarıverdi fırkacılığı başımıza.. yalnız onu mu? oğlanı da gaptırdım. El âlemi küstürüp düşman ettiğim de bedâvası. Hani Gülbeyazlar'dan ya? gardeşliğim Leyle bilem evime gelmez oldu gız. Vallaha da billaha da. Bilin işte; enişte bile öyle.

Huriye -bacısı- mahzun mahzun gülümsüyor ve susuyordu. Bir ara;

— Sen gine de şükret, dedi.

Güldâne.

— Yere batsın şo fırkacılık deyince de büsbütün mahzunlaştı:

— Fırkacılık dediğn bugün var, yarın yok.. geçer, gider. Allah geçmeyenini vermesin. So'ra.. enişteni ne garıştırın? Fırkacılık çıkmadan önce enişteme garşı başka mıydı sankim? Sus Alla'sen.

Söylemeye dili varmıyordu. Ama Güldâne'ye gerçeği hatırlatmayı başarmıştı. Bu da daha rahat konuşmalarını sağladı:

Huriye; "Sankim bi gendisi okumuş" dedi, "her bi kesten böyük görür gendini" dedi, "enişteni heç çekemez" dedi, en sonun-

da da; "horlar durur beni de, anamı da" diye ağlamaya başladı; çünkü, "sankim beni anam doğurmadı, çocukları da ben doğurmadım sankim.. yatıştıramaz bize onları gız" demişti, iç çekişlerinden zorlana zorlana.

Uzun süren susuştan sonra, başını dizine dayayan, Müberrer'in yaşıtı, Aslı'nın saçlarını okşadı:

— Hadi gız Aslı, teyzene üzüm getiriver de yesin.

Aslı çıkınca da, gözlerini silen ablasına sarıldı:

— Bunu değel emme, oğlanı eyce soğuttu benden.

Çekilirken de ekledi:

— Sen de kakmış fırkacılık deyip durun.. cehennem azabı Vallaha, gız aba.

Ama artık ağlamıyordu. Çene kemikleri oynayıp duruyordu; öfkeli idi, hınçlı idi ve güçsüz idi:

— Sankim abam değelsin.. eniştem de elin bi herifi. Adınızı bilem ettirmez. Serdar, Müberrer deyemez olduk. Çektircek emme Allah etdiklerini.

*
**

Güldâne, o akşam, Rahmi'ye,

— Sen benim dediklerime bakma, dedi; şö'le bi düşündüm de, bunca telâşenin içinde bi de ben şişiririm gafasını deye utandım.

— Yoo be avrat, dedi Rahmi; ben de düşündüm. Hadi sen neyse amma, Sarıkız'la buzağısını bile görmem kaç gündür.

Güldâne'nin karşılığı hiç de aşağı kalmadı:

— Sütünü içen ya, yeter.

Sarılıverdiği gibi, şap diye öptü yanağından:

— Son dedik işte sana. Varma üstüme gaari.

Güldâne'nin, üstüne müstüne vardığı yoktu zaten; ama Rahmi paçasını kaptırmıştı bir kere.. didiniyor, çabalıyor, bir türlü kurtaramıyordu. Bu da -Güldâne'yi hesaba bile katmadan- canını fena halde sıkıyor, onu hırçınlaştırıyordu. Gülüşlerinin çeşidi çok, çok azalmıştı.

8

BİR AVUÇ TOPRAĞA BUNCA KIYL Ü KAAL

SABAHIN sekiziydi. Dairelerin açılmasına daha bir saat vardı. Rahmi, yazıhânesinde bir dâva dosyasını inceliyordu. Ağır Ceza'daki ilk duruşma onundu.

Avkatlığını hemen hemen tasfiye etmişti. Önündeki dosya da, Kenan Bey'in devrettiklerinden ve sonuçlanmamış birkaçından birisiydi;

— Hayırlısıyla bi de şunlar bitse, diye mırıldanıyor ve ikide bir Kenan Bey'i düşünüyordu.

İşte şu anda da öyle.. idi ki, karşısında Doktor Fazıl Bey'in sır vermeyen yüzünü görüverdi:

— Hayır ola enişte?

Doktor elindeki telgrafı uzattı:

— Hayır değil, Rahmi. Maalesef.

Telgraf Kenan Bey'in yatırıldığı hastahâneden geliyor ve vefat haberini verdikten sonra, ne yapılacağı soruluyordu. Rahmi;

— Getiririz, dedi.

Fazıl Bey otururken konuştu:

— Ben de öyle düşünmüştüm. Lâkin büyük kızı orada. Oğlu Bursa'da. Haremiyle konuştum; onlar bilir diyor. Sanırım cenazesinde bulunamayacağız.

— Hanımı?

— Bu gece gidiyor.

Rahmi dudaklarını emiyordu;

— Benim de gitmem lâzım, dedi.

— Çok iyi olur.

Fazla bir şey konuşmadılar. Doktor gitti. Rahmi dosya incelemesini, yarım yamalak, tamamladı. Duruşmaya girdi, erteleme istedi. İsteğinin kabul edilmeyeceğini anlayınca, haberi bildirdi, kararı aldı. Cübbesini ve çantasını yazıhâneye atıp çıktı. Doğru fırkaya gitti: Serbest Fırka belediye seçimlerine katılma kararı almıştı. Yapılacak bir yığın iş vardı. En başta da adayların tesbiti geliyordu. O bunlarla uğraşırken, postacı bir telgraf getirdi. Önce imzaya baktı: Hilmi.

Bir şey çıkaramadı ve ancak satırları okuduktan sonradır ki, çekenin Müfettiş Hilmi Bey olduğunu anlayabildi ve şaşırdı.

Hilmi Bey, bir rastlantı ile İstanbul'da bulunduğunu ve Kenan Bey'in vefatını öğrendiğini söylüyor; "Salı günü yapılacak cenaze merâsiminde bulunacağınızı ve bu acı vesile ile de olsa görüşeceğimizi ümid ederim" diyordu.

Eve gittiği zaman hava iyice kararmıştı. Güldâne onu karşıladıktan sonra, yanında oyalanmadı, mutfağa döndü; Müberrer'i de çağırdı. Rahmi balkona çıkmamış, girişteki odada oturup kalmıştı.. Serdar;

— Lâmbayı yakayım mı, dedi.

— Hele dursun.

Az sonra Güldâne seslendi:

— Serdar.. yakıver şavkı.

Serdar;

— Bubam istemedi, diye cevap verdi. Sesi bir şeyler anlatmak ister gibiydi. Nitekim Güldâne eşikte, bir karaltı gibi, belirdi:

— İçiniz kararcek.

Rahmi;

— Yaksın, dedi.

Ve, kendini zorlayarak doğruldu. Öptü oğlunu:

— Yakıver.

Serdar lâmbayı yakarken Müberrer de gelmişti. Rahmi mutfağa geçti. Güldâne maltızın üstündeki tencereyi karıştırıyordu;

şöyle bir baktı, ama bir şey söylemedi. Rahmi kolunu onun omzuna attı. Saçlarını öptü:

— Kenan Bey vefat etmiş de..

Bunu, epey bekledikten sonra.. kolay olacağını sanınca söylemişti. Kekeledi ama:

— Bubam gibi severdim.. bilin sen. Pek iyi adamdı.

Güldâne başını kaldırmadan;

— Allah sevenlerine de, eyilere de uzun ömür versin, dedi.

*
**

"Babam gibi severdim" demişti. O zamana kadar hiç düşünmediği bir şeydi bu. Rahmi, sessiz geçen yemekte ve gece yarısına doğru bindiği trende, dalıp gidene kadar durdu üzerinde; ne kadar doğru olduğunu anlayınca da şaşırdı :

Kafası -hiç zorlamadığı halde- onu gerçekten şaşırtan bir ısrarla, bir Kenan Bey'e, bir amcasına takılıp duruyor, ikisi arasında mekik dokuyordu.. duygu çıkınlarını didikleye didikleye. Ve hassas bir terâzinin kefelerine boyuna dirhemler atılır gibi.

Kefeler bir o yana, bir bu yana ağıyordu. Sonuç olarak -en çok buna şaşıyordu işte- sevgi denkti.. hem de amcasını kayırma çabalarına rağmen. Asıl üzücüsü, sevgi üstünlüğünü kazanamayan amcası, sıra saygıya gelince, dâvayı açıkça kaybediyordu. Neden?

Rahmi düğümü çözmeye çabalarken.. birdenbire.. babasını.. daha doğrusu, baba susuzluğunu hatırlayıverdi:

Rıza Efendi, yalnız elden tutması ile değil, sevgisi ile de -bir ikinci ne kadar giderebilirse- gidermişti o susuzluğu. Rahmi bunu, ömrü oldukça minnetle, şükranla, gönül bağlılığı ile hatırlayacaktı. Kesindi bu. Ama baba'da sevgiden, yardımcı olmadan desteklemeden başka bir şeyler de olmalıydı.. vardı. Ve, Rahmi, bunu ilk defa sezinliyordu.

Ne idi o başka şeyler? veya şey? Kenan Bey'in ağır basmasını sağlayan şey?

Zorluyordu kafasını. Kenan Bey'i çeşitli durumlarda, çeşitli ilişkilerde; duruşmalarda, sokakta, parkta, esnafla, kaymakam beyle, belediye başkanıyla, esnafla, enişte ile.. kendisi ile konuşur, sohbet eder, tartışırken canlandırdı:

Hâfızayı.. her şeyden önce, o dev yapı kaplıyordu.. kuvvet!

Ama hepsi o kadar değildi: dürüstlük.. iyilik.. bilgi, akıl ve mantık üstünlüğü.. bir kelime ile büyüklük!

Kuvvet ve büyüklük!

Ve bunların uyandırdığı, çekingenlik ile korku ve beğenme ile hayranlık arasında sallanan duygular!

Bulmuştu Rahmi: Baba'nın, bir ikinci tarafından doldurulamayacak boşluğu bu idi. Ve, bu dedirtivermişti Rahmi'ye; "Bubam gibi severdim" sözünü.

İçi rahatladı, kafası rahatladı. Rıza Efendi'nin -bâdem bıyığını hafifçe sola kaydıran- o sevgi dolu, o alçakgönüllü gülümseyişini hatırladı; "Emmilerin emmisi" diye güldü. Onu ne kadar sevdiğini ancak şimdi anlıyordu.

*
**

Seçim havayı büsbütün elektriklendirmiş, sinirleri iyice gerginleştirmişti. Köylerden, bucaklardan da, kasabanın içinden de Rahmi'yi tedirginleştiren haberler geliyordu. Kavgalar çoğalmış, bu arada birkaç bıçaklama da olmuştu.

Ve, bir başka dert daha vardı: Başta jandarma, belediyeciler, muhtarlar, hattâ savcı, Serbest Fıkra'yı tutanlara karşı, haşin denecek kadar sert davranmakta idi. Rahmi bir yandan bunlara koşturuyor, görevlilerle cebelleşiyor, bir yandan da, aklı erenleri de yardıma çağırarak, ateşli yandaşlarını yatıştırmak için dil döküyordu:

"— Düşman değel len onlar.. bildiğin Ese'nin oğlu işte şo.. tarla, bahça gomşun len. Ayni duayı etmen mi onla?"

"— Sen ona güler yüz göster bi kere, eşşek değel a, o da sana yumuşar, hay oğlum."

"— Hadi senin oğlan onun gızına vuruluverdi deyelim.. netçen o zaman? Gızın bubası Halkçı deye ı'ıh mı deycen?"

"— Utan len Toktamış.. daha düne kadar; Hamza'yla biz Garb Cephesi'nde beraberdik der dururdun.. hinci başını çevirip geçen. Hadi gel. Otur şöyle de anlatıverin o günleri bize, dadlı dadlı."

"— Ben de sizi dayıoğlu bilirdim len.. meğer leyim senin anan fırkaymış."

Ve daha çeşit çeşit benzerleri ile, bir yandan kendi yandaşlarını yumuşatıp sevgiye çekmeye çalışıyor, öte yandan da sözlü

-daktilo çoğaltması- yazılı, Gazi'nin Serbest Fırka'ya, Serbest Fırka'nın da Gazi'ye karşı olmadığını -gazete haberlerine ve demeçlere dayanarak- bütün yöreye anlatmaya çabalıyordu.

Ama daha başka çalışıp çabalayanlar da vardı. Ve onlar da, aslını esasını anlatamayacakları, yâni kendilerinin de bilmedikleri yandaşlıkları, karşı oluşları, savaşçılıkları kışkırtıyorlardı. Bunun dışında veya bunlara sebep, bir de muhtarlıklara, Tekel bayiliklerine, belediye ve şehir meclisi üyeliklerine yönelen hırslar, bunları elden kaçırmama veya ele geçirme hırsları ve itibar, onur, şeref kuruntuları vardı. Bunlar da fisebilillah çalışanlar gibi, taraftarlıkların koyulaşmasına ve uyuşmaların, anlaşmaların, uzlaşmaların imkânsız hâle gelmesine çalışıyorlardı.

Kasabada ve yörede öyle bir hava yaratılmıştı ki, bir Halkçı veya Serbestçi, karşı partinin bir ileri geleni ile oturup kalkacak, yiyip içecek olursa "dönek" sayılmaktan korkuyordu. En sudan ilişkilerde bile; "O seni kandırır deye korkarın" gibi, "Allah artırsın len; Rahmi'nin kâtibiyle, bakarın da, aran pek eyi bu günlerde" gibi sözler söyleniyordu.

Kandırılmak.. döneklik.. kancıklık.. hepsi de etkili.

Rahmi duruma bakıyor ve sonuç almaktan umut kesiyordu. Ama çabayı bırakmadı: Hem de yavaş yavaş ve belli bir öncü olmadan, kahveler bile ayrıldığı, Halkçıların gittiği kahveye Serbestçilerin, berikilerin gittiğine de ötekilerin ayak basmaz olduğu halde!

Bu bölünmeden sâdece damacıların kahvesi, o da Asliye Ceza Yargıcı Ahmed Kemâl Bey'in, kendi eliyle yazıp merdiven başına çivilettirdiği pankart sâyesinde kurtulmuştu. Bu kartonda, kırmızı mürekkeble ve iri iri harflerle şunlar yazılıydı:

"Burada fıkra ve siyaset lâfı edilmez. Edenler hâkim beyin emriyle kapı dışarı edilir ve üç gün içeri alınmaz."

Rahmi artık bunaldıkça o kahveye gider olmuştu. İlk gün;

— Hay çok yaşayasın, hâkim bey demiş, aldığı cevapla da oradakiler kadar keyiflenmişti:

— Bu da siyaset Rahmi Bey.. bu da siyaset. Lâkin bu def'a affediyorum.

Affedilmek Rahmi'nin, gerçekten de hakkıydı; çünkü siyasetsiz, fırkasız zamanlara aşeriyordu.. evinde bile. Konu artık evine de hâkimdi: Gelenlerin arkası kesilmiyor ve.. akıl alacak şey değil..

Güldâne bile.. dolaylı da olsa, siyasetle ilgili bir şeyler söylemek için mutlaka bir fırsat buluyordu. Rahmi de o zaman anladı ki, dünya çarşıdan, pazardan ve erkekler arasındaki, olumlu, olumsuz ilişkilerden ibaret değildir; bir de evler vardır; gündüzleri heriflerin bırakıp gittiği sokaklar, akıllarına bile gelmeyen komşuluklar, akrabalıklar, ahretlikler, kardeşlikler vardır; kısacası, kadınlar vardır.

Ve, kadınlar bilmeseler de, kendilerine konu üstünkörü ve yasak savmacasına anlatılmış olsa da, hattâ o kadarcık bile anlatılmasa da, erkeklerin işleri, ilişkileri üzerinde duruyor, düşünüyor, konuşuyor, yorumlara girişiyorlardı: Kimi yalan yanlış, ama çoğu da şaşılacak kadar doğru hükümlere varıyorlardı. Davranışları da ona göre oluyordu. Aralarında da -gene şaşırtıcı- bir bilgi alış verişi, bir haber trafiği vardı:

Her evden; eltilerden, görümcelerden, yengelerden, ahretliklerden, kardeşliklerden, konu komşudan bilgi kırıntıları, haber döküntüleri toplanıyor, sonra da bunlar hep birlikte veya teker teker işleniyor, ortaya bir kanaviçe çıkartılıyordu. Elde edilen biçim, çoğu zaman, erkeklerin anlayışına uygun düşmese, hattâ onlara pek aykırı gelse de -özellikle önemli konularda- sonuca tıpatıp uygun düşebiliyordu.

Rahmi Güldâne'nin konuşmalarından anlıyordu ki, fırka meselesi kadınlar dünyasını da fena halde sarmıştır; "gendini bi matah sayanlar bir, bi de gocaları sümsükleşmişler iki.. onların dışında" kadınlar bu işden hiç de hoşnut değildir; aksine tedirgindir, korkmaktadır. Evlerin üstünde kara bulutlar dolaşmaktadır; çünkü kadınlar çeşitli yörelerde.. en çarpıcısı da, İzmir'de olup bitenleri bilmektedir. Bu bilgiler de kulaktan kulağa dolaşa dolaşa geldiği için, kendiliğinden abarmaktadır: İtişip kakışmalar çarpışmalara dönüşmekte, yaralı sayıları ölüye çevrilmektedir. Bunlara sürgünler, hapisler eklenmektedir. Depremin kapıya dayandığına inanılmaktadır.

Güldâne işte.. Güldâne okuma yazma öğrenmeye hiç heveslenmemiş, Rahmi, "git de oğlundan geri kalma avrat" dediği halde, "Halk Dershânesi"ne gitmemiş; "pek gerekliyse sen öğret" demiştir. Ama ayni Güldâne, son zamanlarda bir heves, bir hırs, Serdar'ı zorluyor, bağırta bağırta, ya da, "sana şunu pişircem.. bunu alcem" diye kandırarak, Alfabe öğreniyor.. gazetelerin haber başlıklarını sökmeye bile başladı. Rahmi, onun ziyaretlere Son Posta'nın veya Yarın'ın cümleleriyle gidip, Cumhuriyet, Akşam ağzıyla dön-

düğünü fark etti. Birbirleriyle her konuda çakışan bu cümleler kadınlar dünyasının tedirginlik ve korkularına ayrı bir gerekçe oluyordu.

Bu arada Güldâne -ve elbette daha nicesi-farkına bile varmadan, bu döneme kadar çok sevdiği birtakım arkadaşlarından söz ederken buruklaşmaya, hattâ; "a'maaan.. bırak onu Alla'sen" demeye başlamıştı. Demek evler de -dükkânlar, bürolar, mağzalar, kahveler gibi- birbirlerinden kopuyordu. Ankara ile Bâb-ı Âlî onları da gruplaştırıyor, yan yana iken, karşı karşıya getiriyordu.

Bütün bunlar Rahmi'ye hep ayni şeyi düşündürüyordu:

Fırtına, şöyle veya böyle.. şu veya bu sonuçla dinecek, deniz durulacak, Ankara'da da, Bâb-ı Âlî'de de pek bir değişiklik olmayacaktı. Ama bu dükkânlar, bu kahveler, bu çarşı pazar.. ve bu evler?

Rahmi İstanbul'a kafasındaki bu soru ve yöredeki durumun sebep olduğu endişeler daha da kurşunlaşmış olarak vardı.

— Hüv vel bâkî!

Dalıp gitmek mi, yoksa hüzün mü, belli değil; Hilmi Bey mırıldanmıştı:

Eyüp sırtlarındaki kulübemsi bir kahvenin önünde, hasır ve alçak iskemlelerde oturuyorlardı. Kenan Bey'i yirmi dakika kadar önce toprağa vermişlerdi. Cemaat de Rahmi'yi şaşırtacak kadar kalabalıktı.. namazda da, mezar başında da. Ve bu insanların arasında, konuşmalardan çıkardığına göre, iki partinin beş, on milletvekili ile iki partiyi tutan gazetelerin tanınmış yazarları bile vardı. Nitekim, işte kendisi de, burada, Hilmi ve Naki Bey'lerle oturuyordu.. biri Halk Fırkası'nın, öteki Serbest Fırka'nın ileri gelenlerinden!

Buraya gelmeyi -Hilmi Bey'in kolunda- Naki Bey istemişti:

— Sırtta bir kahve var. Talebeliğimizde gelirdik. Pek güzeldir. Vaktiniz müsaid ise bir çay içelim.

Ve, toprak yolu tırmanırken, Kenan Bey'i övme konusunda biri ötekinden geri kalmamıştı. Son cümle de onun övgüsüydü; Hilmi Bey'e "Hüv vel bâkî" dedirten bir övgü.

Bu sözü Rahmi, herkes gibi, sayısız mezar taşından bilirdi.. ve doğruların en sağlamı sayardı. İçinden ekledi: "Küllü men aleyhâ fan."

Ve şaşırıverdi; çünkü Naki Bey de, ama yüksek sesle, ayni Kur'an hükmünü söylüyordu:

— Küllü men aleyhâ fan!

Bâkî olan yalnız Allah'dır!

Her şey fânidir.. ona dönecektir!

Rahmi'ye -birdenbire-her şey kolay, basit, güzel, ama ayni zamanda çetrefil ve açıklanamaz, çünkü anlaşılamaz geldi:

Yalnız mezar taşları ile bu ve benzeri âyetler mi? daha nice ortak ölçüler, anlayışlar, değer hükümleri vardı. Bunun için de Kenan Bey'i Naki Bey gibi, Rahmi gibi Hilmi Bey de sevecek, beğenecek, övecekti.. benimseyecekti. Ve, gene bu yüzden, Hilmi Bey'le Naki Bey'in ve ötekilerin bir arada bulunmalarından, dost olmalarından daha tabii bir şey olamazdı.

Ama -Rahmi'ye öyle geldi- kulistir bu . Bir de sahne vardır. Ve ayni adamlar, sahneye, halkın karşısına çıkınca yüzde yüz değişiyor, değişmekle kalsalar iyi, değiştiriyorlardı; Köyleri, kasabaları, şehirleri ve evleri değiştiriyorlardı. Rahmi kendisini de onların arasında.. yok ama daha aralarında değildi.. kulise aday görüverdi.

Ve, ötekiler gibi -ötekilerden farkı, gülerek- Haliç'in eşsiz güzelliğini seyrederken tiyatro kumpanyalarını düşündü:

Bilet alıp içeri girenler; sahnede birbirlerine hakaretler savuran, türlü düzenbazlıklar, kalleşlikler yapan, saldıran, kıyan, nefret, kin veya sevgi besleyen oyuncular görürdü; perde kapandıktan oyun bittikten sonra, ayni oyuncuların kuliste birbirleri için ve birbirlerine karşı ne olduklarını, nasıl davrandıklarını bilemezlerdi.. düşünmezlerdi bile. Sokağa çıkınca veya evlerinde, kahvelerde hep oyundan, oyuncuların rollerinden söz eder, onları buna göre değerlendirirlerdi. Oysa sahnedekiler, son perde de kapandıktan sonra, gişede toplanan paraları paylaşacaklar, kaderlerinin o gelire bağlı olduğunu hiçbir zaman unutmayacaklardı. Bunun için de, her şeyden önce ve her şeye rağmen yöneticilerine uyacaklardı.

— Çok üzüldünüz Rahmi Bey, dedi müfettiş.

— Evet, dedi Rahmi de.. dudaklarındaki gülüş pek değişmeden.

Bu sefer Naki Bey konuştu:

— Sizi bizlere o kadar medh ü senâ etti ki, merkeze yazdığı mektupları görseniz, fazlası olamaz zannedilen teessürünüz, emînim, ziyâdeleşirdi.

Hilmi Bey;

— Dürüsttü, diye başlayıp sıraladı; vefakârdı, cem'iyete ve fertlere muaveneti şiar edinmişti, kadir kıymet bilirdi.

Naki Bey tamamladı:

— Adam tanımasını da.

Bununla beraber konu bundan öteye gitmedi; Kenan Bey uykusuyla başbaşa bırakıldı. Rahmi de, politikaya kayan konuşmalar yüzünden, onların "Hüv vel bâkî"ye ek olarak söyledikleri -ve benimsediklerine içten inandığı- vefakârlık gibi, dürüstlük yardımseverlik, değerlendirebilme gibi toplumu toplum yapan, birleştirici ölçüler üzerinde daha fazla duramadı; sahne ve kulis hikâyesini de unutup gitti.. ama gece büsbütün saplanmak üzere!

*
**

Akşam yemeğini birlikte yemek teklifi Naki Bey'den gelmişti. Hilmi Bey, daha önce verdiği bir sözünü ileri sürerek özür diledi. Böylece de Rahmi, Abdullah Efendi Lokantası'nda onunla baş başa kaldı; ilk olarak da Kenan Bey'in bilmediği bir yanını öğrendi. Naki Bey,

— Nasıl? sahiden bilmiyor mu idiniz? diye soruyor ve Rahmi'den de çok şaşırmış görünüyordu: Tevekkeli, mum dibine ışık vermez demişler. Mükemmel bir muharrirdi o. Durun ama.. sizi yanıltan ikinci ismi olmuştur: Kenan Refik diye yazardı. Kendisi açıklamadığı için de siz ihtimâl vermediniz.

Ve anlatıyordu:

— Tasvir-i Efkâr'daki makaleleri ile bizzat Gazi Paşa hazretleri de alâkadar olurdu. Merhum, fırkamızın umdelerini neşir ve telkinde, inanınız bana, Ağaoğlu Ahmed Bey kadar faideli ve müessir olmuştur. Bilhassa şahsî teşebbüs ve hârici sermâye mevzularındaki fikir ve müdafaaları Ankara'da pek meşhurdur. Tahsin Bey'in anlattığına göre, bir akşam Gazi hazretleri, İsmet Paşa'ya bu makaleleri göstererek; "Okudunuz mu Paşa?" diye sormuş, "Hayır, okumadım" cevabını alınca da, "İyi ki okumamışsın" demiş.

Naki Bey bu olaydan sonra, İsmet Paşa'nın eleştirisine geçti:

Ona göre başbakan "Devlet ben'im" inanç ve tutumundadır. Bu da, "ancak ben, yalnız ben yapabilirim.. dürüst olan.. memleketini ve milletini seven yalnız benim" saplantısından doğmaktadır.

Gene Naki Bey'e göre, İsmet Paşa, kendi kendini ve eyleme yönelen düşüncelerini eleştirmeyen ve eleştiremeyen; karşı düşünce ve anlayışların üzerinde durmaya yanaşmayan bir mîzaca sahiptir.

Naki Bey'e -ve arkadaşlarına- öyle gelmektedir ki, Gazi Paşa hazretlerinin Serbest Fırka'nın kuruluşunu teşvik ve himâye etmesi, sâdece ve sâdece, başbakanın bu mîzacını uyarmak ve denetlemek gereğinden doğmuştur.

Naki Bey, bu "sâdece ve sâdece" sözünün Rahmi'de uyandırdığı tepkiyi anlamış olmalı ki, sözlerine şöyle devam etti:

— Bana sorarsanız, Gazi Paşa hazretlerinin İsmet Paşa'yı fedâya râzı olmaları çok uzak bir ihtimâldir. Lâkin.. gene bana kalırsa.. başvekilin, hasseten demiryolu siyasetindeki inat ve ısrarı ve ferdî teşebbüs ile hârici sermâye mevzularındaki asıl ve esastan mahrum te'villerini inatla müdafaası Gazi Paşa hazretlerini Serbest Fırka'yı himâyeye sevk edecektir. Muhitimizde de bu kanaat hâkimdir.

Naki Bey -Rahmi'ye öyle geldi ki- benimsediği ihtimalleri söyledikten sonra, artık Rahmi için değil, kendisi için konuşmakta, sesli düşünmektedir; çünkü o, artık, Gazi'yi anlamaya çalışmakta gibidir:

Naki Bey, Gazi'nin olayları ve durumları gelişirken önemsemediğini; gücüne ve kavrayış hızına sınırsız güveni ile son an'ları beklemekten hoşlandığını söylüyordu.

Naki Bey; başlangıç ile son arasında küçük blöflerle, karşısındakilerin üslûblarını deneme ve kendi üslûbunu maskelemek için küçük kaçış veya kovalayışlarla oyunun tadını, temposunu ve tansiyonunu yükselten bir pokerci portresi çizmiştir. Kazanacak veya kaybedecektir; ama hem kazancı veya kaybı da büyük olacak, hem de oyunun kaderini daima o çizecektir.

Konuşmanın sonunda Rahmi'nin kesin olarak anladığı tek şey budur.

Bununla beraber -rakıyı çok güzel içen- Naki Bey, üç buçuk saat kadar süren yemekte, Rahmi'ye kasaba parkındaki bir günü.. Doktor Fazıl'la yaptığı bir konuşmayı hatırlatan bir şeyler de söyledi :

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nda, yalnız Makbule Hanım ve Nuri Bey gibi, Rahmi'nin de bildiği isimler değil, Gazi'nin, İsmet Paşa kadar önem vermese de, tıpkı onun gibi fedâ etmeyeceği daha birçok sevdiği bulunmaktadır. Asıl önemlisi de, kimi o partide, kimi

bu partide bulunsa da, Ankara daha dünlerin silâh arkadaşları, okul arkadaşları, iş arkadaşları, kısacası, kader birliği yapmış kimseler topluluğudur.

Rahmi'ye; "Bana ne elin fırkasından, hırkasından" dediği günleri hatırlatan işte bu oldu.

Gülmüştü; kendi grafiği için değil.. nereden nereye'nin şaşırtıcılığı yüzünden değil. Şeytan dürtmüştü; aklına bir palavra sıkmak gelmişti. Ondan ve ona göreydi gülüşü.. Güldâne olsa anlardı; ama ne anlardı Naki Bey? Sıktı palavrasını:

— Beyefendi, dedi, İsmet Paşa hazretlerinin size karşı hususî bir teveccühleri bulunduğunu işitmiştim?

Naki Bey hiç duraklamadan;

— Doğrudur, dedi; Lozan müzakereleri sırasında, Büyük Millet Meclisi'nde kendisini müdafaa edenlerden birisiydim. Vefakârdır başvekil hazretleri.. unutmadılar. Küçük oğlumun ismini, lûtfedip kendileri koymuşlardı.

Rahmi Serdar'ı hatırladı ve gene güldü. Uzun süre de dudaklarında ve gözlerinde kaldı bu sefer gülüşü; çünkü Serdar'ın hemen arkasından Güldâne gelmişti, Müberrer gelmişti, Sarıkız ile buzağısı ve tavuklar, ağaçlar.. elma ağacı.. anasınınki.. zerdali ağacı.. Güldâne'ninki ve amcası gelmişti.

Mırıldanır gibi de oldu:

"— Len oğlum.. sen kafayı buldun gibime gelir."

— Anlamadım, Rahmi Bey?

Naki Bey kadehini dudaklarının çok yakınında tutuyordu. Rahmi de aldı kadehini:

— Şu belediye intihabâtı diye soracaktım efendim. Sağlığınıza.

İçtiler. Naki Bey değişmişti.. tıpkı, kasabada, Hilmi Bey'in Kurum ile Türk Ocağı'ndaki kürsüde başka başka iki insan oluşu gibi:

— Rahmi Bey, dedi, Kenan Bey merhum çok kıymetli bir zât idi; Ankara için düşünülmekte idi. Ufulü Ali Fethi Beyefendi'yi de, muhalif, muvafık zevâtı da, tahmin edemeyeceğiniz kadar müteessir ve müteellim kılmıştır. Lâkin ben, Ankara'ya avdetimde, Hilmi Beyefendi'nin de artık emin olduğum takviyeleri ile, kendilerine bir teselli edeceğime inanıyorum.

Rahmi'nin toparlanmasına yardımcı olmayan aksine, şaşkınlığını daha da artıran bir susuştan sonra, hafifçe eğilerek ekledi:

— Sizinle karşılaşmam ve konuşmam çok iyi oldu. Yalnız Hilmi Beyefendi'nin hakkınızdaki kanaati ile kalsaydım, itiraf ederim, böyle olmazdı. Lâkin şimdi rahatça söyleyebilirim ki, Kenan Bey arkasında bizi korkutan kadar büyük bir boşluk bırakmamıştır ve kendisi için tasarlananlar suya düşmemiştir. Onun yerini dolduracaksınız. Daha açık konuşayım, Rahmi Bey; hazırlanan namzet listesinde Kenan Bey'in yerini almanızı teklif edeceğim. Hilmi Beyefendi de bu fikirdedir. Ankara'da beraber olacağız.

Rahmi şöyle bir sallandı. Rakısından içer gibi yaptı; sözüm ona, meze seçmekte zorluk çekti ve bu arada, rakı yudumu hâlâ ağzında imiş gibi, dudakları büzülü kaldı:

*
**

Oysa -pat, pat.. flaşlar arka arkaya çakarcasına- görüntüler ve sesler baskınına uğrayıvermişti:

"— Mebos oldun da başın göğe erdi, dey mi?"

Güldâne idi gözünün önüne.. hayır.. gelen değil.. beyninin içinde saklı duran fotoğrafına yüz mumluk ışık düşüveren! Eli, gene, sokak kapısına dayalı ve gene, ayni, dostça ayıplayan, uyarmak için çabalayan bakışla!

Ama arada önemli bir fark var: Güldâne şimdi, yalnız kendisi ile Serdar ve Müberrer için bakmıyor; bu seferki bakış, buzağısı ile birlikte, Sarıkız'ın da adınadır.. baba evinden getirdiği zerdâli adınadır, ananın uzak bahçedeki elma ağacı adınadır.. emvâl-i metrûke satışlarındaki artırma adınadır.. pompa adına, pancarlar adınadır. Ve, bu seferki bakışta gecelik entarisi, şıpıdık terlikleri, bülbülyuvası, sazan yumurtası ve salamurası ile bunların karşısındaki bahçe de vardır.

Belki de bir dakika bile değil.. ama Rahmi daha başka şeyler de düşünebiliyor; meselâ, kendisini, onlarca defa çoğalmış Hilmi beylerin, Naki beylerin arasında, bir cümle için kılı kırk yararken ve bütün konular için inceden inceye ölçüp biçerken düşünüyor. O kadar da değil.. bir önceki dönemde kasabadan Büyük Millet Meclisi'ne giden Hacı Bey'le birlikte, kendisini de kasabayı ziyaretinde, tıpkı onun gibi, temennâlar, pohpohlamalar, yaltaklanmalar, ricalar, hattâ yalvarmalar sağnağına tutulmuş düşünüyor.. bu kısa ziyaretlerde evine bile, emmisine bile gündüz ve yemek saatları ayıramadığını düşünüyor. Aklına Sâmi Muallim'le Kocadayısı da geliyor. Ve Kocadayı bir yana, arkasından gelmekte olan

bacanağını, âni bir dönüşle, havadaki elinde sırtına saplamaya hazırlandığı kocaman bir bıçakla görüyor; Sâmi Muallim'in yüzündeki kin ve nefretin ve hasetin bir an donup kaldıktan sonra, kinden, nefretten ve hasetten daha çirkin bir yaltaklanma sırıtışına döndüğünü görüyor.

Bu arada.. yâni o bir dakikacığın içinde.. Allah var.. bütün bu temennâların, pohpohlamaların, ricaların, yaltaklanmaların.. daha önemlisi; o kin, nefret ve hasetlerin, en şiddetli anlarında, acze düşüşünün olmasını da istiyor. O zaman da Güldâne ve Müberrer ve Serdar ve Sarıkız ve ağaçlar, tarlalar ve Rıza Efendi uçup gidiyor. Sâdece kulaklarında uzaklardan çok uzaklardan, o da belli belirsiz gelen bir ses kalıyor:

"— Mebos oldun da başın göğe erdi, değ mi?"

*
**

Rahmi, nihayet, aradığı mezeyi bulmuş olmalıydı; çatalıyla bir yeşil zeytin aldı ve ağzındaki sözde rakıyı yuttuktan sonra çiğnemeye başladı. Başı hafifçe yana eğik, gülüyordu:

— Hiç lâyık olmadığım bir teveccühte bulunuyorsunuz, beyefendi. Bendeniz siyâsî hayatın, emin olunuz çok dışındayım. Hiçbir hazırlığım yoktur. Hâlen ve inanınız, mecburen yürütmekte olduğum vazifeyi sırf merhum Kenan Bey'in yüksek hatırı için ve avdetlerine kadar kabul etmiş idim. Allah sizi inandırsın beyefendi, evimden ve mütevazi işlerimden şu iki günlük ayrılığa bile katlanamamış gibiyim.

Onu hoşgörü ve sevgi belirtisi bir gülümseyişle dinleyen Naki Bey;

— Anlıyorum, dedi; bu tereddüt, bu çekingenlik tabiîdir. Fakat kısa bir zamanda geçecektir. Çünküü..

Gülümseyişi tatlı nüktesine göre değişmişti:

— Çünkü bittecrübe sâbittir.. birkaç da emsâl görmüşümdür.

Rahmi ısrara gerek görmedi. Naki Bey de, onun tereddüdüne bir sebep de seçilme şansı ve imkânı olabilir diye düşünmüş olmalı ki,

— İntihap meselesine gelince, dedi; fırkamıza muayyen sayıda mebusluk verilecek ve namzedler Halk Fırkası'nın müfettişleri ile mutabakat temin edilerek tesbît edilecektir. Hilmi Bey'in hakkınızda ne kadar müsbet düşündüğünü biliyorsunuz.

Naki Bey, daha sonra, belediye seçimleri için de önemli şeyler anlattı. Bu arada zile bastı ve bulundukları locaya gelen garsona hesabı ödedi. Kalktılar. Tembihlenen araba kapıda bekliyordu. Naki Bey;

— Küçük Çiftlik Parkı'na şöyle bir uzansak, ne dersiniz, diye sordu.

Rahmi özür diledi:

— Sabah erken yola çıkacağım, efendim.

Ayrıldılar.

Rahmi Taksim'e kadar yürüdü ve bir Harbiye - Fâtih tramvayı ile Sirkeci'ye, kaldığı Şâhin Paşa Oteli'ne gitti. Uyuyuncaya kadar da, fakülte ve delikanlılık yılları ile o günlerin İstanbul'unu değil, Naki Bey'in söylediklerini düşündü ve Ankara'yı, bütün Türkiye'yi kavrayan bir dev gibi görüverdi:

Gerçi kasabaları birçok il'den ileri ve önemli idi ama, önü sonu bir kasaba idi işte. Bir fırkanın bir kasabadaki şûbe reisi ile ilgilenen başkent Rahmi'ye, korkutucu değilse bile, tedirgin edici geldi. Naki Bey işe hükûmet ve Halk Fırkası ileri gelenlerini karıştırmasa idi mesele yoktu: Ali Fethi Bey ve Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın genel merkez yöneticileri partilerinin önemlice bir temsilcisi ile ilgilenebilirlerdi; bu da yadırganacak bir şey olmazdı. Ama o küçük politikacı ile hem iktidar ileri gelenleri de ilgilenecek, hem de bu ilgi beri tarafca bilinecek, ortak konu olacak!

Rahmi bu noktada bir Bafra Mâden daha yaktı. Bu, odaya geldikten sonraki üçüncü oluyordu.. ve Ahmed Kemâl Bey'in şerefine idi; kafasında onun cümleleri dolanıp duruyordu:

"Bu vaz'iyet ve zihniyetinizin ileride size büyük faydalar temin edeceğine eminim."

O bir şey değil.. Nuri Bey söylemiş; "Gazi hazretlerinin en çok hoşlandığı şeylerden birisi meclisinde bulunanları her mevzu'da münakaşa ettirmek imiş."

Kafa yapılarını, düşünce ve muhâkeme güçlerini, bilgiyi, kültürü, en önemlisi de mizaçları tartışmadan daha iyi belirtecek ne vardır?

Soru Rahmi'ye, Türkiye hâkiminin, meclislerinde yaptığı denemeleri Türkiye çapında uygulamaya giriştiğini düşündürdü. Serbest Cumhuriyet Fırkası budur gibi geldi ona: Bu karşılaşmanın

sonunda büyük hakem -ve hâkim- yeni bir değerlendirme yapacak, yeni bir klâsman düzenleyecekti!

Oysa Rahmi, Ahmed Kemâl Bey'in sözlerini bambaşka bir anlayışla ele almış ve kendi kendine sormuştu; "Bütün bir milleti ayağa kaldıran, milyonlarca vatandaşın tutumlarını ve ilişkilerini allak bullak eden bir olay, yâni Serbest Fırka olayı, bir sofra tartışması ile bir tutulabilir mi?"

Rahmi o zaman, konuyu -meseleyi- bir İsmet Paşa ile Ali Fethi Bey karşılaşması ve karşılaştırılması gibi görmüştü. Şimdi ise ne kadar yanıldığını anlıyordu; kendi yöresinin -başta vergilerin ağırlığı ve hayat seviyesinin, çorak denilecek kadar düşük ve zor oluşu ile kendi yöresinin- dertlerini, sıkıntılarını yüz binlerce kilometrekare ve on altı milyon insan olarak büyütüyor, böylece de Türkiye yönetici ve sorumlusunun yeni bir düzenleme ihtiyacını anlayabiliyordu:

İsmet Paşa ve ekibini bir şokla Türkiye gerçeklerine ve meselelerine getirmek.. veya, yeni bir ekip yeni bir yönetim anlayışı bulmak!

Rahmi; "Tamaaam" diye mırıldandı: Mesele bu olmalıydı ve bu meselenin çözümü için Türkiye çapında bir sınav, bir forum.. belki de, bir referandum düzenlemişti: Gazi, belki de, yalnız kişilerin değerlerini, anlayışlarını ve karakterlerini öğrenmek isteğiyle sınırlı kalmıyor, asıl önemlisi, milletinin sesini işitmek, nabzını yoklamak, meselelerini ve durumunu kaynaktan öğrenmek istiyordu.

Bafra Mâden yenilenmişti ve Rahmi mırıldanıyordu:

"— Sen hâlâ Hüseyin Cahid'lerde, Haydar Rıfat'larda.. otla."

O bu suya girerken ve girdikten sonra -Particiliğinde- Ankara'yı, özellikle de, Çankaya'yı pek.. belki de hiç hesaba katmamış, başta o ikisi, birtakım yazarların Türkiye'ye getirdiği "hakiki cumhuriyet" gibi, "fırkalar nizâmı" gibi, "vatandaşın siyâsî tercih hakkı" gibi deyimlere göre davranmıştı. Ona "Hâkimiyet bilâ kayd ü şart milletindir" ilkesini yeniden buldurtan ve bu düstur olarak benimseten böyle şeylerdi. Ve, önünde açılan yolda yürüyecekse bu "şeyler"i unutup yeni bir eğitime, yeni bir karakter inşâsına -hemen- başlaması gerekiyordu. Bunu açıkça anladı:

"— Siyaset dediğin de bu oğlum" diye mırıldandı.

Ya avkatlık cübbesini, çarşaf yapsın diye Çorapsız'ın Zehra'ya gönderecek, yahut da gözünü dört açacak, kavganın yöntemlerini,

yollarını, yordamlarını öğrenecekti:

"— Eee.. mebusluk kolay mı oğlum."

Artık caddeden tramvay sesleri gelmiyordu; son Bahçekapı-Edirnekapı da geçmiş olmalıydı. Saatına baktı; "Öyle" dedi: O altın çağ'dan, öğrencilik yıllarından, ayda bir yapılan "papaz uçurma" gecelerinden biliyordu; on, on beş dakika sonra da, vatmanın tepesine yakın bir yere asılı "Depoya Gider" yazılı "amele tramvayı" geçecekti.

Kalktı. Gerindi. Aynalı dolabın karşısında idi. Eğildi; gözlerini yumuklaştıran, kocaman dişlerini gösteren ve kaşlarının ucundaki çizgileri derinleştiren sessiz gülüşe uzun uzun baktı. O gülüş kaybolunca da düpedüz konuştu:

— Yat len gaari mebos beğ.

Aynadaki yüz artık gülmüyordu. Aksine, gerginleşmiş, daha düşmüş görünüyordu.. hızla arkadasını döndü. Tuvalete gitmek için koridora çıktı. Muslukta, kusmak için zorlanıp duran, öğüren, ama bir türlü beceremeyen, arada bir de kâinatın silsilesine söven, alnı boncuk boncuk terlemiş bir sarhoş gördü. Ve işemekten vazgeçerek odasına döndü. Işığı söndürdü. Tecvitli bir besmele çekerek yatağa girdi. Yorganı çekti. Bir Elham, üç Kulhuvallah ve anacığının, sayısız geceler, korkulu, endişeli, ağrılı, sancılı geceler, kulağına fısıldaya fısıldaya ezberlettiği, onun da her gece tekrarladığı duayı okudu:

"Yattım Allah, kaldır beni / Rahmetinle doldur beni / ben bir yola niyet ettim / İman ile gönder beni."

Dakika geçmeden mışıldamaya başlamıştı.. Güldâne'nin ısısını özleyerek.

*
**

Aradan sanki üç gün değil de, en azından üç hafta geçmişti: Rahmi kasabayı diken üstünde, hattâ patlamaya hazır buldu ve daha ilk konuşmalardan, iki tarafta da, barutu fitillemeye can atanların bulunduğunu da anladı.

Naki Bey'in belediye seçimleri için söylediklerini düşünüyordu :

Bu durum onun ve onlar için beklenmedik bir şey değildi; Rahmi o konuşmayı hatırladıkça bunu daha iyi anlıyordu. Zira Naki Bey'in söylediğine göre, parti genel kurulu bu seçimlere katılmayı

istemiyor, sakıncalı buluyordu. Gerçekten de, Ağaoğlu Ahmed Bey bile, daha birkaç hafta önce, Son Posta gazetesinde; "Bir taraftan teşkilât yaparken bir taraftan da intihâbata iştirâk doğru olamaz" diye yazmıştı.

Partinin düşüncesi imiş bu. Seçimlerde aday gösterilmeyecek, taraftarlar seçime kendi başlarına katılacak partililere oy vermekte serbest bırakılacakmış. Bu yolda bir genelge bile hazırlanmış. Ne var ki, partinin ileri gelenlerinden Tahsin Bey işi bir oldu bittiye getirmiş; Gazi'den, sofrada, seçimlere katılmak için izin istemiş. Gazi; "Henüz teşekkül hâlindesiniz. Kendinizde kazanacak kadar bir kuvvet görüyor musunuz ki, böyle bir şey istiyorsunuz?" diye sormuş. Soruyu Tahsin Bey, kendine göre cevaplandırmış ve; "Siz iştirâke müsaade ederseniz, biz bu intihâbatı muhakkak kazanırız" demiş. Gazi de, bunun üzerine; "Henüz teşekkül safhasında iken böyle bir mücâdeleyi kabul ve kaybetmek aleyhinize olacaktır. Lâkin mutlaka istiyorsanız ve kendinizde o kuvveti buluyorsanız, Allah muvaffak etsin" diye konuşmuş. Tahsin Bey de bu cevabı, Ali Fethi Bey'e; "Reis-i Cumhur hazretleri intihâbata girmemizi istiyorlar" şeklinde aktarmış; böylece de ok yaydan çıkmış: Şimdi partide ipler; "ne yapıp edip seçimleri kazanmalıyız ve kazanırız" diyenlerin elindedir. Kazanıp kaybetmek de bir onur -"şeref ve haysiyet"- meselesi yapılmaktadır.

Şu "şeref ve haysiyet meselesi"nin dışında, Rahmi de böyle düşünüyordu: "Ne yapıp edip kazanmalıyım; çünkü kazanabilirim." Bu inanca, kozları -karşılıklı olarak- ölçüp biçtikten sonra varmıştı. Kuruluş günlerindeki hırsla koyuldu çalışmaya :

9

DAĞI DAĞA KAVUŞTURAN

PANCARIN yarısı ya kurtuldu, ya kurtulmadı. Buğdayın, arpanın, yulafın, çavdarın ne olacağı belli değil; ama defterdar bey malmüdürüne bastıracak, o da esnafın, tüccarın gırtlağına binecek; geçen yıl beş almışsa, Kazanç Vergisi'ni bu yıl yediye çıkaracak; vergi her yıl artmalıdır; çünkü mâliye vekili bir yandan, ildeki fırka mûtemedi beri yandan defterdarları zorlayıp durmaktadır. Belli ki, onları da bir zorlayan var: İsmet Paşa'ya -en başta demiryolları için- para lâzım.

Oysa, esnafın, tüccarın kazancı toprağa, toprak da gökyüzüne bağlıdır: Yağmur vaktinde ve yeterince yağmalı; ekinlere kına, pancarlara kurt düşmemeli ki.. Allah çiftçiye, rençbere vermeli ki, onlar da kasabanın çarşısına, pazarına para akıtsın!

Boşuna değildir, zahirecilerle birlikte, yemenicisinin, manifaturacısının, demircisinin, nalbantının, arabacısının, bakkalının, çakkalının, bir evlek toprağı bile olmayanlar dâhil, İkizkaya'nın ardında bulut gözlemeleri ve yağmur duasına çıkmaları!

Allah köylünün yüzüne bakmazsa, köylü ne ile alışveriş edecek?

Alışveriş olmazsa kazanç nereden sağlanacak? ki vergisi olsun ve ödenebilsin?

Ne var ki, bu sorular malmüdürüne vız geliyor; çünkü Ankara'nın semtine uğramıyor.

Rahmi iyi hatırlamaktadır: Bir önceki kuraklık yılında.. Rahmi toy bir avkattı o zaman.. malmüdürlüğünde, kaymakamlıkta, savcılıkta; "Vallahi zararım var" diye ağlayan koca koca tüccarlar

görmüştü. Ama işe yaramıyordu bu inanmış adamların yeminleri de, gözyaşları da; çünkü Ankara para istiyordu (Rahmi burada, milletvekili maaşlarına yapılan büyük zammı ve partisinin karşı çıkışını da hatırlıyor) ve, bir yıl öncekinden düşük tahsilât, ilgili memurları en kesin cezalandırma sebebi idi. Cezalandırılmamak, üstüne, göze girmek endîşeleri mâliye şûbeleri arasında, daha fazla vergi toplama yarışı başlatmıştı: Sat, sav, öde! Satarım, savarım, ödetirim!

Rahmi, amcasından biliyordu: Satacak, savacak, ödeyeceklerdi; fakat kime?

Alıcı nerede?

O yıl -bütün Türkiye için- gerçekten korkunçtu. Ve, haftada yüz dirhem kıymanın derdine düşen.. sarrafları bile artık altın bozamaz olan kasabada halıya, kilime, gümüş kemere, kordona, bakraca, sahana para verecek adam nerede?

Gerçi vardı birkaç kişi.. ama on edeni bire kapatmak için. O zaman da ele geçen para icra masraflarını bile karşılayamıyordu. (Rahmi burada Sarıkız'ı düşünerek resmen titredi:) Mâliye, altı, yedi liraya.. bir milletvekili gündeliğinin üçte birine sütlü inekler satmıştı. Çırpınmalar, yanıp yakınmalar boştu; tahsilât geçen yılı ile de geçecekti.

Ve, halk o yılı unutmamıştı daha.

Ve, bu yıl da.. o kadar olmasa bile, yöre için ve kim bilir daha nice yöre için, iç açıcı değildi. Yâni, seçimi kazanabilirdi.. kazanmalıydı.

Rahmi, "Bu kadar da değil" diye düşünüyordu : Meselâ bir Müsakkafât Vergisi vardı ki, Rıza Efendi'ye, malmüdürüne şunu söyletmişti:

"— Len efendi, üstü örtülü deye, bizim tavukların kümesini de Musakkafâta mı alceksiniz? Emme ben ondan değil de, kümese konak değeri biçersiniz deye korkarın."

Gerçekten de, tahakkuk memurları, tek katlı, iki gözlü evlere bile, vergiye esas olarak, akıl almaz değerler biçiyordu. Tedeyyün -borçlanma- Kanunu, özellikle muhacirlerin -mübâdiller'in, yâni yerli Rumlarla değiştirilerek Yunanistan'dan getirtilen Türklerin- yakasına sımsıkı yapışıyor, kendilerine verilen evleri ödeyemeyecekleri vergilere bağlıyordu.

Ve, göçmenlerin sayısı sonucu etkileyecek kadar çoktu; yâni seçimi kazanabilirdi.. kazanmalıydı.

Vergiler öyle. Vergiye itirazları incelesin diye kurulan temyiz ve istinaf komisyonlarına gelince, onlar da beyhûde bir masraf kapısı, yâni lâf ola beri gele: Elbette kazanacaktı.

Ama Rahmi'nin düşünmek ve hesaba katmak istemediği.. aklını yokladıkları zaman kiminde utanır, kiminde öfkelenir gibi olduğu şeyler de vardı:

Gâvur alfabesi?

Şapka?

Kapatılan tekkeler, dergâhlar, zâviyeler?

Karılar?

Bunlar da oy kaynakları idi ve Rahmi, utansa da, öfkelense veya, hattâ, korksa da, adı üstünde işte, Serbest Fırka, bunları da, serbestliğin hakkı sayıp kullananlar vardı. Rahmi, bunu ve kendi seçtiği propagandacıların bir keşmekeş içerisinde eriyip gittiğini anladı; o zaman da kazanmakla kaybetmenin muhasebesini yapamaz hâle geldi; kendisini parti için pek gereksiz gördükleri oldu. Kısacası at gemi azıya aldı, alıyordu:

Daha geldiği gün, partide, Kâşif'in odasında, yeşil ipekten, kırmızı şeritli ve üzerinde sırma ile, eski yazı; "Nasr ün min Allah ve feth ün karîb ve beşşir il mü'minîn ya Muhammed" yazılı bir esnaf bayrağı gördü.

Odada şöyle böyle tanıdığı ve partinin belediye başkan adayı Hacı Rüstem'in akrabası diye bildiği bir delikanlı oturuyordu. Sordu ona:

— Kâşif ağan nerde len?

— Yok.

— Kâmil?

— O da yok.

Pirelenmeye başlamıştı; sertleşti:

— Git bul onları.. tez.

Onların partiye dün de hiç uğramadıklarını Muşlu'dan öğrendi.

İstanbul'dan döndüğü duyulmuş olmalıydı; önce Altıntaş'la Şaşı, hemen arkalarından da sırayla, Keleş ve Ali Doruk geldiler.

Rahmi onlara bayrağı gösterdi:

— Ne len bu?

Omuzlar silkindi, başlar çevrildi, tabakalar çıkarıldı.

— Size sorarım; şo ne deye?

Kâşif girmişti:

— Rüstem ağa getirdiydi, dedi.

Altıntaş da o zaman konuştu:

— Bize ne sorarsın hay Rahmi Beğ.. gendisi daha eyi anlatır.

Şaşı Ömer;

— Helbette, dedi.

— Eyi ya, dedi Rahmi; habar salın da ikindiden sonra benim yazânede bi toplanalım.. hepimiz. Dişçiyle eczâcı beyler de, bi zahmat geliversinler.

Altıntaş tatlı tatlı gülüyordu.

— Ne gülüp durun sen oğlum? bi ayıbımızı mı gördün?

— Yoo be Rahmi, dedi Altıntaş, sâkin sâkin; ne ayıbın olcekmiş?

— Neye gülen öyle de?

Altıntaş büsbütün değişti; ağır bir eski dostluk görevi yapar gibi idi artık:

— Hadi söyleyvereyn; hatırın böyük. Benim yazânede dedin değ mi?

— Dedim?

— Yâni çaylar, gayfeler, gazozlar senden. Öyle ya, para yağar sana; beş, sekiz çayın, gazozun neyin lâfı mı olur?

— Altındaş be.. deyver deyceğni Alla'sen.

— Anda, manta lüzum yok Rahmi Beğ.. deycem dedim işte. Zâti duymayan bi sen galdın, duyuver sen de: Hani sen, fırkayı kureym deye bigucak dolusu para aldıydın ya? bize de, demek, çayı gayfesi düşermiş. Ona gülerim işte.

Herkes gülüyordu; ama Rahmi donup kalmıştı. Ama arkası da varmış: Altıntaş, artan bir ciddiyetle;

— Bi de gomonistmişsin ki sen..

Anlamıştı meseleyi:

"Bu muhalefeti yapmak için kimlerden, kaç para aldın?"

Bu soruyu bir milletvekili başyazar, gazetesinde Ali Fethi Bey'e sormuştu. Ve, daha başka gazetelerde de, Serbest Fırka ileri gelenlerinden bazıları, kapalı, açık, komünistlikle suçlanıyordu.

Ayni şey işte.. çark, demek ki, gazete okumayan çoğunluk için de kurulmuş ve işletilmeye başlamıştı. Bu çevrelerde iş daha da kolay olacaktı; çünkü, gazete seviyesi, "Ohoo, yeni mi duydun sen? gazeteler bile yazdı" diyecekti.

Rahmi içini çekti, güldü;

— Mâdem eşitildi, dedi, ha bi de kebap yedirivereym de hesap kapansın.

Ama Altıntaş konuyu kapatmıyordu:

— Sen beni dinle Mumcu'nun oğlu; kebap ziyafetine Gülbeyazlar'ın Asım'âyı da çığırsan eyi edersin.

Böylece, Rahmi, söylentilerin kaynağını da öğrenmiş oldu:

— Çığırmasına çığıreyin de, Altındaş, Ali Çavuş'un dükkânını versem gözü doymaz onun.. evimi barkımı da ister. En eyisi biz onu eşitmemiş olalım.. ayağımızdaki bağlardan çözebileceğimizi çözelim. İkindiden sonra dediydik değ mi? benim yazânede. Giderken de şo bayrağı sahabına veriverin.

Bu bayrak hikâyesi o kadar da değilmiş:

Rahmi partiden adliyeye gitmişti. Kalemden çıkarken Ahmed Kemâl Bey'le karşılaştı:

— Bir dakika Rahmi Bey.. rica edeceğim.

Odasına girdiler. Yargıç, kapıyı kapattı ve buyur etmeden, ayakta iken;

— Beni anlayacağınıza inandığım için söylüyorum, diye başladı; Rahmi Bey, sizin belediye intihaplarını kazanmanız da, belki, Serbest Fırka'nın hükûmeti alması da Gazi Paşa hazretlerinin umurunda olmayabilir. Lâkin, adım gibi biliyorum ki, inkılâbları muhafaza hususunda.. gerekirse, taş üstünde taş, omuz üstünde baş bırakmayacağı muhakkaktır. Hacı Rüstem gibi budalaların ve bu budalalar yüzünden birtakım zavallıların başına bir felâket gelmesini istemiyorsanız, ne yapıp yapıp bunu anlatmalısınız. Bize ihbarlar var.

Rahmi ona teşekkür etti. Elinden geleni -elbette- yapacaktı. Ama elinden gelmeyen ve gelemeyecek olan o kadar çok şey vardı ki..

Bununla beraber, o ikindi sonrası, yazıhânesindeki toplantı ile yetinmedi; arka arkaya üç gece, değişik gruplarla, ikisi şafak sökünceye kadar süren toplantılar yaptı. Bu üçünde de belediye başkanı adayları Rüstem'in, en hızlı iki yakınıyla birlikte bulunmasını

sağladı ve sana söylüyorum kızım, sen işit gelinim üslûbu ile konuştu. Propagandada kullanılacak temleri resmen ezberletti. Partiyle ilgisi olmayan, ama parti adına konuşmayı iş edinenlerin aleyhine yoğun bir kampanya açtırdı. Kendisi de, bir insan ne kadar konuşabilirse o kadar konuştu. Gülbeyazlar'ın Mahmud'la - sırnaşık sayılmayı göze alarak- piket oynamaya başladı. Hattâ onunla Bizim Köşe'ye bile gitti. Bunu gören Hacı Rüstem de;

— Len oğlum, dedi, aklım ermedi gitti; bizim reyis fırka mı değiştircek ne? dün ahşam gine bir olup kafayı çekmişler.

Nalbant Mustafa Efendi de kahvede idi; hem onu yumuşatmak, hem de etkisini gidermek istedi:

— Öyle deme be hacım.. yeni mi tanıyon Mumcu'nun oğlunu?

Ama Rüstem istim üzerindeydi:

— Tanımasına helbette tanırın da, bi tuhaflaştı gibime gelir hani. Bizim ata yâdigârı demircile sancağnı bilem..

— Garıştırma onu.

— Neye garıştırmecekmişim? Sen de mi onu dutan yoksa len?

Nalbant Mustafa Efendi sözün nereye varacağını anlamış gibiydi; kestirmeden gitti:

— Dinle Rüstem; biz seninle hac yoldaşıyız.. beraber gittik, beraber geldik. İlle birini dutcek olsam seni dutarın; emme bi de hak var, hakiket var. Hani bana ıcık ileri gitcen gibi geldi de, ondan derim. Bi düşün bi: Rahmi gendi için değil senin için çalışır, hacım.. öyle değ mi?

Ne var ki, Rahmi, Rüstem ve daha birçokları için çalışıyordu ama, onların istediği gibi çalışmıyor, onların üslûblarına da, milimi milimine şart saydıkları tutum ve davranışlara da uymuyordu. Bu ve daha nice benzeri olayları işitip gördükçe, Rahmi kendisini iki ateş arasında kalmış gibi görmeye başladı. Onu en çok çileden çıkaran da, hangi parti kazanırsa kazansın ellerine zırnık geçmeyeceği, durumları zerre değişmeyeceği halde, kavga kızışsın diye tırnak çitileyenlerdi.

*
**

Haklıydı Rahmi: Halk Fırkası mûtemetleri.. mâliye.. kazanç ve müsakkafât vergileri.. kopulan alışkanlıkların bıraktığı..patlamak için bir delik arayan öfkeler.. akıl erdirilemeyen ve peş peşe ge-

len yeni'lerin diken diken tedirginlikleri.. aranamadıkları.. çünkü aranma kapıları sağır olduğu için başkaldırıya aşeren hak'lar!

Ve, ötede ordu kurmak, parasız asker toplamak için şeytanla işbirliğine her an ve her konuda hazır tutkular, küçük hesaplar, vazallı çıkarlar, hasetler, kinler, kompleksler, demagojiler, şarlatanlıklar.. o ne biçim şeyse, sâdece keyf için kışkırtmalar, düzmeceler, yakıştırmacalar!..

İkinci fırka'nın özeti.. galiba, bu idi ve bütün bunlar.. Rahmi çevresinde olup bitenleri gazete haberleri ve parti genelgeleri ile birleştirince anlıyordu ki, bütün Türkiye'yi sarmıştır; Kadifekale'yi Ağrı ile, Toroslar'ı Canikler'le, Sultan Dağları'nı Süphan Dağları ile kavuşturmuş; birbirlerinin adını işitmemiş kentleri, kasabaları ve birbirlerinin yüzünü görmemiş ve görmeyecek olan insanları bir etmiş, birbirine benzetmiştir; deryâ dev dalgalarla çalkalanmaktadır. Aklı eren herkesin bir Nuh olması gerekmektedir.. Rüstem'ler için de!

Ne var ki, bir engel de onlar; Rüstem'ler; Serbest Fırka'ya, aklı hiçe sayan bir tutkuyla bağlananlar. Süleyman bile.. o da Rahmi'yi, Rahmi'nin üslûbunu beğenmiyor. Gittikçe uzaklaşıyor ve uzaklaştıkça Sâmi Muallim'e yaklaşıyor. Parti'ye uğramaz oldu. Ama dahası da var; sağda, solda atıp tutmaya başlamış. Haberleri geliyor. Bunları Rıza Efendi de er, geç duyacak, o zaman da aile içine tedirginlik girecek. Ne yapmalı?

İyiden iyiye korkmaya başlamıştı Rahmi: Yörede birtakım küçük patlamalar olabilir, ama bu küçük şeyler, uzaklardaki, çok uzaklardaki benzerleri ile birleşerek -yâni Ankara'da, İstanbul'da birleştirilerek- akla, hayâle gelmeyecek kadar büyük sonuçlara sebep olabilirdi. Nitekim, Rıza Efendi son günlerdeki konuşmalarında boyuna Terakkîperver Cumhuriyet mâcerasından söz etmekte, Rahmi de onu fazla kuşkucu bulamamaktadır.

Derken, Rahmi'nin endîşe ve korkularında haklı olduğunu.. bunların birer vesvese olmadığını gösteren olaylar çıkmaya başladı:

Önce Hacı Rüstem'in kardeş çocuğu İhsan'ı bıçakladılar. Sonra da İhsan'ın ağaları Gülbeyazlar'dan -İhsan'ın akranı- iki delikanlıda ağız, burun bırakmadılar. İhsan da, o iki delikanlı da, karşı oldukları parti'ye ve o partinin yandaşlarına ver yansın gidiyor, sövüp sayıyor; delilsiz, dayanaksız, ama tam bir inançla en ağır suçlamalarda bulunuyorlardı.

Seçim yaklaştıkça bu tür saldırılar ve çeşitli yıldırma, sindirme olayları çoğaldı. İşte, Rahmi'nin ve şeytanın aklına gelmeyecek üçkâğıtçılıklar karıştı:

Serbest Cumhuriyet Fırkası adına -fisebilullah- çalışanlar, karılarını, kızlarını da seferber etmiş, ev, ev, çarşı, pazar; "Serbest Fırka'yı, memleket ve millet kurtulsun diye, Gazi hazretleri kurdurttu. İsmet'ten ve İsmet'in mütemetlerinden kurtulmak için başka yol bulamadı. Gazi Paşa'ya karşı gelmek olur mu?" diye yayıyor, hattâ oy kullanmayan kadınların hapse atılacağını söylüyorlardı.

Buna karşılık Halkçılar da Serbest Fırka'yı bir komünistlik ve Dersim'in öcünü almak için kullanılan bir bölücülük hareketi gibi tanıtmaya çalışıyorlardı: Dört yıl kadar önce kasabaya yerleştirilen ve sarraflık yapan Bitlisli iki kardeş ile gene Bitlisli bir koyun tüccarını örnek gösteriyor; "Gazeteler bile yazdı. Lider dedikleri herif Moskof'tan para almış" diyorlardı. Ve ekliyorlardı da, Rahmi ile arkadaşlarını kastederek: "Gerisini var sen hesap et gayri."

Halkçıların daha başka hazırlıkları da vardı. Rahmi bunları Kocadayı'dan değil, bir başka üyeden, bir miras dâvası yüzünden kendisine bağlanan manifaturacı Kör Halim'den öğreniyordu:

Kasabada iki taksi, beş fayton, yedi yaylı vardı. Gülbeyazlar'ın Mahmud bunları, on seçim günü için peylemeye çalışırmış. Daha şimdiden mahalle ve sokakları on dörde bölmüş, arabaları bunlara göre ayırmış; seçim günlerinde bunlarla -Belediye'nin giriş katına konulacak- sandığa kadınları, yaşlıları ve hatırı sayılanları taşıtacakmış.

Şoförlerden Akoğlan, rüştiye üçe kadar Rahmi ile sınıf arkadaşlığı etmiş bir motor delisi idi. Okumamış, Osman Usta'nın yanına girmişti. Babası öldükten sonra da, sattı, savdı ve; "Alırsan Şevrole, rezil olmazsın ele" diye, kız gibi bir Şevrole aldı. Rahmi bazı keşiflere ve yaz aylarında birkaç defa evcek yaptığı cuma veya bayram gezilerine onunla giderdi. Çoluk çocuk kaynaşmışlar, aralarında kaç, göç kalmamıştı. Rahmi haberi alınca haber gönderip çağırttı:

— Akoğlan be, bu cuma, çoluk çocuk bi Enginli yapalım mı?

Akoğlan,

— Yapalım Sarı, deyince de soruverdi:

— Mahmud ağan izin verir mi len?

Akoğlan ekşiyiverdi:

— Hangi çenesiz yetiştirdi oğlum? Çarıkçı mı?

Rahmi güldü:

— Sen onu bırak da, doğru mu, değil mi, bi deyver bakeyem.

Akoğlan kıpkırmızı olmuştu:

— Ya onun bana da, herkese de senin hakkında dedikleri?

— Yoo.. günahına girmeyelim.. o demedi.. vallaha.

— Eyi ya; hangi namussuz olursa olsun. Lâf götürüp getirmeden edemezler. Heç değilse lâfı bozmadan götürüp getirseler ya! Kimse o avrat çeneli, benim dediğmi de söylemedi mi? Ben seni beklerim oğlum. Faytoncu Hâmi'yle Mâcir Ahmet de. Daha başkası da var. Na'solsa öğrencek Halkçıların yaptığını dedik. Öğrenince de o da yapcek deye düşündük; bekleyelim dedik. Beklemeyip de gendimiz gelseydik daha mı doğru olurdu yâni.. müşteri gızıştırır gibi?

Epey durakladıktan sonra da, utana utana, ekledi:

— Cevabım gecikince, kulağma laflar gönderip gözümü yıldırmaya baktılar.. güya ben Selbestçilere çalışırsam, geçceğm sokaklara çivi döktürüp lastiklerimi patlatıveresilermiş.

Ve ilk defa güldü:

— Ben de lafı getirenlere dedim ki, göbeğinden işeyen yapsın o işi, dedim.. bi lastiğme iki göz patlatırım dedim. Eyi mi? için rahatladı mı gaari?

Nerdeee? Rahmi, tam tersine, daha da tedirginleşiyor, kolunu, kanadını büsbütün dermansız buluyordu.

*
**

Belediye seçimleri milleti ayağa kaldırmış gibiydi. Gazeteler ciyak ciyak bağırıyordu ve o zamana kadar daha gazete isimlerini bilmeyenler bile gazete alır olmuştu.

Konuşanlar iki adım önünde yürüyorlardı. Birinin elinde de bir gazete vardı.

— Ne o len Vehbi emmi.. okuyup yazmasını ne zaman öğrendin sen?

— Yoo be Aziz'in oğlu; ne öğrendiğm var, ne öğrenceğm.. ha bi bilen buluruz helbet deye alırım.

Vehbi emmi -helbet- bir okuyan bulacak; "Gel sana bi gayfe

ısmarlayım yiğenim" diyecek.. belki de yalvaracak ve arasta kahvelerinden birinde, etraflarına toplanan sekiz, on kişiyle birlikte, haberleri, makaleleri, fıkraları dinleyecek; beş, on cümle kapmaya çalışacak!

O cümleleri bilmeden sohbet edilemez, sözü dinlenemez olmuştu insanlar.

Ve gazeteler - Meşrutiyet döneminden kalma çirkin gelenek hortlamış- habere ihânetleri ve fıkra, makale üslûbları ile, çamur atmaktan, sövmekten, böylece de kendilerini seçen okuyucuları birer savaşçı yapmaktan başka bir şeyi umursamaz görünüyorlardı. İki yanda da, kaleminden kan damlayan yazarlar vardı. Ve Rahmi, hiç de az olmayan raslantılarla, onları okuyan veya dinleyenlerin şehveti andıran bir haz duyduklarını görmüştü:

İlk günlerde amcasını düşünür ve, "insan dediğine bir de düşman lâzım" derdi. Sonra sonra; "İnsan'a asıl lâzım olan düşman" demeye başladı. Artık eski Roma arenalarını ve ölüm kalım savaşçılarının.. ya öldürmeye, ya da öldürülmeye mahkûm savaşçıların seyircilerini.. bu seyirden aldıkları zevki hatırlar olmuştu.

Arada bir fark vardı: Türkiye'deki seyirciler çoktu, bütün millet'ti ve çoğunda arenaya atlamak, savaşmak ve alkış toplamak hevesi vardı. Ve gazeteler, özellikle de gazete yazarları onlara nasıl bıçak kullanacaklarını, bıçağı nereye ve nasıl vuracaklarını öğretiyordu: Fıkralardan, makalelerden kapılan cümleler bunlardı.

Yunus Nadi'ler, Arif Oruç'lar, Necmeddin Sadık'lar, Falih Rıfkı'lar, Hüseyin Nafiz'ler -ikinci plândaki yazarlarla birlikte- elbet tam olarak değil, ama mikroskopik ölçüde de olsa, yeterince benzerliklerle, on binlerce.. belki, yüz binlerce çoğalmış, bütün Türkiye'yi sarmıştı. Hemen hemen her kasabanın, her şehrin bütün arastalarında, bütün kahvelerinde onların bir veya birkaç kopyesi vardı.

On gün sürecek seçimler başlamıştı. Ve bu kopyeler, ayni huşunetle -hoşgörüden nâmütenâhî uzak- suçlayan, söven, sayan, düşman ilân eden, kin duyan ve kin körükleyen bu insanlar, şimdi havayı gerginleştirdikçe gerginleştiriyor, kavgalara, çatışmalara sebep oluyordu.

Kavgalardan, çatışmalardan beteri.. bir taraf komünist, öte taraf din düşmanı; bir taraf satılmış, öte taraf insan beyni ve kalbi ile beslenen canavar! Böylece, iki taraf için de tek kurtuluş yolu karşı tarafın ezilmesi.. yok edilmesi!

Ve -Rahmi'nin anladığına göre- başkentte de ayni şey: Ya biz, ya onlar!

"— Kuklacı ipleri kaçırdı mı, ne?" diye düşünmeye başlamıştı Rahmi. Demek başkenti bütünleştiren sâdece Gazi değilmiş; hesabı çıkarlar ve aklının ermediği başka ilişkiler de düzenlermiş; çünkü, Türkiye bir de baktı ki, Yunus Nadi, gazetesinde, Gazi'ye resmen meydan okuyor!

Bunun da anlamı pek açıktı ve; "Ya Serbestçilerin ezilmesinde bizimle birlikte olursun, ya da bize karşı" demekten başka bir şey değildi. Yâni, seçim, meçim; iktidar'ın el değiştirmesi lâftı; bir taraf -mutlaka- ezilecekti.. ezilmeliydi. Ve, bu da.. belki.. millî irâde'nin bir garip tecellisi.. millî irâde'ye bir acayip uyuş idi. Çünkü Rahmi olaylara bakıyor ve -sebep, sonuç karmakarışık- milletin de bundan başka bir şey istemediğini görüyordu: Kurtulmamız için Gülbeyazlar'ın ümüğünü sıkıvermek lâzım ve şart! Karşı taraf için de -tabiî- ayni şey!

Zira, Naki Bey Rahmi'ye yazıyordu: "İsmet Paşa, geçen çarşanba gecesi -biz sofrada idik- Çankaya'ya geldi. Çok öfkeli idi. Böylesi onda pek az görülmüştür. Salona girer girmez, selâm sabah demeden, alâmeleinnas, Gazi hazretlerine; şerefimle oynuyorlar. Buna müsaade edemem, dedi. Gazi hazretleri kalktılar, onun koluna girdiler: çok öfkelisin, gel biraz dolaşalım diyerek bahçeye götürdüler. Orada uzun müddet kaldılar."

Kısacası, Rahmi'ye göre, Türkiye ipi koparmış ve bir hedef gözetmeden başını almış gidiyordu. Ve, artık, nereye gideceğini kimse söyleyemezdi. Sonuç, bir kertede en kuvvetli olan veya olanların, o kertede verip uygulayacakları karara bağlıydı.

Ve kasaba -belki de bütün Türkiye- bütün bunları ve bunların neler hazırlayabileceğini umursamadan, seçim sar'asına kapılıp gitmişti:

*
**

Rahmi Hacı Mehmed'in ikinci kattaki kahvesinde, iki pencere arasında uzanan sekide oturmuş, Belediye Meydanı'na, görmeden, bakıyordu. Dalıp gitmişti:

Durum berbattı. Seçimin üçüncü günü. Meydan, daha sabahın köründe dolup da taşmış. Oy sandığı açılalı bir saatı geçti; ama oy kullanabilenler yirmiyi bile bulmadı:

"— Ne halt eder bu sandık başındakiler?"

Kalabalığın mırıltıları önce homurdanmalara, sonra da bağırıp çağırmalara.. derken, sövüp saymalara döndü. Rahmi'nin meydanla kahve arasında mekik dokuyan habercileri, her seferinde bir öncekini arattıran cümleler getiriyor. Meselâ. Belediye'nin kapısındaki jandarmalar Kupdeller'in Deli Yâkûb'u dipçiklemiş, yere sermişler. Belediye çavuşu da Şâhim Abdullah'ı ite kaka götürmüş. Ona ne yaptıklarını bilen yok.

Abdullah da, Yâkûb da dizgine alamadığı, bağlarını da koparamadığı Serbestçi'lerdendir.

Daha kötüsünü Rahmi gözleriyle görüyor:

Hacı Rüstem, son olayın olduğu yerde bitivermiştir. El, kol hareketlerinden kolayca anlaşılıyor; yangına körükle gitmektedir. Nitekim meydandaki kalabalık dalgalanmaya başlıyor, uğultu Hamamönü'nden işitilecek kadar yükseliyor.

Görüverdi birdenbire: Kaymakam bey, yanında Gülbeyazlar'ın Mahmud, Belediye kapısına çıkmıştı.

Ve, Rahmi'nin, "Eyvah" demesine kalmadı, kalabalık, kapının sekiz, on metre ilerisine dizilen jandarmalara abanmaya başladı: Arkadakiler yükleniyor, öndekiler de, çâresiz, namlulara ve dipçiklere doğru sürükleniyordu. Beş on kişi devrilecek, ama sonunda, lâmı cimi yok, kalabalık kaymakamla Mahmud'a ulaşacaktı. Bu da beş, bilemedin altı dakikalık bir işdi. Oraya yetişemezdi; kan beynine sıçramıştı; "Hayvanlar" diye homurdandı. Ama bu öfke, dönüp içeri girecek veya ölçülü davranacak yerde, Deli Yâkûb misâli, el, kol sallayan, Rahmi'nin işitemediği, buna karşılık, hakaret, en azından da emir olduğunu pek güzel anladığı bir şeyler söyleyen belediye çavuşlarına idi. Rahmi, bu arada, Mahmud'un içeriye süzüldüğünü de gördü:

Dizlerinin üzerinde doğruluverdi; pencereyi kaldırdı. Belinden yukarısını dışarı çıkardı. Hepsi bir sâniye. Ve, otuz küsur yılına yabancı mı yabancı bir sesle bağırdı:

— Duuuur!

İşiten birkaç kişi, işitmeyen yüzlerce başın -en ötedekiler dâhil- ikinci kata çevrilmesine yetti. Meydanda tıss!

Durmuşlardı. Ama arkası?

Rahmi, bir an için, beyninin keçeleştiğini sandı. Ne söylerse yapacaklardı. Bunu biliyordu da, ne söyleyeceğini hiç mi, hiç bilmiyordu.

Davrandı; yukarı sürülerek açılan pencereden sıyrılıp saçağa çıktı.

Şaşılacak şey; aşağıdan dev gibi.. Kenan Bey'den de yapılı göründüğüne inandı. Ve devleşti: Elleri yukarıya kalkmış, avuçları dışa açık, tekrarladı:

— Dur!

Kalabalığın arka saflarına doğru bağırdı:

— Geri çekil!

Sonra -âdeta- eliyle hepsini itti:

— Geri, geri, geriii!

Omuzlar, dirsekler, sırtlar itişiyordu. Çok geçmeden jandarmaların önünde geniş bir boşluk oldu. Bu boşluğun dışında, meydana iğne atsan yere düşmezdi. Ve başlar, kaymakam beyinki de dâhil, ona çevrilmişti. Bekliyorlardı. Gerekeni yaptı, konuştu:

— Delirdin mi len? Öfken kime len? Bugün değelse yarın, yarın değelse öbür gün.. daha bi haftamız var; herkez atcek reyini. Atmeyceksin deyen mi var? Varsa öyle biri, bana deyverin de burnundan fitil fitil geterivereym. Ona havaslananın dımızını gırmak benden.. garışmayın siz. Dırlanma len! Bağrış çığrış yok. Reyini atan işine, gücüne gitcek.. anladın mı?

Saçak yerden iki metre kadar yüksekti. Baktı; aşağıda buğday çuvalları duruyordu. Onların üstüne üç, beş kişi çıkmıştı. Tanıyordu birini; bağırdı:

— Heey, Sebepsiz.. sana derim; çekilin ordan.

Çekildiler. Rahmi de bırakıverdi kendini çuvalların üstüne. Düştükten sonra çömelmesiyle kalkması bir oldu:

— Yol verin.

Jandarmalarla arasında sekiz, on metre vardı; insanlara sürtüne sürtüne yürüdü. Kaymakam beyin yanına vardı:

— Gidecek mi idiniz?

Kaymakam bey başını salladı. Benzi uçuktu. Dudakları titriyordu. Parmakları birşeyler arar gibiydi. Rahmi;

— Buyurun, dedi.

Öne düştü. Gene insanlara sürtüne sürtüne ve Mahmud'a çevrilen bakışların, açılıp kapanan burun deliklerinin, oynanan çene kemiklerinin arasından geçtiler. Rahmi, insanların soluklarını

da duydu ve linc'e yönelen hırsın yenilgiye öfkelenişinden korktu; bu öfkeye zaman'ın vız geleceğini, onun masal canavarları gibi, kırk yıl, elli yıl, yüz yıl, ayni güçle, ayni sonuç için yaşayacağını sezinledi.

Hükûmet Konağı'nın önüne gelmişlerdi. Kaymakam bey giriş merdiveninin üçüncü basamağına adım atarken durdu. Durdu. Döndü. Rahmiye;

— Gelin isterseniz, dedi.

Rahmi de o zaman, yenik hırsın, öfkenin bir başka çeşidini kaymakam beyin gergin gözkapaklarında, uçuk benzinde, sımsıkı kapanan dudaklarında ve oynayan burun deliklerinde yakalayıverdi. Elinde olmadan Mahmud'a baktı:

Başı eğikti onun. Dalıp gitmişti ve dudakları belli belirsiz bir gülümseyişle gerilmişti. Anladı: Şimdi o da, kaymakam bey gibi, kalabalığın belirsizliğinden, sisliliğinden kolaya kaçıyor.. aslı yerine resmini yırtmak veya yıkmak gibi bir şey.. kendisine kızıyordu. Belki tiksiniyordu Rahmi'den!

Güldü Rahmi:

Yumruklardan, tükrüklerden, tokatlardan, tekmelerden, küfürlerden kurtaracak.. buraya kadar getirecekti. Onlar da kendisine teşekkür edeceklerdi. Elini sıkacaklardı. Öyle düşünmüştü. Ama bu yüzler?

Niyeti meydana hemen dönmekti. Yapamadı.. güldü işte:

— Lütfettiniz.. geleyim.

Ona göre, ama anlaşılması zor olmayan bir meydan okuyuştu bu.

Genç jandarma üsteğmeni kaymakam beye selâm durdu:

— Müsaadenizle.

İzni veren Mahmud oldu :

— İyi olur.. ayrılmayın oradan.

Kaymakam bey içeri giriyordu. Mahmud da yürümüştü. Üsteğmen fısıldadı:

— Sağ olun Rahmi Bey.

Ve sert bir dönüşle uzaklaştı.

Makam odasına tahrirat kâtibi de gelmişti. Kaymakam bey, ona;

— Bakın beyler ne emrediyor, dedikten sonra ekledi: Bana kahve yaptırırsınız.

Rahmi;

— Bana da, dedi; sâdeye yakın.. kaynak.. kestirsinler lütfen.

Mahmud ıhlamur istedi.

Kaymakam bey, bir gezintide gibi, odayı arşınlıyordu. Onlar da oturmamışlardı.

— Buyurun, buyurun.. oturun siz.

Parka bakan pencerenin önünde durdu:

— Çok fena.. çok.

Mahmud, akıl erdirilemez bir meseleyi düşünüyor gibi mırıldandı:

— O kadar kalabalığı nasıl topladılar, kim topladı?

Rahmi anladı. Anlaşılmayacak bir şey de değildi; ama Mahmud yetinemedi:

— Eyi de kışkırtmışlar.

Bu da yetmedi; titreyişini önleyemediği bir gülümseyişle Rahmi'ye döndü:

— Valla, ne yalan deyeyim yiğenim.. içimden, pıravo Rahmi Beğ'e dedim. Sözünü dinletmeyi eyi öğretmişin. Dizginleri senin elinde. Öyle değ mi, kaymakam beğ?

Kaymakam bey de dönmüş, Rahmi'ye bakıyordu; Rahmi güldü:

— Bak Gülbeyazlar'ın oğlu, ben de sana bir şey deyivereyim.. hem de yeminle: Kendi kendime.. orada oturmuş.. el âlemin kancıkuncu işlerinden bana ne, diyordum. Öyle ya, belediye reisi Hacı Rüstem olmamış da Mahmud'un enişte si olmuş, bana ne? Hiç mi hiç niyetim yoktu karışmaya. Lâkin bir de baktım ki.. sandık başındakiler ne nâne yemişlerse yemişler.. millet höykürüyor.. "hele bir durun oğlum" diyen de çıkmaz.. gidiş kötü gidiş ve, kaymakam beyin; kötü, çok kötü dediği şu halden de beter olacak; unuttum o sözümü; zarımı denedim. Bana ne diye kızarsın, niye kinâyeli kinâyeli konuşursun, bilmem.

Mahmud;

— Ne kinâyesi, yiğenim Alla'sen? dedi.

Büsbütün bozuktu gülüşü. Ekledi de:

— Sana neye kızacakmışım? kızan mızan yok.. sana öyle gelmiş.

Rahmi;

— Bu iyi işte, dedi.

Artık burnundan soluyan o idi; Bafra Mâden'e sarıldı:

— Müsaadenizle kaymakam bey.. kahveyi bekleyemeyeceğim; yakayım.

— Rica ederim.

Yaktı:

— Siz söyleyin lütfen, beyefendi; şirâzesinden çıkardıkları milleti yatıştırmak yanlış bir şey midir?

Kaymakam bey susuyordu. Direndi Rahmi:

— Lütfen?

Konuşturdu da.

— Bilâkis.

Dalgınlaşmıştı kaymakam bey; düşünüyor olmalıydı. Sonunda karara da vardı:

— Kaydedeceğim bunu Rahmi Bey. Haklısınız: Çok daha kötü şeyler olabilirdi.

Kahveler ve ıhlamur gelmişti. Rahmi yutkundu; ama sonunda, kalleşe kalleşlik diye söyledi söylemek için durakladığı sözü:

— Yanılmıyorsam, dedi Mahmud'a, gülerek, sen o sıra, telefon mu edecektin, arka kapıdan müddeiumumîye haber mi verecektin, bilmem, içeriye girmiştin.. Kaymakam beyle heriflerin arasında üç adım ya kaldı, ya kalmadıydı. Düşün şimdi; Allah esirgesin, ya bir şey olsaydı? hı? Hadi, hadi Hacı Âsım'ın oğlu, sen de kabul et: İyi yaptım ben.

Mahmud'a değil, kaymakam beye baktı ve; "Bilemedi enayi" diye güldü. Kahvesini yudumlarken, İstanbul'un Halkçı gazetelerinde şöyle başlıklar okur gibi oluyordu:

"ANARŞİ!../ Serbestçiler bir devlet mümessilini tartakladılar!../ Bu ne cür'et??!! / Bu cür'eti nereden alıyorlar??!!"

O zaman da.. benzeri olayların birikimiyle.. iş bir mezar taşına kalırdı: "Hüv vel bâkî" ve "Burada Serbest Cumhuriyet Fırkası yatıyor. Ruhuna el Fâtihâ."

Rahmi, Gülbeyazlar'ın Mahmud'u ve nice Mahmud'ları Fâtihâ okurken tasavvura çalıştı. Güldü.

*
**

"— Efendi! anarşi var, anarşi. Sizin haberiniz yok. Gaafilsiniz. Ve bununla beraber de benden bîtaraf kalmaklığımı istiyorsunuz!.."

Naki Bey'in yazdığına göre, Gazi Paşa, Ağaoğlu Ahmed Bey'e, sofrada, aynen böyle bağırmış:

Anlaşıldığına göre, olayın başlangıcı, Serbest Fırka'nın İstanbul il başkanı Profesör İsmail Hakkı Bey'in, Yarın'da çıkan bir makalesidir. Rahmi'nin de pek iyi hatırladığı o yazısında şöyle demektedir:

"Bizim taptığımız Mustafa Kemal, Halk Fırkası'nın Umumî Reisi Mustafa Kemal değildir; mâzinin mîrasını taşıyan ve Türk kavminin istikbâlini yaratan ve Türk istikbâlinde Türk milletine ebedî rehber olmak istidâdını ve kuvvetini muhafaza eden mutlak Mustafa Kemal'dir."

Naki Bey bu cümlelerin iki fırkada da, Çankaya'da da tartışmalara yol açtığını "yakînen" bildiğini söylüyor ve Ağaoğlu'nun Çankaya'ya çağrılışını da buna bağlayarak anlatmaya devam ediyordu:

Ahmed Bey geldiği zaman Gazi, Tevfik Rüştü ile bilârdo oynamaktadır. Oyunu seyreden birkaç kişinin arasında Naki Bey de vardır. Gazi, bir ara, ıstakasını tebeşirlerken, beş, altı dakikadır orada bulunan Ağaoğlu'nu yeni fark etmiş gibi davranıyor ve ona, yalnız kendisinin değil, fırkasının da nasıl bulunduğunu soruyor. Ahmed Bey yalnız kendi adına konuşuyor ve beğenmediğini söylüyor.

Gazi, bunun üzerine, bilârdo masasına dönüyor. Bir vuruşa hazırlanmaktadır. Ama duruyor. Başını Ağaoğlu'na çeviriyor; yüzünde, bakışında, sesinde açık bir alaycılık vardır.. alay ettiği anlaşılsın istiyor; "İntihapları kazanıyorsunuz, değil mi?" diyor.

Naki Bey, burada, Ağaoğlu Ahmed Bey'in, özellikle hasımlarının bulunduğu yerlerde sözünü esirgemez ve sertleşmekten bile çekinmez biri olduğunu açıkladıktan sonra, olayı anlatmaya devam ediyordu:

Bu soru üzerine Ahmed Bey; "Hem mağlûb olmak, hem de istihza edilmek çok acı bir şeydir, paşam" der. Gazi de; "Haydi sofraya" diyerek yemek odasına yönelir, yerine otururken de aynı alaycılıkla konuşur:

"— Amma bakınız, Samsun'da kazandınız."

Ahmed Bey, gene, kendini tutamaz, şöyle cevap verir:

"— Paşam, eğer bütün memlekette Samsun valisi gibi kanunşinas bir tek idâre memuru da bulunmazsa, artık bizlere ağlamak düşerdi. Eğer her tarafta idâre memurları bu gibi insanlar olsaydı, hiç şüphe yoktur intihâbatın dörtte üçünü biz kazanırdık. Her tarafta polis, jandarma yalnız bize karşı çıkarıldı. Hiç olmazsa zevâhiri kurtarmak için de Halk Fırkası'na karşı çıkarılmalıydı. Lâkin buna bile lüzum görülmedi."

Gazi, işte bunun üzerine fena halde sinirlenir, sesini iyice yükselterek şöyle der:

"— Efendi! her tarafta anarşi beliriyor. Antalya'da kumandanın kafasını iskemle ile kırmışlardır. Bu kumandan çok büyük ve sabırlı bir adammış. Ben olsaydım sabredemezdim. Başka yerlerde de bunun emsâli olmuştur."

Ahmed Bey bu çıkıştan sinmez. Susmaz da:

"— Paşam, kumandanın intihap yerinde ne işi var?"

Gazi;

"— Anarşiye mâni olmak için gelmiş" der.

Ahmed Bey gene susmaz:

"— Hayır, anarşi tam onun oraya gelmesinden çıkar. Gazi Mustafa Kemal Paşa bir cumhuriyet kurmuş; bu cumhuriyetin dayandığı ana kanunlar halka intihâba iştirâk hakkı vermiştir. Halk bu selâhiyetini kullanmak için sandık başına geliyor ve karşısında silâhlı kuvvetler görüyor. Müsâdeme tabiîdir."

İşte o zaman Gazi büsbütün sinirlenir ve bağıra bağıra o sözleri söyler; "Gaafilsiniz, dalâlettesiniz, hattâ ihânettesiniz" diye de ekler.

Sofrada dürterek veya kaş, göz ederek uyarmalar, özellikle de sözle müdâhale kesinlikle yasaktır; bunun için de bütün tartışmalar varabileceği yere varır; bütün inanç, fikir, kişilik iddiaları ve bunlara dayanan arka hesaplar kendi kaderlerini kendileri çizmiş olur. Naki Bey bu paranteze şunu da ekliyor ve; dâhî'lerle büyük kudret sahiplerinin davranış ve tutum ölçüleri, bizlere ölçüsüzlük gelecek kadar başka oluyor.. bizler onların sebep -sonuç zincirini bağlayamayız; çoğu zaman çıkış noktaları ile çelişkiye düştüklerini sanırız dedikten sonra olaya dönüyordu:

Ahmed Bey, ancak bundan sonra toparlanır ve kendisine has olan, Gazi'nin de hoşuna giden manevralarından birisini yapar:

"— Beni Serbest Fırka'ya sokan zât-ı devletinizdir" der; "Bendenize şöyle buyurmuştunuz: Yeni kurduğumuz Cumhuriyet birşeye benzemiyor. Ben fâni insanım. Ölmeden önce, bu milleti hakikî hürriyete alışmış görmek isterim. Bunun için de muhalif bir fırkanın varlığı lâzımdır. Bu fırkayı emîn olduğum adamların eline veriyorum. Amma, ne çâre ki, onlar da tereddüt ediyor. Giriniz. Bunu ben istiyorum. Aynen böyle buyurmuştunuz. Ben de fırkaya girdim. Şimdi görüyorum ki, iyi anlayamamışım. Şimdi... mezarımla aramda birkaç adım kalmışken, ben milleti anarşiye sevk eden âmillerden biri imişim. Zât-ı devletinizi ben kendim için de kurtarıcı telâkki ederim. Beni Malta esaretinden siz kurtardınız. Buraya getirdiniz. Sâyenizde memleketin sayılı adamlarından birisi oldum. Çoluk çocuğum yeniden vatan buldular, istikbâl temin ettiler. Şimdi, Türk milletine ihânet ettiğim gibi, bu kurtarıcıma dahi karşı çıkmakta imişim. Bu vaz'iyyet benim için çok ağırdır. Müsaade ediniz kendimi kurtarayım."

Çok dokunaklı bir edâ ile söylenen bu sözler, Ahmed Bey'in ümit ettiği gibi, Gazi'yi yumuşatır, öfkesini bir mertebe giderir; onu şöyle konuşturur:

"— Anlaşılıyor ki, sen benim verdiğim sözlerden şüphe ediyorsun. İşte burada olanlar şâhit olsunlar: Fethi Bey'e, Nuri Bey'e, Naki Bey'e, sana ve bütün arkadaşlara karşı nâmus borcum vardır: Dinliyor musunuz? Şâhit olunuz; nâmus borcum vardır. Lâyık olanların vaz'iyet-i içtimâîyelerinde hiçbir tezelzül olmayacaktır."

Naki Bey Gazi'nin bu son sözlerinin, Serbest Fırka'ya tanıdığı kontenjanın, fırka kapansa da geçerlikte kalacağına bir delil ve pekiştirme sayılması gerektiğini belirtiyor; "Nitekim, bir gün sonra vaziyet daha da vüzuha kavuşmuştur" dedikten sonra, Rahmi'ye İstanbul'da yaptığı milletvekilliği teklifinin de yürürlükte olduğunu ekliyordu.

Daha başka olaylar da anlatılan uzun mektupta Rahmi'yi doğrudan ilgilendiren bir başka haber daha vardı:

Hilmi Bey, bölgesinde yaptığı teftişlerin sonucunu bir rapor hâlinde, Halk Fırkası merkez kuruluna ve Gazi'ye sunmuş. Bu rapor da İsmet Paşa ve yakınları ile arasının açılmasına sebep olmuş; çünkü raporda halkın durumu ve vergilerin ağırlığı ile tahsîl şekillerindeki insafsızlık ve fırka mûtemedlerinin derebeylik denecek kadar, başına buyruk, duygularına ve çıkarlarına bağlı dav-

ranışları anlatılıyormuş. İçinde şöyle bir cümle de varmış:

"Memleket ahvâlini ve fırkamızın vaziyetini, maalesef, Serbest Fırka'nın bir kasaba reisinin bana söylediklerinden farklı düşünememekteyim."

Naki Bey, Hilmi Bey'in, bu kasaba fırka reisinin adını Gazi'nin yakınlarına açıkladığını da söylüyor, Rahmi'nin milletvekilliğine olup bitmiş gözüyle bakıyordu.

*
**

Kaymakam bey, seçimin dördüncü günü, yâni belediye önündeki olaydan sonra, "tehlikede gördüğü asayişi temin için kifâyetsiz bulunan" jandarma'yı takviye için alay'dan yardım istedi; meydanda toplanmayı da yasakladı. Rüstem papucun pek de ucuz olmadığını anlamış olmalıydı; ortalıkta görünmez oldu.

Halka gelince, kadın erkek, oyunu kullanmak istiyor ve kullanıyordu. Ama -Rahmi'nin çırpınışları, başvuruları sonuç vermemiş- sandık Halkçılara kalmıştı: Asker ve jandarma onu Halkçılar için koruyordu. Sonunda da, onuncu seçim gününün yatsı üzeri, Gülbeyazlar'ın Mahmud sonucu davullarla, zurnalarla, sokak sokak ilân ettirdi: Seçimi Halk Fırkası kazanmıştı.

Ertesi gün Hacı Rüstem Rahmi'nin selâmını almadı, başını öteye çevirerek yürüdü gitti. Tam Belediye'nin önünden geçerken karşılaştığı Sâmi Muallim de yüzüne karşı güldü;

— İyi misin, reis bey, dedi.

O da yürüyüp gidecekti. Rahmi;

— Hele az dur, bacanak, dedi.

Sâmi durdu.

— Vaktin var mı? İşin pek mühim değilse parkta bir çay içelim.

Kaçacağını anlamıştı. Koluna girdi:

— Şöyle bacanak bacanağa.. bin yılda bir.

Yüz, yüz elli metrelik yolda Sâmi Muallim kendisini bulmaya çalışmış ve bulmuş olmalıydı; daha iskemlelerine otururken, deminkine benzer bir gülüşle;

— Derdini demeyen derman bulamaz, dedi.

Rahmi'nin, ocağın önünden geçerken söylediği çayları Mıstığın kendisi getirdi:

— Eyice geçmiş be Rahmi Beğ, içmeyin istersen.. vaktin varsa yeni dem yapaym.

— Bi bizim için yazık olur be Mıstık.. hadi sen bize kahve yapıver.

Sami;

— Ben gazoz içeyim, dedi.

Rahmi de, Mıstık çayları geri götürürken, Sâmi'ye döndü:

— Öyle bir derdim filan yok benim bacanak. Yâni, herkesinkinden ayrı bir derdim, çok şükür Allah'a, yok. Hani, ille de bir dert dersen, bana bir dert, hiç gücenme, sensin. Dur.. dinle.. kaçıverecekmiş gibi kıpırdanma hemen. O olur, bu olur; fakat, gine de senin çocukların Güldâne'ye, benimkiler de Huriye'ye teyze der. Yâni, kime sorarsan sor, biz bacanağız.. öz be öz. Bu böyleyken, demin baktım da, belediye'yi kaybettik diye basbayağı sevinmiş gibiydin. Kazansaydık elime ne geçecekti be Sâmi? Belediye reisi olacak ben miydim?

Sustu; Sâmi de bir şey söylemedi: Mıstık gazozla kahveyi getiriyordu. Gitmesini beklediler.

Mıstık hep Rahmi'ye hitap etmiş, önce onun kahvesini verip Sâmi'nin gazozunu sonra patlatmıştı. Her yerde, herkesle böyle olmuştu bu. Rahmi; "Bana neye kızmasın" diye düşündü. Kahvesinden bir yudum içti. Bafra Mâden'i çıkardı;

— Yak bacanak, dedi.

— Sonra içerim, diye almadı Sâmi.

Rahmi paketi onun önüne koydu. Kendi sıgarasını yaktı:

— Bak Sami Hoca; işte sana yemin: Şu fırka işinde ben kendim için bir şey istemedim. Aklımın ucundan bile geçmedi bir şey istemek. İstediğim filân da yok.

Sâmi gülüverdi. Rahmi de güldü;

— Öyle ya.. bundan sonra ne isteyebilirim, değil mi?

Ama birdenbire ciddîleşiverdi. Öfkeli bir ciddîyetti, bu; öne doğru eğildi. Gözlerini, alttan bir bakışla Sâmi'nin gözlerine dikmişti:

— Dinle Sâmi Hoca, dedi; istersen Serdar'la Müberrer'in başına yemin edeyim, amma aramızda kalsın, karına bile söyleme, bana mebusluk teklifi var. Şimdi, şimdi.. hem de olacak cinsinden. Bunlar mühim değil bacanak. İnan bana, hiç mühim değil. Biz

birbirimizin yüzüne gıllıguşsuz, içimiz ferah fuhur bakalım; çoluk çocuğumuz hısım akrabalığı bilsin.. mühim olan bu. Demin yüzüme karşı gülüverdin ya.. hani Belediye'nin önünde? Bunları, son bir umutla, deyiveriyim de vebâli benden büsbütün gitsin.

Sonra değişti, her zamanki Rahmi oldu:

— Hadi bacanak, çoluk çocuğu alıp bize gel bu akşam.. ekmeği beraber yeriz. İki de atarız, ha? İstersen biz size gelelim.

Sâmi'nin son söylediklerini dinlemediği belliydi; kafasını neye taktığı da anlaşıldı:

— Sana mebus ol mu dediler?

— İnanmadın mı yoksa?

— Yoo.. neye inanmayacakmışım? Kim dedi?

— I'ıh.. inanmadın. Aldırma.. unut, gitsin.

Ama artık pişmandı söylediğine. Kendini pek aptal buluyordu kapıldığı ve iyi sonuç verir sandığı ümit yüzünden.

Uzandı, Bafra Mâden paketini aldı. Onu cebine koyup doğrulurken;

— Gerisini sen bilirsin, bacanak, dedi; hadi eyvallah.

Adımını attı. Durdu ama. Döndü de:

— Söylenmeyecek bir şeyi en söylenmeyeceğe söyledim. Şimdi sen, deminki gibi gülecek, niye diyeceksin. Onu da deyivereyim: Bi umut işte. Hani senden, benden başkaları da var da ondan.

*
**

Serbest Cumhuriyet Fırkası kapanacak -kapatılmayacak- kapanacaktı. Artık kesindi bu. Fakat Rahmi bunun ne demek olduğunu, Türkiye için ne anlam taşıdığını düşünmek istemiyordu. Umursamıyordu olayın bu yanını:

Banka iflâsın eşiğinde idi. Torlağın fabrikaları -politik çalkantılar, söylentiler, iddialar, yabancı alıcılar da elini çekmiş- çürüyüp gidiyordu ve kasabaya elektrik verilemeyecekti. Rıza Efendi dünyaya küsmüştü.

Altıntaş Şaşı Ömer'le, Hacı Rüstem ikisiyle, üçü Nalbant Mustafa Efendi'yle, hepsi de Rahmi ile kerhen selâmlaşıyordu.. kasabanın özeti de bunda idi. Ve, Rahmi Serbest Fırka olayını bundan ibaret görüyordu. Bir iş edinen çıksa da, karşısına dünyanın bü-

tün sosyologlarını, en üstün düşünürlerini getirseydi, onu bu değerlendirişinden caydıramazdı.

Bir çeşit, kendi kendine eziyetten, kendini suçlamak, hattâ aşağılamaktan zevk alış gibi bir şeydi bu:

Biliyordu; o değil de Kenan Bey veya Kenan Bey olamayacağına göre, fırkayı o değil de bir başkası kursaydı sonuç değişmeyecek, olsa olsa daha da kötüleşecekti. Ama bu gerçek içindeki suçluluk duygusunu gideremiyordu. Hafifletemiyordu bile. Başladı o da -belki ayni sebepten- ötekilerin kendisinden kaçışı gibi, başkalarından kaçmaya. Artık bürosuna bile gitmiyor, pazar alışverişlerine Serdar'ı gönderiyordu. Oysa Serdar'ın da kendisinden pek farkı yoktu; o, bir parça değişik olarak, kendisini, zaferi kesin görmüş, ama bozguna uğramış bir ordunun eri gibi görüyordu; yâni babasından çok Hacı Rüstem'lere, Şaşı Ömer'lere, Altıntaş'lara benziyordu. Ve.. belki de Rahmi'nin kuruntusu.. Rahmi'ye karşı o da ötekiler gibi buruktu. Ve o da arkadaşlarına, akranlarına karşı bozgundan önce nasıl ve ne durumda, bozgundan sonra ise nasıl ve ne durumda idi?

Ya Güldâne?

Rahmi.. o zamana kadar aklının ucundan geçmeyen şey.. karısı için ilk defa kuşkuya kapılıyor, onun bir tuhaflaştığını sanıyordu. Birkaç kere, ama hiçbirinde de açıklaşmaya yanaşmadan; "Son zamanlarda bi tuhaf oldun sen" dedi Güldâne'ye. Sonuncusunda da; "Bi tuhaf olan asıl sensin" cevabını aldı. Ve küstü.

Bir akşam çocuklar yattıktan sonra Güldâne; "Hadi sen de ya gaari" diyen ve yarım saattır bir tek kelime bile söylemeden balkonda oturan Rahmi'nin yanına geldi:

— Acık gonuşalım mı, dedi.

Ve cevap beklemeden soruverdi:

— Sen enişteme, ben istesem mebos bilem olurum dedin mi?

Rahmi baka kaldı.. gülerek.

Toparlanması zor oldu ve neden sonra;

— Hıı, dedi, hatırladım.. atıverdiydim öyle bi şey.

— Sen atıvermen öyle bi şey, dedi; bilirin ben seni. Habarın olsun deye söylerin. Son zamanlardaki zulmu Huriye'ye buymuş: Yok, senin enişten bildiğimizden böyük adammış meğer.. yok, ona mebos ol deye yalvarırlarmış da, ille vekillik dermiş o. Söylermiş işte.. hem de bağıra bağıra. Neye gonuşun o adamla böyle şeyleri, bilmem ki!

Gülüşü Rahmi'nin dudaklarında donup kalmıştı. Farkına vardı ve kendisini pek aptal, pek zavallı, pek aşağılanmış buluverdi. Kirpikleri pırpırlandı.

Güldâne iskemlesini onun yanına çekti. Kolunu boynuna attı; saçlarını okşadı.

Lüksü çoktan söndürmüşlerdi. Mutfaktaki beş mumluk lâmbanın ışığı sâdece kapıyı ve pencereyi belirtiyor, onlara kadar gelmiyordu. Artık iyice yamulan ay dorukta idi; bahçede, ağaçların karaltısında uçuk sarışınlıklar ve fosfor mavilikleri çırpınıyordu: Hafif bir esinti başlamıştı. Güldâne onun saçlarını -hep- okşuyordu. Rahmi de, aslında -hep- okşasın istiyordu. Bunu anlayınca sinirleniverdi:

— Serdar'ı mı seven sen. Alla'sen!

Fısıldadı Güldâne:

— Sana öyle mi gelir?

Tıpkı Serdar'a.. hattâ.. Müberrer'e söyler gibiydi. Dayanamadı Rahmi; başını omuz boşluğuna yasladı. Güldâne de dudaklarını onun saçlarına dokundurdu:

— Bu kadar dertlenme beee..

Yalvarıyordu. Rahmi silkindi. Doğruldu. Binde bir olan şey; çene kemikleri oynayıp duruyordu. Soluyordu:

— Bi karısına mı? helbette herkese yaydı namussuz. Görür amma gününü.

Aptallıktı yaptığı. Biliyordu bunu; bacanağını.. Güldâne'nin bacısı ve yiğenleri için.. hasedinden arındırmak ümidini, artık, düpedüz "dangalaklık" sayıyordu; ama ona bütün aptallık ve dangalaklıkların koz yapılamayacağını, silâh olarak kullanılamayacağını, gösterecekti: Ezecekti onu!

Gülüverdi: İçinden; "Nah ezersin" demişti. Yumuşattı sonra: "Nesini ezeceksin pisin!"

Aklına, Dereözü'nün sülüksü solucanları gelivermişti: Çocukken ezerlerdi taşlarla onları. Ne gözlemdi!

İkiye bölerlerdi; alt yanda yeni bir baş, üstte de kuyruk çıkardı. Başı ikiye ayırırlardı, bu sefer de baş ikileşirdi. O parmak kadar şeylerin gömükteki canlılığı kendi ölümüne kadar sürecekti. Bazı çocuklar bunu sezer, öfkelenir, öfkeden deliye döner, ele ge-

çirdikleri hayvanı iki taşın arasında -nasıl bir hırstı o ve ne idi? hırsla un ufak ederlerdi. Ama o, Rahmi, hiç denememişti bunu.. hiç yapamamıştı. Bunu da hatırladı.

— Hadi bi su ver bana.

Güldâne suyu getirdi.

— Hadi sen yat.. ben de gelirim..

Güldâne gitti ve bir hırka ile döndü. Onu Rahmi'nin omuzlarına koyarken;

— Pek gecikme, dedi.

Gece sabaha dönüyordu, hava ayaza çekmek üzereydi. Hırkaya sarındı; onda Güldâne'yi ve bahçeyi aradı:

Bahçe kuruldu kurulalı, hiçbir güz böyle perişan olmamıştı. Eli hep üzerinde olurdu; sökülecekleri söker, süpürür, tırmıklardı. Güz temizliklerinin ayrı bir güzelliği vardır; insana gelecek baharların ve yazların inancını verir. Çöküntüyü, ölümü, canlı oluşun boşluğunu insanın yüzüne böyle çarpmaz.

Yüzüne çarpmak!

Güldâne'yi -bu sefer bahçe idi sebep- düşündü:

Bulaşık, çamaşır, yemek, silip süpürmek, sökmek, yamamak, ütü, ahır, kümes.. bütün gün, nefes aldıkça ve nefes almak için bahçe ile karşı karşıya idi o. Acaba bahçe.. bu haliyle.. onun o güzel yüzüne birtakım boşa gitmişlikler, birtakım çöküntüler çarpar mıydı? yanılgılar ve beyhûde çabalar? meselâ partiyi?

O yüzü görmek hırsına kapılıverdi; son haftaların çeşitli anlarında ve çeşitli durumlardaki hâliyle kafasında canlandırmaya çalıştı.. görünenlerin sakladığı bir şeyleri bulup çıkarabilmek hırsıydı bu:

Acaba, onu da bahçeye mi benzetmişti?

Bahçe!

İkindiden sonra, eve dönüp de geceliğini giyip balkona çıktığı zaman.. isteksiz isteksiz bakmıştı:

Ağaçların paslı sarı ve kahverengi yaprakları yerleri kaplamış. Kalan yeşillerin kimi uçuk, kimi karaya çalıyor. Toprak kansızlaşmış. Ölüm bitkilere, sanki ondan yavaş yavaş sızıyor: Patlıcan, domates, biber.. en çok da kabak ve hıyar fideleri solmuş, pörsümüş, kendilerini salıvermişler.

İlerdeki kerdelerin birinde, üzerine uçuk sarı bir ışık düşmüş bir domates.. ceviz irisi bir şey.. büyümeye de, kızıllaşmaya da feri yetmemiş, yeşilini gideremmemiş; uçuk bir pembede kalmış.. o da bir yanıyla. Artık su kâr etmez ona.. yararlanamaz artık sudan!

Bahçede ve o domateste -şimdi- Güldâne'yi, Serdar'ı, Müberrer'i ve Sarıkız'ı, tavukları düşünüyor: Acaba, onlar için de suyun kâr etmediği, edemeyeceği bir nokta var mıdır? Ve o nokta, acaba, ne kadar yakında veya.. geridedir?

Pancar tarlasına pompayla su verdiği sabahı hatırlayıveriyor.. toprağı ve pancar yapraklarını!

Ve, "her şey sırasında ve zamanında" diye düşünüyor: Sırasını ve zamanını bir geçirdin mi, her şey boş.

Kenan Bey.. doktor enişte Fazıl Bey.. Altıntaş.. Hacı Rüstem.. Şaşı Ömer'in kuş kondurduğu parti tabelası.. daha sonra Hilmi ve Naki beyler.. ve seçim!

Acaba bir şeyler için.. ne bir şeyleri? öz hayatı için sırasını ve zamanını geçirmiş mi idi?

Demin.. öyle, ya, kırk yıl önce değil, demindi o.. Güldâne'ye; "Görür amma o gününü" derken, tam anlamıyla, o solucanları unufak eden çocukların hırsına kapılmıştı: Önce Naki Bey'in mektubu elinde; Sami'nin yakasına yapışacak; "Okuman yazman var senin mâlim bey.. oku şunu" diyecek, sonra da Naki Bey'e, "hizmete hazır olduğunu, bundan şeref duyacağını" yazacaktı. Üstelik, Naki Bey'in mektubunu -kimlere olduğunu iyi bilirdi o- daha başkalarına da gösterecekti.

Kalktı. Gülüyordu. Mutfaktaki beş mumluk lâmbayı aldı. Ahıra indi. Kocaman kocaman gözler lâmbayı yansıttı:

— Ne o len Sarıkız?

Sarıkız -Müberrer'in taktığı isim- Sırnaşık'ı yalamaya başlamıştı.

— Eyi ki bi oğlu olmuş.. utanmadan nisbet verir.

Uzun uzun okşadı ineğini.

10

IRMAKLAR YOKUŞ YUKARI AKMIYOR

EKİNLER orak bekliyordu. Ova köylerinde düğene bile girilmişti. Ve, gökyüzü bir tuhaftı. Rençber alttan alttan korkuyordu. Çarşıbelâsı'nın Yusuf, pazar yerinde İkizkaya'ya doğru bakmış bakmış da;

— Kötü gibime gelir, demişti; Allah vere de bi âfat gelmeye.

Gelecek demekti bu. Yaz başlangıcında milleti Yusuf'a nasıl umut inandırmışsa, şimdi de korku inandırıyordu: Yusuf havadan iyi anlardı.. elbette.

Nitekim, ikindi demeden, gök deliriverdi: Ortalık karardı.. göz alan çakışlar, kulak zarı patlatan gümbürtüler; arkasından da görülmemiş bir sağnak: Yağmur bardaktan değil, kovadan da değil, bin bir kazandan boşanırmış gibi yağıyordu. Derken ceviz gibi dolu yağmaya başladı. Çinko saçaklar delinecek sandılar. Dolunun her biri, denk gelse, bir kafa yarardı. Buna ekin mi dayanır?

— Yağsın diye yalvarın yağmaz, yağmasın Allahım deye el açan, bu sefer de böyle yağar.. Nedir bu ümmet-i Muhammed'in çektiği!

Bunları, yüksek sesle, Nalbant Mustafa Efendi söylemişti; mırıldanarak -hemen- ekledi:

— Tövbe; tövbe ya Rabbi.

Hayvan Pazarı'nın karşısındaki hanın kahvesinde idiler. Serbest Cumhuriyet Fırkası kendi kendini dağıttıktan sonra, aralarına

kaybedilen seçimin soktuğu soğukluk gitmiş, yerini ağırbaşlı, ama sıcak mı sıcak bir yakınlaşmaya bırakmıştı. Hemen hemen her gün, bir çay veya kahve içmecesine de olsa, bir araya geliyor, parti lâfı çıkmadan önceki konularına dönüyorlardı.

Karşı sekinin dip köşesinde oturan -son zamanlarda daha da az konuşur olan- Altıntaş, Mustafa Efendi'ye;

— Emmi, dedi, atını bi günlüğne verin mi?

Mustafa Efendi'nin ona bakışı iki, üç sâlise ya sürdü, ya sürmedi:

— Git al.

Dolu dinmişti. Yağmur sepeliyordu. Altıntaş;

— Hadi eyvallah, dedi ve kahve parasını verdikten sonra çıkıp gitti.

Mustafa Efendi de ortaya açıkladı:

— Bubasının elini öpüp barışmak için mahana arardı.

Çoğu gibi, Rahmi de anladı:

Altıntaş kızını babasının istemediği birine vermişti. O gün, bugün dargındılar. Barıştırmak için araya girenlere, bu arada Rahmi'ye de, baba Altıntaş;

— Eyi olsun bana yeter, demiş başka da bir şey dememişti.

Adam, yedi kilometre kadar kuzeydoğudaki köyünde, tek başına ve yalnız hasat mevsimlerinde tuttuğu bir ecirin yardımıyla, ekip biçtiği tarlasının geliriyle geçinerek yaşıyordu. Dolu ekinlerini vurmuşsa bir yıl aç demekti.

Rahmi bu gidişin hikâyesini, ertesi değil de daha ertesi gün Altıntaş'tan dinledi ve bütününü pek o kadar değil ama, Altıntaş'ın, o kendine has ses tonu ve yüz, bakış dokundurmalarıyla ekinler için söylediklerini düşündürücü buldu:

*
**

Altıntaş babasını tarlada bulmuş. Sınırdaki bir taşın üstüne çıkmış, ekinlere bakarmış. O gittiği zaman gök yarılmış, mâvi görünmüş, yağmurun çiselemesi de dinmiş. Ekinler, arada bir buluttan çıkan akşam güneşinde, hâlâ altın gibi ışıl ışıl parıldarmış, ama sarı bir kızın hamamdan sonra havluyla oğlayıverdiği saçları gibi karman çorman ve yerlere serilmiş olarak! Yenice ölüverdikleri belli.

Altıntaş babasının elini öpmüş; "Gelir bizde galırsın gaari" demiş; "Bağışlayver gaari" diye de eklemiş. Babası da, artık bir gönül kırgınlığı kalmadığını söylemiş, ama dâveti bir "sağ ol"la savuşturmuş, sonra da, çenesiyle ekinleri göstererek; "Dirilcekler" demiş.

Altıntaş ertesi sabah pırıl pırıl bir güneşle uyanmış. Babası evde yokmuş. O da tarlaya gittiği zaman güneş iki mızrak boyu yükselmiş, ekinler tütmeye başlamış. Babası kaynağın yanındaki taşta oturuyormuş. Gelişini duymamış bile. Ama elini omzuna koyunca, sanki hep yanında imiş gibi mırıldanmış: "Dirilcekler."

O zaman Altıntaş bakmış: Ekinler, gerçekten de, daha şimdiden, çıtır çıtır doğrulur gibiymişler; doğrulmaya çalışırlarmış.

Altıntaş, hikâyesinin burasında;

— O gader tez olmaz helbette, dedi; inanıverdim emme; gün bi daha dolanacak, bi daha dolanacak, ekinler böyün değelse bile, yarın dikelecek, ayağa kalkacak; bubam mahsulunu alcek. Hemencecik umut kesivermemeli, derim. Bubam bu yaşda da utandırdı beni: Bana kalsa dutup elinden getiriverecektim.. tarlayı, ekinleri yüzüstü bırakıp.

— Anladım, dedi Rahmi.

O zaman da, Altıntaş, pek şaşırmış göründü:

— Anlameycek ne var ki bunda? helbette anleycen. Haa, aklıma gelmişken deyvereyim: Bubamın yanında bi de şunu düşündüm; hani hepimiz İkizkaya'ya bakar dururduk ya, yağcek mi, yağmeycek mi deye? Hani Deli Yâkûp göbek atıverdiydi yağmaya başlayınca? Gendi gendime dedim ki; bubamla bubam gibiler nası bakarlardı ki göye? o rahmet, bu dolu.. ne edip ne düşündüler ki yağınca? sen buna ne den?

*
**

Daha ne yağmurlar -ve nasıl- beklenecek, ne dolular; "Yağmasın güzel Allah'ım" diye dua edilirken yağacaktı!

Ve -acaba- beklenen yağmurlar vaktinde yağacak mıydı? Ekinler, beklenmedik doluların hepsinden sonra da dirilip doğrulabilecekler miydi?

Eve geldiği zaman, Güldâne'ye; "İçeym mi?" demişti. Balkondaki son akşamlardı bunlar ve Serdar'la Müberrer meze tabaklarını taşıyor, sofrayı hazırlıyorlardı. Güldü onlara;

— İşiniz pek zor len sizin, dedi.

Müberrer -babasınınki gibi- güldü.

— Nesi zormuş?

Serdar; "Bir şey mi demek istedi" diye düşünür gibi, şöyle bir baktı, sonra da dudağını büküp yürüdü, gitti.

Kim bilir? belki de Müberrer haklıydı.

Akşam, artık, erken oluyor, hemen arkasından da gece bastırıveriyordu; kasabanın batı sınırını çizen yüksek dağlar güneşi erkenden yutuyor, akşamla geceyi birleştiriyordu ve bin metreye yaklaşan yükseklik de dağların günlere yaptığını mevsimlere, özellikle de güz'e yapıyordu. Güldâne Müberrer'le hırkasını gönderdi.

— Annem giysin diyor.

— Baş üstüne.. giyelim hırkamızı.

Unutmuş gitmişti; "Bana ne elin fırkasından, hırkasından" dediği günleri.

Daha ikinci yudumu bile içmemişti; ama hüzün yokluyordu içini. Çünkü, bu hatırlayışla birlikte, daha başka unuttukları da kımıldamaya suyun yüzüne doğru tırmanmaya başlamıştı:

O günlerde başkent'i -iktidar'ı- kurtuluşu gerçekleştiren bir ekibin bilek hakkı olarak görüyordu. Sonra unutmuştu bunu; doğruyu bulduğuna, bir başka partinin başkent'i -ve millet kaderini- değiştirebileceğine inanmış gibi!

O günlerde -evet- bütün sorumlulukları, yetkileri, şanları, şerefleri -yan ve ek gelirleri ile birlikte- Millî Mücâdele'yi başlatan ve sonuçlandıran ekibin bilek hakkı, hattâ, milletin bir şükran armağanı sayıyordu.. unutmuştu.

O günlerde; "Siyasî mücâdele ise siyâsî mücâdele.. kavga ise kavga.. bunlar başkent'te, o takımın içinde olmalıdır; bir şeyleri göze onlar, orada almalıdır.. kendileri için de, memleket için de" derdi.. unutmuştu.

O günlerde, "ufacık aşım, ağrısız başım" diyordu.. unutmuştu.

O günlerde; "atlar tepişecek" diyordu.. unutmuştu.

Gene o günlerde, Rıza Efendi'nin de zoruyla; "Oradakiler, sonuç ne olursa olsun birbirlerini kollayacak, durumlarını ve ilişkilerini koruyacaklar. Peki ya köyler, kasabalar?" diye düşünürdü.. unutmuştu.

Ve "o günler"le, o düşünüşler arasında bir tek mevsimcik vardı; bunu da unutup gitmişti.. de, şimdi, sonradan olma yanılgısına şaşıyor, akıl erdiremiyordu.. yaşayışının önündeki doğru yolu araştırmaya kalkışıyordu.

Bağırıverdi:

— Avrat!

Bir sâniye bile beklemeden tekrarladı:

— Sana bağırırım /

Dünyanın en güzel gözleri, kaşları.. ve dişleri.. gülüyordu. Güldâne:

— Güldü geçirdi Müberrer.. bi göreceydin.

Çocuklar da çıktı lüksün ışığına. Müberrer'in elinde bir fincan tabağı vardı.

— Hadi gız.. buban da görsün.

Onu beklermiş Müberrer: Fincan elinde kurşun topağıymış gibi yürümeye başladı; "Bizim işimiz pek zormuş.. bizim işimiz pek zormuş" diye diye. Mutfağa da öyle kaçtı.

Güldâne o zaman gelip oturdu yanına:

— Geldim işte.

— Bi saat sonra! Hep böyle yapan sen.. inadına inadına.

Güldâne;

— Ne isten sen; onu söyle, diyor.

Üsteliyor da:

— Ocakta tava bekliyor, hadi.

Tava bekliyor! Ne söylesin Rahmi? küsmeyi uygun buluyor:

— Eyi, eyi.. git tavana.

— Ne deycektin be?

— Heves mi kon insanda.

Güldâne mutfağa girerken de bağırıyor:

— Ne oldu cızbızlar?

— A, a.. deli mi ne? sen demedin mi, istemem deye?

Rahmi okkalı bir yudum içiyor ve arkasından mutfağa gidiyor. Güldâne tehlikeyi sezmiş gibi.. tetikte. Ama uyutuyor onu; rafa uzanır gibi yapıyor ve ânî bir dönüşle saldırıveriyor, şap diye öpüveriyor gıdığını Güldâne'nin. Güldâne;

— Deli, derken, o;

— Vur şinci istersen, diyor.

Müberrer katılıyor gülmekten. Serdar bile gülüyor.

*
**

Naki Bey'den gelen telgrafı kasabada bilmeyen yoktur. Posta müdürü onu herkese söylemiştir: "Namzedliğiniz tekarrür etti. Ankara'ya teşrifiniz."

Hayırlı, uğurlu olsun diyen diyene. Eve gelenler bile var. Tabii Sâmi Muallim'le Kocadayı hariç.. bir de Rıza Efendi.

Rıza Efendi, haberi işitince Süleyman'ı göndermişti; "Ağana git, bubam akşam ekmeği bizde yiyelim diyor de" diye.

İçinde, yaptığı mercimekli kolböreği olan tencere Güldâne'nin koltuk altında, çarşafıyla örtülü.. bahçeden topladığı ayvalarla dolu sepet de Rahmi'nin elinde, gittiler.

Kapıyı yenge açtı:

— Emmin yokarda.. seni bekler.

Çıktı Rahmi.

Rıza Efendi, önünde gümüş tabaka, hep oturduğu köşe minderinde:

— Geç.. otur.

Ve, Rahmi otururken soruyor:

— Bi karar verdin mi?

Rahmi gülüyor:

— İki karar mı var ki, birini seçeyim be emmi?

Ve gülüşü değişmiş olarak ekliyor:

— Burda neyimiz eksik, çok şükür.

Bâdem bıyık hafifçe sola kayıyor:

— Doğru dedin.

"Konuya dönmesini bekledikleri belliydi. Kenan Bey de hiç ara vermemiş gibi başladı:

— Yağmurun ne demek olduğunu herkes biliyor. Nasıl beklendiğini de hepimiz biliyoruz. Dua boyunca hep bunu düşündüm. Ve düşündüm ki, insanların duasını bilmedikleri, var olmadıkları için yok saydıkları, olmadığı için olamaz sandıkları ihtiyaçları da vardır. Halk onları, toprağın yağmur bekleyişi gibi bekler. Yağmursuzluk yüzünden toprak adına insanlar yandı. Peki, diyorum Rahmi, insanların karşılanmadığı için kavruk ve cılız kalan bu ihtiyaçlarını kimler sağlamaya çalışacak? Pancarların için pompa getirdin. Güzel. Başkalarına da verdin. Bu ondan da güzel. Ben de aynı şeyi yapmak istiyorum. Aynı şeyi yapalım diyorum."

YAĞMUR BEKLERKEN, Serbest Fırka döneminin ve büyük kuraklığın romanı.

ISBN 975-458-033-2 OTM 11007301

Tisamat • 118 10 19 • Ankara